

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI THEOLOGIA CATHOLICA

1

Editorial Office: 3400 CLUJ-NAPOCA str. Gh. Bilașcu nr.24 ♦ Telefon : 194315 int. 167

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE

Cuvânt înainte (*Tertulian Langa*) 3

Studia Pedagogica

V. FERNEA, Impotanța religiei în educație / L'importance de la religion dans l'education 13
I. MOLDOVAN, Quelques données sur l'attitude des enseignants en ce qui concerne "les élèves
probleme" 17
I. MOLDOVAN, M. ALBU, Date referitoare la profilul psihologic al studenților teologi / Dates referring
to the psychological profile of the theological students 37

Studia Theologica

M.M. GOȚIA, Vocația la dragoste / The call to love 55

Studia Historica

N. GUDEA, Despre existența la români a conștiinței unui creștinism inițial de rit roman și de
limbă latină / On the existence of a popular conscience about the primary cristianity by
the Romanians 61

T. LANGA, Relația Biserică-Stat / La relation extra l'Eglise et l'Etat	81
A. GOȚIA, Elemente de cultură latină în secolul XVI-lea în Banat / Elements of Latin culture in the 16 th century in Banat	93
G. NEAMȚIU, O acțiune frățească: sprijinul financiar acordat de ieșeni gimnaziului de la Blaj 1894-1895 / A fraternal act: the financial substantial support from the University of Iași for the romanian School in Blaj 1894-1895	101
V. CÂMPAN, Noutatea, universalitatea și perenitatea artei lui Giotto. Frescele capelei Scrovegni din Padova. I.Perspectiva / The novelty, the universality and the permenece of the art of Giotto. The fresca of the Chapel Scrovegni in Padova. I.The perspective	111

Recenzii - Book reviews - Comptes rendus - Buchbesprechungen

M. Miclea, Psihologie cognitivă , Cluj-Napoca, 1994 (<i>Ioan Moldovan</i>)	117
A. Mercaotalli, Pedagogia educare oggi , Roma, 1991(<i>Ioan Moldovan</i>)	119

CUVÂNT ÎNAINTE

Reinserarea Bisericii Greco-Catolice în spiritualitatea transilvană (pe care ea a creat-o), în efortul de restaurare a demnității și drepturilor națiunii (pe care ea le-a afirmat, ca nimeni altcineva), în reactualizarea luptei pentru unitatea națională (pe care ea a promovat-o, cu o amploare și cu o vigoare neegalată) și în salutara reafirmare a europenității vestice, a spiritualității românești în care ne-a altoit Unirea de la 1700 și fiica ei Școala Ardeleană, care ne-a scos din hățișul alfabetului chirilic, din pâcla slavonească și din primejdia calvinizării, nădăjduim că nu e prea întârziată. Acum, după abolirea comunismului antiromânesc, toate acestea reprezintă imperativul categoric al momentului istoric pe care îl trăim, dar, în același timp, sunt componentele unei datorii morale ce revine tuturor factorilor de răspundere socială, dornici să demonstreze abolirea faptică, nu numai declarativă, a materialismului ateu și a tuturor urmărilor acestuia în viața morală, culturală, socială și politică a poporului român. Căci după cum bine se știe, Biserica Greco-Catolică a fost osândită la pieire tocmai pentru aceste merite ce repugnau gândirii aservite Moscovei, între anii 1946 - 1990, perpetuată, vai, și în prezentul tensionat care ne preocupă. Se datorește aceasta "nostalgiei" după defuncta învățătură și practică socială stalinistă, sălbatic transplantată pe candoarea tradiționalei noastre nonviolente? Să fie urmarea unei alambicate rele credințe sau a incapacității de a ieși din niște tipare informaționale și de gândire, ori pur-și-simplu a unei ignoranțe de nescuzat nicicând?

Cu sinceră și generoasă comprehensiune, adevărată Alma Mater Napocensis, Universitatea transilvană, prin înființarea, pentru prima dată într-o instituție de învățământ laic, a unei Facultăți de Teologie Greco-Catolică și prin editarea unei noi serii - *seria Theologia Catholica* - a prestigioasei publicații pluridisciplinare STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI, dă mărturie nu numai de probitate științifică, dar și de reală voință de integrare culturală și științifică în structurile europene corespunzătoare.

Prezentul *Cuvânt înainte* se vrea echivalentul unei lansări de program pe care îl va urma nou apăruta serie.

Pentru a reînnoa o continuitate de idei și de acțiune, colegiul de redacție și colaboratorii vor avea mereu în vedere marile idealuri spirituale, morale, culturale și sociale, drepturile omului și ale națiunii, pe care lampadoforii ardeleni din secolele XVIII - XIX le-au anticipat și pentru care au luptat.

Dacă episcopul Teofil era convins de primejdia calvinizării și a deznaționalizării (Mitropolitul ortodox al Bălgradului, Simion Ștefan, deja făcuse act de supușenie față de superintendentul calvin de la Aiud), dacă urmașului său, Atanasie Anghel îi repugnau limba liturgică slavonă (de nimeni înțeleasă) și cârligele chirilice, în care se împiedicau buchisitorii sfintelor texte pe care el le voia scrise în sfânta limbă a mamei sale și își voia poporul liber și despovărat de-o ierarhie bulgaro-sârbească, precum și de "inchinările" la mănăstirile grecești, cel care urma să aducă lumină vizionară și coerență luptei de emancipare a românilor din Transilvania (benefică și fraților din celelalte provincii românești), avea să fie Ioan Inocențiu Micu (Clain), episcopul greco-catolic, al Blajului unit cu Roma.

Ioan-Inocențiu Micu a fost primul episcop român, care în numele poporului său, a ajuns în cel mai înalt for politic al Transilvaniei, în Dietă, care de fapt era (până atunci) parlamentul provinciei încă nealipită Ungariei, guvern în care puteau intra numai reprezentanții celor trei națiuni recunoscute - ungarilor, sașii și secuii.

El a fost primul care a vorbit cu autoritate oficială, de drept, ca episcop greco-catolic, cu vigoare și cu competență, în numele *tuturor* românilor, indiferent de apartenența confesională.

Inocențiu Micu a fost primul român care a pus, în mod explicit și ferm, problema națiunii române, pentru care și în numele căreia, cerea drepturi politice și nediscriminare socială, pretinzând să fie recunoscută ca legitimă și egală, alături de celelalte trei "acceptate", inferioare numeric și tardiv apărute în istoria pământului transilvan.

El a fost cel mai energic și cel mai dintâi care a cerut abolirea șerbiei pentru românii iobagi din Transilvania.

A afirmat cu tărie că românii din Transilvania sunt băștinași, ca urmași direcți ai populației romanizate din Dacia, făcând din latinitate nu numai un argument istoric, ci și un motiv de mândrie națională (și europeană am zice azi), în raport cu cetele venite din Asia.

Desigur nu putem ignora conștiința originii romane a poporului nostru, afirmată de Miron Costin, Ion Neculce sau Dimitrie Cantemir, formați la universitățile catolice de limbă latină (din Polonia mai ales); dar conștiința individuală a acestora nu a generat un fenomen și un curent politic de mase, cum a fost cel din Transilvania. Sub ȧestul slavonesc nu se putea dezvolta, în mase, o conștiință românească.

Inocențiu Micu a fost vizionarul, inițiatorul și organizatorul intelectual elucidat al luptei și acțiunilor constructive de emancipare și dezvoltare, în toate dimensiunile a nației române din Transilvania, având ca reper performanțele culturale și sociale ale celorlalte popoare neolatine din Europa.

Faptele și acțiunile sale au fost expresia unui program temeinic elaborat și urmărit cu fermitate, transmis și generațiilor următoare, ai căror reprezentanți trimiși la studii superioare în Occident (Roma, Pavia, Padova, Viena, Veneția ș.a.), reîntorși în țară la greu, au adăugat noi valori și noi orizonturi acestei lupte.

Prin Inocențiu Micu și prin emulii săi, au apărut celebrele și fecundele școli ale Blajului, care au odrăslit nu numai în centrele greco-catolice (Oradea, Beiuș, Năsăud, Gherla ș.a.) la care învățau, fără discriminare și elevii ortodocși, ci, prin acești elevi și în virtutea principiului vaselor comunicante, mereu în acțiune la populația românească din Transilvania, au apărut elanuri și strădanii similare și în Biserica Ortodoxă. De altfel, și mulți dintre "pașoptiștii" munteni și moldoveni (ca Bălcescu, C.A. Rosetti s.a.) au fost discipolii profesorilor ardeleni. Biserica soră, urmând exemplul Blajului, și-a revendicat emanciparea de sub tutela episcopilor sârbi și, împreună cu Uniții, s-a angajat în amplul proces istoric marcat prin cele două mari Adunări, cea de pe Câmpul Libertății de lângă Blaj și cea de la Alba Iulia unde se va proclama unitatea statală a tuturor românilor, fierbintele vis al lui Inocențiu Micu.

Rod al gândirii, al forței de mobilizare și de anticipare a marelui vizionar a fost și fenomenul complex cunoscut ca Școala Ardeleană, curentul latinist sau mișcarea iluministă - denominații oarecum eufemistice, făurite cu o nemărturisită intenție de a eluda paternitatea greco-catolică blăjeană a vigurosului elan național și cultural generat

și impulsionat de Ioan Inocențiu Micu, cel care, surghiunit la Roma de Habsburgi la instigarea Dietei transilvane, scria de acolo: "Sunt dispus să fac tot ce se poate face în favoarea

clerului și a națiunii noastre asuprite , spre mărirea lui Dumnezeu și înaintarea Bisericii; nu șovăiesc a duce la îndeplinire (acestea) chiar și cu vărsarea propriului meu sânge". Așadar, putem afirma că episcopul Ioan-Inocențiu Micu a fost Apostolul unității neamului și al unirii în credință a românilor, în credința mărturisită de poporul român, așa cum a fost ea de la nașterea acestui popor, până la ruperea unității creștine în Orient¹.

Dorința de libertate, setea de drepturi, voința de emancipare și abolirea privilegiilor deținute de o clasă oligarhică împreună cu instituțiile și comunitățile subordonate acesteia, au dus la conturarea tot mai limpede, sub călăuzirea Blajului, a revendicărilor naționale, confesionale și profesionale și personale în fața dictaturilor politice și religioase, căci mulți dintre magnații maghiari mai erau încă animați de principiul "cuius regio et eius religio".

Tocmai rigiditatea puterii dominante a fost aceea care a determinat radicalizarea luptei duse de purtătorii de cuvânt a românilor, călăuziți de spiritul lui Inocențiu Micu, atât uniții cât și ortodocșii.

Lupta îndârjită dusă de reprezentanții Școlii de la Blaj a fost nu numai expresia unei exigențe de conștiință și de demnitate națională, ci și o vehementă replică la afirmația cuprinsă în legea naționalităților (Legea XLIV), care proclama că în Ungaria există o singură națiune, cea maghiară, "una și indivizibilă", atunci când statisticile oficiale maghiare consemnau că în Transilvania, națiunea română și celelalte naționalități (slovaci, sârbi, croați, cehi, moravi, ruteni, evrei, armeni, țigani) nu sunt recunoscute decât ca având cetățenie de limbă diferită, înglobați în unica națiune maghiară (minoritară! n.n.²). Nu altfel milita, șovin, mult-adulatul Kossuth Lajos, slovac maghiarizat: "Toate naționalitățile din Ungaria, în realitate, nu sunt nații, ci numai comunități ce vorbesc o altă limbă decât cea maghiară, cea unică și indivizibilă"³.

Împotriva emancipării românilor s-au coalizat grecii, sârbii, ungurii calvini și - să nu ne surprindă - rușii. Căci în secolul XVIII imperialismul panslav al țarului Petru, aservindu-și Biserica Ortodoxă (ca și imperialismul comunist), devenise mai periculos decât cel militar otoman, decât cel spiritual bulgar și decât cel politic maghiar. Căci după cum spune Nicolae Iorga în *La place des roumains* (p. 289): "Les partisans d'un établissement

¹ După Ioan Dan I, O teorie fabricată și o pseudo-problemă, Cluj-Napoca, 1994, p.56

² Cf.L.Kövári, Erdélyország sztatistikja, Kolozsvár, 1847, citat de Ioan Dan

³ Cf. Ioan Dan, op.cit.

russe dans le Sud-Est orthodoxe de l'Europe, appartenaient ... toutes les races dont le nationalisme ne s'était encore suffisamment développé. Il y avait des Grecs qui avaient renoncé ... l'espoir d'élever un nouveau basileus de leur propre race, des membres du clerg, supérieur qui, comme ses patriarches de Jérusalem Dosithée et Chrisant de Notaras, se contentaient de voir l'ancienne capitale bysantine rendue ... leur religion. · cot, des Slaves balcaniques... des georgiens et aussi de Roumains..., celui qui eut plus d'influence sur le Tzar, fut Démetrius Cantemir, le nouveau prince de Moldavie."

Dintre toate Bisericile din țările ortodoxe, cea rusească a fost cea mai importantă, atât pentru faptul că Rusia era o țară puternică, cât și pentru faptul că structurile sale ideologice religioase fuzionaseră cu miturile naționaliste, le amplificaseră la dimensiunile unui panslavism ortodox de sorginte providențială, reușind să fanatizeze spiritele mujicilor.

Mesianismul rusesc se întemeia pe ideea că Rusia era singura deținătoare a adevăratei credințe. Deci Moscovei, cea de-a treia Romă, cum îi plăcea să se intituleze în acea epocă, îi revenea misiunea să conducă omenirea în numele Sfântului Duh, animatorul acestei meniri. Rusiei îi fusese încredințată tripla misiune: de a păstra credința până la venirea lui Cristos, să extindă ortodoxia pe întreg mapamondul și să lupte împotriva a tot ce nu este ortodox.

Un conglomerat ideologico-politico-religios de această factură nu putea să trăiască fără inamici ideologici, ușor de găsit în etnii, limbi, confesiuni sau ideologii diferite de clișeu rus.

În acest onirism colectiv, dușmanii calificați erau (și mai sunt încă) Bizanțul și islamul în răsărit, iar în apus Roma, latinitatea și catolicismul.

Ca deseori în contextul ideologic, este mereu prezentă ideea complotului antirus și antiortodox, complot ce justifică imperialismul protector și preventiv. Această psihoză șovin religioasă (și comunismul devenise o religie) este prezentă în toate atitudinile geopoliticii ruse, de la țarul Petru, până la "țarul" Boris.

Mai bine decât oricine, primejdia mesianismului rus și a panslavismului tăvălugit spre gurile Dunării și spre Bizanț, au intuit-o latiniștii și corifeii Școlii de la Blaj. Și ce imperialism autohton puteau opune mâna de cărturari ai Blajului în contra

expansiunii slave din est și de la sud, cu ce se puteau apăra românii considerați ca animale de către grofi? Cu ce altceva decât cu un imperialism lăuntric, vertical al demnității, al originii ca neam și ca credință vehiculată de o limbă înfrățită cu cea a marilor culturi?

Acesta a fost rostul adânc al Școlii latiniste, al Școlii de la Blaj: să făurească o platoșă de spirit și un elan vital capabil să reziste oricărei împliniri.

Dar noii conștiințe de neam trebuia să i se dea un conținut elucidat și demonstrat. S-a considerat că cotațiile fugare ale lui Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir sau ale stolnicului Constantin Cantacuzino, referitoare la originea romană a poporului român, trebuie trecute printr-o cercetare istorică și lingvistică convingătoare, de natură să mobilizeze la luptă pe cei oprimați, mereu afirmându-se că drepturile se obțin prin luptă și că ele trebuie cucerite.

Conștiințelor, pe care dominațiile politice și confesionale le-au adus în stare de hipozie, trebuia să li se aplice o terapie de șoc, prin suprasolicitarea componentei latine a originii neamului românesc. Argumentația istorică a lui Samuil Micu și Petru Maior cum că romanii nu s-au retras o dată cu administrația servește aceeași idee. Dacă la D. Cantemir și la stolnicul C. Cantacuzino ideea unității tuturor românilor din cele trei provincii se rezumă la o constatare, Gheorghe Șincai, în "Hronicul românilor și al mai multor neamuri", o demonstrează cu căldură.

Demonstrației istorice i s-a adăugat una filologică prin "Elementa linguae dacoromanae" a lui Samuil Micu, reluată de Gh. Sincai, de Timotei Cipariu și de August Treboniu Laurian. "Cartea de rogacioni" a lui Samuil Micu prezintă un dublu interes: era prima carte scrisă în alfabetul latin și propunea un sistem ortografic bazat pe acest alfabet. Tot ca lucrări filologice absolut inedite pentru acea epocă trebuie reamintite Prefața "Acatistului" lui Samuil Micu, "Disertația pentru începutul limbei românești", "Disertație pentru literatura veche a românilor", "Dialogul pentru începutul limbei română" și "Ortografia ...", toate ale istoricului Petru Maior care, în plus față de predecesorii săi, recomandă folosirea semnelor diacritice.

Această scurtă trecere în revistă a operelor fruntașilor Școlii Ardelene ar fi vinovată dacă ar omite remarcabila lucrare colectivă "Lexicon românesc-latinescu-ungurescu-nemțescu", care este primul dicționar etimologic românesc de vaste

proporții, început de Samuil Micu, continuat de P. Maior, V. Coloși, frații I. Teodorovici și Alexandru Teodori.

Luptând pentru luminarea poporului, corifeii Școlii Ardelene fac și o largă operă de culturalizare, prin deschiderea a sute de școli, prin traducerea unor opere literare și filosofice; au realizat abecedare, aritmetici și cărți de "surpare a superstițiilor norodului". În cadrul aceluiași preocupări trebuie menționate "Propovedaniile" și "Didahiile" lui P. Maior, "Propovedaniile ..." lui Samuil Micu. Este de regretat că din bogata operă istorică a lui Ioan Budai-Deleanu au rămas mai mult lucrări în manuscris sau în proiect. El își propusese să scrie o "Istorie a Daciei de la crearea lumii până la anul unirii religioase a majorității românilor cu Biserica Catolică" (1700 - n.n.). Dintre lucrările cu caracter filologic, merită o mențiune specială "Dicționarul german-român și român german", parte a unui vast proiect de lexicon în 10 volume. Ca opere poetice mai cunoscute, notăm epopeea "Țiganiada" și poemul "Trei viteji", opere prin care el pune adevăratele baze ale literaturii noastre moderne.

Netrecând cu vederea nici pe D. Țichindeal, V. Aron, I. Barac, ni se impune o mențiune particulară pentru Ioan Molnar-Piuariu, oculistul și profesorul de la Școala de medicină din Cluj care, ca majoritatea cărturarilor români ardeleni ai timpului, se dedică și el filologiei și luptei pentru progresul culturii. De la el ne-au rămas o gramatică a limbii române, scrisă în germană, un dicționar german-român, "Economia stupilor", "Istoria universală" și o "Retorică". Remarcabil a fost și Damaschin Bojincă, discipol al lui P. Maior, prin scrierile sale istorice închinat lui Mihai Viteazul, familiei Corvineștilor. Dar operele unor August Treboniu Laurian, Massim, Săulescu, Al. Papiu Ilarian, prodigiousul Timotei Cipariu, urmați de Ion Bianu, Ion Micu-Moldovan, Augustin Bunea, Zenobie Pâclișanu și Ștefan Manciulea, ultimii doi victime ale comunismului ?

Oricât de sumară ar fi fost această creionare a mișcării naționale, culturale și spirituale, cu ample efecte sociale și politice, putem trage concluzia că Unirea de la 1700 din care, prin Ioan Inocențiu Micu, s-a născut Școala Ardeleană, sau mai veridic Școala de la Blaj, aceasta a ocupat și ocupă un rol important și neegalat în cultura și dezvoltarea modernă a poporului român.

În spiritul înaintașilor lor și spre salvare într-o neprihăire a valorilor perene ale credinței și demnității neamului, episcopii greco-catolici, în 1945-46, chiar de la primul val al revărsării roșii, au declanșat pe față lupta anticomunistă. În 1948, la

arestarea lor, episcopul Vasile Aftenie, înainte de a fi ucis, a spus, parcă în numele tuturor: "Nu am nici crez, nici neam, nici conștiință de vânzare" - ecou contemporan și împlinire a ceea ce Inocențiu Micu spusese, cu două veacuri înainte: "Sunt dispus să fac tot ce se poate face spre mărirea lui Dumnezeu și înaintarea Bisericii. Nu șovăiesc a duce la îndeplinire (acestea) chiar și cu vărsarea propriului meu sânge". Și-ntr-adevăr, nici unul nu a șovăit, murind pentru Cristos și neam.

Am socotit ca oportun acest excurs istoric, rememorare nu doar a unor ilustre personalități ci, mai ales, a unor idei-forță a căror actualizare istoria recentă o dovedește necesară.

Cărturarii de azi ai Bisericii Greco-Catolice, și nu numai ei, nu pot prelimina un viitor european și autentic românesc pentru poporul nostru, pornind de la ruina morală și socială "realizată" de regimul comunist. În universalitate putem intra doar prin ce avem specific. Aceasta va fi contribuția pe care o aducem tezaurului omenirii. Cei care vor restaura viața noastră socială nu pot să pună temelie pe un hiatus trist. Vor trebui să redescopere filioanele de aur ale unei spiritualități exorcizată și îngropată din principiu: acea spiritualitate genuină care nu a definit identitatea în conștiință și-n istorie. Va trebui restabilită filiația și creșterea organică spre viitor dintr-un substrat ideologic și moral în care Școala Ardeleană și-a investit lumina, strădania și viața. Va trebui, într-un cuvânt, restabilită continuitatea, termen atât de scump istoricilor ardeleni; dar continuitate nu numai etnogenetică, ci și spirituală, atât de sufocată de cei care ne-au fost "protectori" și "învățători".

Acestea fiind spuse, considerăm că sunt create condițiile pentru o justă percepere a programului științific și cultural pe care și-l propune seria Theologia Catholica, lansată-n cursă lungă (sperăm, voim) și bogată de "Studia Universitatis Babeș-Bolyai".

Proiectul marelui bărbat, care a fost vlădica Inocențiu, ne stă și nouă-n față. Pe urma Școlii de la Blaj, și-n spirit universitar, prin prisma trebuințelor de azi ale culturii și istoriei îl vom continua cu râvna și cu dăruirea celor care au făcut din Școala Ardeleană o Școală a Națiunii.

Așadar, în acest context, firesc este ca, în continuare, etnosul să figureze la loc de cinste în cercetarea noastră, legând de el folclorul, etnografia, toponimia și lingvistica, atât de scumpe "Școlii" și, unele, atât de alterate.

Cum ar putea lipsi din orizontul nostru istoria și mama ei arheologia, când sunt atâtea de-ndreptat și-atât avem de spus, ca următori ai râvnicilor istorici ardeleni, omagiați de N. Iorga, de V. Pârvan, de D. Onciul și șirul de Giurăști.

Aducându-ne aminte că Samuil Micu publica la Sibiu, în 1800, "Legile firei: Itica și Politica sau Filologia cea lucrătoare", suntem determinați ca Etica, Morala creștină, Politica, Sociologia, Dreptul și Drepturile omului și ale națiunilor, Filosofia, ca și Doctrina socială a Bisericii, acestea vor fi abordate luminat de colaboratorii noștri în pagini puse la dispoziție.

Poate nu se mai știe că Gheorghe Șincai, istoric și organizator de școli, a fost lingvist, dar și profesor de retorică și poetică în 1774, la Blaj, justificându-ne și el, și Budai-Deleanu, precum și Petru Maior, că arta și cercetarea literară inițiată de ei, noi să o continuăm și s-o îmbogățim.

Nici unul dintre corifeii Școlii de la Blaj, fiind și preoți, în mod firesc, nu a lăsat în umbră tărâmul teologic. Catehisme, cărți de rugăciuni, Propovedanii (Predici), Acatiste, Procanon, Metafizica, sunt tot atâtea argumente ca, într-o publicație îngrijită de cadrele Facultății de Teologie Greco-Catolică, studiile teologice să stea la loc de frunte.

Și fiindcă din preocupările hrănite de Școala Ardeleană nu au lipsit cooperarea, finanțele, economia și agricultura, nu le vom ignora nici noi.

Ca și străbunii noștri, îmbrățișăm, cu drag și fără părtinire, pe toți care vor vrea să dăm mână cu mână, de orișice religie, dar animați de adevăr; să vină alături de noi ca să clădim, sinergic, un viitor mai bun în adevăr, în pace și iubire.

Cu Dumnezeu înainte !

IMPORTANȚA RELIGIEI ÎN EDUCAȚIE

VASILE FERNEA

RÉSUMÉ. - L'importance de la religion dans l'éducation.

I. Religion et éducation sont deux activités de la culture humaine qui poursuivent le même but: l'achèvement de l'être humain, son bonheur, donc, leur séparation ne peut que préjudicier chacune d'elles. Voici pourquoi:

II. Dans le processus éducatif on distingue trois moments:

1. Le point de départ est l'individualité de l'homme, que nous ne pouvons pas connaître tout ... fait que par l'aide de la révélation divine.

2. L'idéal que l'éducation poursuit et cherche ... atteindre est exprimé, par des notions: homme de caractère et personne créatrice de valeurs culturelles, dont la religion chrétienne nous montre les formes supérieures.

3. Pour aboutir ... l'idéal proposé on a besoin d'un modèle ... imiter et de moyens appropriés; or la religion chrétienne nous le modèle concret et achevé en la personne de Jésus Christ et des saints et par la grâce divine nous donne l'aide nécessaire ... la réalisation de l'homme de caractère et de la personnalité supérieure.

III. Les écoles de l'Eglise ont employé ce système d'éducation jointe à la religion et qui a donné des résultats supérieures ... ceux de l'éducation dépourvue de cette aide; les grands pédagogues de l'humanité: Comenius, Pestalozzi, Foerster et tous les pédagogues chrétiens ont soutenu et appliqué le long du processus éducatif des moyens religieux.

Religia și educația sunt două activități esențiale ale culturii omenești care nu se pot despărți una de alta decât în paguba fiecăreia.

Strânsa legătură între ele este determinată de scopul comun pe care îl urmăresc: desăvârșirea ființei umane și fericirea ei (conform principiului "Finis dat esse rei").

Este știut că în istoria omenirii nu a existat popor fără religie. Cultura și cultivarea (educarea) tuturor popoarelor a început și s-a manifestat prin religie și la toate popoarele monumentele mari au fost legate de religie (de ex.: piramidele egiptene, templele budiste, catedralele creștine și marile creații artistice). În procesul educativ societățile omenești au folosit producțiile culturale ale generațiilor din care nu au lipsit creațiile religioase.

Este adevărat că au fost și încercări de a elimina religia din viața popoarelor și din educația generațiilor tinere (de exemplu revoluția franceză din secolul XVIII și revoluția comunistă din secolul XX), dar încercările au dat rezultate negative și s-a revenit la viața și educația în spiritul religiei. Oricât de mari progrese s-ar realiza în domeniul social-economic-cultural și politic, indivizii (singulari) și societatea nu se vor putea lipsi de religie; căci individul, în natura sa bio-psihologică, rămâne același: cu dor de infinit și fericire, la care nu se poate ajunge fără Dumnezeu; iar societatea nu se poate menține și nu poate progresa fără Dumnezeu și fără religie, - care asigură temelia legilor morale și juridice.

Un regim politic fără Dumnezeu și fără religie duce la tâlhărie, crime, lacrimi, sânge și moarte, căci, dacă este eliminat Dumnezeu din viață, omul este în stare de orice rău (Dostoevski). Pe oamenii din societatea fără Dumnezeu, nu-i poate conduce decât forța. (Napoleon).

Statul nu se poate menține, dacă oamenii au sufletele goale, chiar dacă hambarele sunt pline; dar se poate menține și cu hambare goale dacă sufletele sunt pline de credință în Dumnezeu și conștiente de obligațiile morale. (Sf. Vasile cel Mare).

Nici o cultură nu s-a putut opri în căutarea adevărului "dincolo de zare" fără să ajungă la Dumnezeu.

Iar dacă intrăm în problema educației, - a desăvârșirii omului și a pregătirii lui pentru nevoile societății (în pregătirea unei profesii) să facă bine altuia și cu aceasta și lui însuși, nu ne putem lipsi de religie (necesară și pentru individ și pentru societate).

În procesul educativ distingem trei momente principale:

I. Punctul de plecare, - realitatea pedagogică - individualitatea umană = zestrea cu care se naște omul; pe care societatea vrea s-o desăvârșască, ridicând-o la nivelul de personalitate (= om de caracter - om de omenie).

II. Acesta este idealul educației. Despre idealul de personalitate, poetul Goethe s-a exprimat așa: "cea mai mare fericire la care pot ajunge oamenii este de a fi personalități" (Das höchste Gut der Erden Kinder ist nur die Personalichkeit); iar Eminescu s-a exprimat astfel:

"Spun și magii, spun și regii
Că din câte-n lume-avem

Numai personalitatea
Este binele suprem".

III. Dar pentru a dirija Individualitatea spre idealul personalității avem nevoie de un model concret și de ajutoare adecvate.

Ori, în toate aceste trei momente ale procesului educativ avem nevoie de ajutoarele prețioase pe care ni le poate oferi religia revelată, care este folositoare în toate căci are "făgăduința vieții de acum și a celei viitoare" (1 Tim 4,6).

I. Pentru a proceda corect în procesul educației trebuie să avem cunoștințe corecte despre natura reală a Individualității pe care vrem să o cultivăm. Ori, natura omenească reală nu a putut fi cunoscută corect fără luminile revelației. Căci dacă nu s-a ținut seama de revelația divină, s-a acceptat afirmația lansată în Pedagogie de J.J. Rousseau că "omul este bun de la natură". Pornind de la această eroare fundamentală, s-au construit sisteme educative greșite, cu consecințe grave pentru individ și societate. Lăsând copiilor libertate deplină, și-au însușit deprinderi rele și au devenit periculoși pentru viața socială.

Or, religia ne învață, pe baza revelației, că natura omului a fost bună inițial, când a fost creată de Dumnezeu, dar în urma "păcatului originar natura omului a devenit viciată". Vicierea constă într-o dezordine interioară manifestată prin înclinarea spre rău în trei direcții, cu tendința spre dominare, căutarea incorectă de avere și încercare de a-și satisface poftele trupești. Aceste tendințe nu se pot îndrepta spre bine decât prin înfrânare și deprinderi opuse (virtuți) și cu ajutorul harului divin.

În tratatele de Pedagogie se vorbește despre "faimoasa teorie a păcatului originar" (Pedagogia generală - G.C. Antonescu), dar în practica educativă nu se ține seamă de această realitate.

Problema naturii omenești viciate în urma păcatului originar este constatată în cultura greacă; iar Ovidiu s-a exprimat astfel: "Video meliore proboque se deteriora sequor", ceea ce sf. Paul și tradiția creștină au exprimat clar și este învățătura de bază a religiei creștine. Din tragedia căderii originare rezultă toate învățăturile creștinismului despre mântuirea prin Isus Cristos și procedeele educative folosite în școlile Bisericii, din vremea apostolilor și până azi. Contrar indicațiilor lui J.J. Rousseau, educația creștină recomandă că pentru refacerea și

desăvârșirea naturii viciate a individului este necesară o muncă îndelungată și deprinderi de comportare care trebuie ajutate și de harul divin câștigat de Isus Cristos pe care Biserica creștină îl împarte oamenilor prin mijloacele Sfintelor Sacramente.

II. În privința idealului, religia creștină se exprimă astfel: "Fiți desăvârșiți!", dar nu se mărginește la vorbe, ci pune în față o ființă desăvârșită în persoana lui Isus Cristos, care mai întâi ne-a arătat cu pilda cum trebuie să se comporte un om desăvârșit, apoi ne-a învățat vorbind în pilde și peste toate acestea ne-a dat și ajutor divin pe care l-a câștigat prin meritele Sale (prin patimile Sale).

Pilda comportării Lui cu Dumnezeu și cu oamenii se poate imita dar nu se poate depăși: "Învățați de la Mine...". Și cine L-a imitat s-a desăvârșit în măsura în care L-a imitat. El ne-a dat pildă în toate domeniile, potrivite tuturor tipurilor și locurilor. Imitarea lui Isus Cristos a produs în toate tipurile eroi, oameni de caracter și sfinți.

III. Dar ajutorul cel mai important pe care îl oferă religia educației, constă în mijloacele necesare și adecvate (=eficiente) pe care le poate da. Aceste ajutoare constau în: cunoștințe reale și adevărate despre natura umană; idealul de căutat = tendința spre fericire care se poate realiza numai prin desăvârșirea proprie, prin munca pentru alții, pentru care vom primi mare răsplată și în viața aceasta și în cea viitoare. Dar, în toată activitatea de desăvârșire, omul are nevoie de ajutorul divin, cu care trebuie să coopereze. Acest ajutor constă într-o forță, o energie divină, care se suprapune peste energiile naturale ale omului, de cunoaștere, sentimente și voință și le ajută să înfăptuiască fapte superioare ca și conținut și valoare. (Cel ce lucrează împreună cu harul divin, va mai primi; cine nu-l folosește, i se va lua). Mai știm că omul este o ființă compusă din trup și suflet. Se cunosc în istorie două procedee educative, după cum se pune accentul pe trup sau pe suflet.

Cei ce pun ponderea pe trup au formulat dictonul: "Mens sana in corpore sano". Dar Platon, în dialogul "Charmides" ne propune un alt procedeu folosit la daci, conform religiei lor, în care se pune accentul pe spiritul omului. După acest procedeu, sănătatea corpului depinde de cea a sufletului; iar sănătatea sufletului rezultă din respectarea legilor morale (divine, religioase). Așa ne arată marii pedagogi, de exemplu Comenius, Pestalozzi, Foerster, în expunerile teoretice și aplicările practice. Așa au procedat toți pedagogii creștini, începând cu Clemente Alexandrinul (în sec.III) în școlile catehetice, Evul Mediu - care a creat Universitățile (sec.XIII) și ordinele

călugărești care s-au ocupat cu educația, cu exercițiile spirituale și "Ratio studiorum", Piariștii, Salesienii (Don Bosco), Frații Scolari ale căror rezultate de educație în colective mari au fost apreciate de autorități, de părinți și de elevi. Pe când toate încercările de a face educație fără religie au prezentat rezultate negative, prezența religiei în educație a dat roade bune.

Și la noi, ceea ce a făcut tăria și eficiența educației în școlile Bisericii - concret, în școlile din Blaj - a fost această cale spirituală bazată pe credința în Dumnezeu și pe puterea biologică a neamului, originea lui daco-romană.

Iubirea față de Dumnezeu și față de neam - factorul biologic și cel spiritual - au alcătuit originalitatea școlilor confesionale și fiindcă aceste principii au fost adevărate, juste și reale, au produs oameni cu gânduri înalte, sentimente curate și fapte mărețe, folositoare pentru întregul neam românesc.

Cei străini de interesele neamului nostru, cei "fără neam și fără Dumnezeu", când au ajuns la conducerea țării, au scos religia din școli, au desființat școlile Bisericii și prin aceasta au distrus temelia personalității și a omului de omenie. Rezultate au fost absența personalităților în toate domeniile de viață (economic, social, politic și cultural).

Avem o țară frumoasă, bogată și un popor cu calități superioare - vrednic de o soartă mai bună; acum, după ce s-a reușit să fie singur stăpân pe destinele sale, dorim să-l facem mai fericit, să-și poată manifesta personalitatea în istorie.

Pentru realizarea acestui scop înalt, avem nevoie de oameni cu caracter, personalități morale, care nu se pot realiza fără cooperarea dintre religie și educație; așa ne învață pedagogia creștină. De acestea au fost convinși marii pedagogi. Aceasta l-a determinat pe Foerster să afirme că cel mai mare eveniment în istoria Pedagogiei a fost creștinismul.

Pentru folosul neamului românesc și pentru fericirea fiilor săi să muncim cu toate puterile și să cerem ajutorul lui Dumnezeu ca tinerii noștri să ajungă oameni mari - personalități de folos neamului nostru. Atunci ne-am încadra și noi cu vrednicie între națiunile ginteii latine, care în istorie a mers în fruntea omenirii (după viziunea poetului nostru Vasile Alecsandri).

BIBLIOGRAFIE

1. G. G. Antonescu, *Pedagogia generală* București, 1936.
2. G. G. Antonescu, *Doctrinile pedagogiei moderne*, București, 1938.
3. E. B a u g a u d, *Le Christianisme et les temps presentes*, Vol.I, Paris,1907.
4. M. B u l a c u, *Pedagogia creștină ortodoxă*, București, 1935.
5. A. C o m e n i u s, *Didactica Magna*, București 1921.
6. F. F o e r s t e r, *Învățământul religios și moral* - traducere de Preot Negoită, Chișinău, 1933.
7. D. H o v r e, *Essei de Philosophie pedagogic*, Paris, 1931.
8. G a b r e a I o s i f, *Școala creatoare - individualitate și personalitate* (Realitate și ideal în educație, București, 1927).
9. G i l l e t, *Religion et Pedagogie*, Paris, 1920.
10. M i c l e a I o a n, *Principiile religiei creștine*, Blaj, 1944.
11. J. M a r i t a i n, *Religion et Culture*, Paris, 1938.
12. M a r l y, *Pedagogia generală*, București, 1938.
13. P a p a . P i u s X I, *Educația tineretului* (Divinius Ilius Magistri, Iași, 1937).
14. P o p a E u g e n, *Spiritul moralei*, Blaj, 1937.
15. P e s t a l o z z i, *Cum își învață Gertruda copiii*, București.
16. R i b o u l e t, *Histoire de la Pedagogie*, Paris 1935.
17. R i b o u l e t, *Formarea morală și intelectuală pentru viață*, traducere de pr.Nicula, Cluj, 1942.
18. D r . S u c i u V., *Teologia Dogmatică*, Vol. I, Blaj 1927.
19. D r . S u c i u I. și C r i ș a n S., *Morala creștină*, Blaj 1942.
20. D r . A. T ă u t u, *Compendiu de Morală*, Vol.I, Oradea, 1931.

QUELQUES DONNEES SUR L'ATTITUDE DES ENSEIGNANTS EN CE QUI CONCERNE "LES ELEVES PROBLEME"

IOAN MOLDOVAN

RÉSUMÉ. En partant du fait que dans chaque classe de l'enseignement primaire ou gymnasial, que ce soit des écoles de masse ou des spéciales, il y a un certain nombre d'élèves qui présente une intégration scolaire non-adéquate qui crée l'ainsi dite catégorie "d'élèves problème". La recherche propose l'étude de l'attitude de 195 cadres didactiques, instituteurs et professeurs, à propos, de cette catégorie d'enfants. L'étude met en évidence des attitudes et des aspects positifs, aussi que des aspects négatifs et des déficiences existents dans les relations entre les élèves et leurs enseignants. En même temps l'étude propose des suggestions et des directions de perfectionnement des enseignants, ayant comme point de départ les résultats de l'enquête.

1. **Le problème.** Il est de notoriété le fait que, surtout ces dernières années, l'école se heurte à des problèmes particuliers en ce qui est de l'intégration socio-scolaire des élèves. Les manifestations indésirables de conduite revêtissent une grande diversité dont on peut citer: l'absentéisme, la soustraction de l'accomplissement des obligations, les attitudes insolentes ou bien irrévérencieuses envers les professeurs, parfois même des altérations ou des scandales etc. à l'extérieur de l'école, la participation à une série d'actions antisociales, comme nous l'avons déjà montré dans un autre matériel¹.

Le problème se pose d'une manière plus aigüe surtout pour le cours gymnasial, autant du point de vue de la fréquence des "cas", que du celui de la complexité et de la gravité des situations aussi. Il en est de même pour les conséquences sur les personnes qui sont concernées et pour les collectivités où ces situations se produisent. Essayons quelques considérations psychologiques sur la causalité de l'apparition de ces actes de conduite indésirable du point de vue scolaire et social, à la fois.

---

¹ I. Moldovan, *Aspecte ale comportamentului antisocial și infracțional*, în "Viața Creștină", serie nouă, anul IV, nr.23 (93), dec.1993, p.3.

Les élèves du cours gymnasial sont des pubères préadolescents et adolescents, traversant une période qui est le point de départ de grandes transformations physiologiques, psychologiques et physiques. Ce contexte intérieur de chaque jeune homme se met très aisément en opposition avec tout ce qui l'entoure, même s'il vit dans un milieu social équilibré et favorable. Parmi les élèves "problème", il y en a beaucoup qui proviennent d'une famille où il existe un état permanent de conflit entre les membres de la famille, et il y en a d'autres, issus des familles qui ont une attitude exagérée envers l'enfant.

A cet âge, l'enfant accepte de plus en plus difficilement le conseil et la tutelle des parents, chacun voulant être maître de soi-même. Ainsi, sur le fond d'une hypersensibilité psycho-affective, caractéristique à l'âge, de fortes émotions apparaissent, menant, dans bien des cas, à la désorganisation de la conduite et de la personnalité, "L'émotion violente, montre P.Brânzei et col., est motivée par la peur, la fureur, l'amour intense et ses sentiments antinomiques, la haine, l'aversion, etc."², souvent les sensations affectives relevant une très forte motivation. Les auteurs mentionnés mettent en évidence aussi le rôle des sensations affectives de niveau moyen. "On admet que les émotions d'intensité moyenne sont en mesure de désorganiser les fonctions adaptatives, de dérégler la conduite, de réaliser de vrais états de nécessité psychologiques concernant la modalité de résolution. mais un certain niveau de l'affectivité peut être éprouvé de manière très différente par un sujet ou par autre. "L'état affectif peut être vécu comme une force tyrannique comme une servitude par une personne apparemment normale, état qui peut aller jusqu'à l'obnubilation de la conscience, à sa limitation, avec la réalisation des actes plus ou moins automatiques, consécutifs à l'aboutissement à l'état de réaction émotive, avec la diminution du contrôle conscient et la désorganisation de la conduite."³

Le comportement agressif est interprété par certains auteurs en tant que mécanismes de défense qui "apparaissent chez les enfants à tonus biologique élevé, sthénique, qui se développent dans un milieu hostile, caractérisé par des conflits, des

---

² P. Brânzei, Gh. Scripcaru, A. Pyrozînski, *Comportamentul aberant în relațiile cu mediul, Iași*, 1970, p.110-121; T. Vlad, C. Vlad, *Psihologia și psihopatologia comportamentului*, București, 1978, p. 131-135.

³ P. Brânzei et col. *op. cit.* p. 127-135; T. Vlad, C. Vlad, *op.cit.* pp.131-135.

disputes, des scandales de la discorde permanente et des dissensions, le divorce des parents, l'apparition de la belle-mère ou du beau-père, etc. Turbulents, indisciplinés, querelleurs, s'opposant à tout, ils se soustraient au minimum de leurs obligations sociales et familiales, ils fuient leur domicile, ils vagabondent".⁴

Une attitude trop exigeante et intolérante envers cet enfant peut créer chez lui des manifestations de défense comme suite à des hypertensions internes. Il faut souligner aussi les modifications passives de défense qui apparaissent dans les situations où le milieu familial offre à l'enfant hyposthénique des reproches et des punitions, à la place de l'attention et du soin. Ainsi, timide, hésitant, hyperémotif, craintif, méfiant de ses propres forces, il devient méfiant de ceux qui l'entoure aussi et il s'isole.

À part ces composants "extrascolaires", il y a une série de facteurs de nature scolaire qui interviennent dans la détermination de la conduite déviante de l'élève. Parmi les facteurs de nature intellectuelle nous mentionnons le niveau intellectuel sous-moyen de certains élèves à qui on prétend tout, autant qu'aux élèves particulièrement doués, dans les conditions d'un travail qui n'est pas différencié. Bien des fois c'est le professeur qui déclenche et qui entretient des rapports tendus entre les élèves et le professeur.

De ce que nous avons montré ci-dessus, on peut conclure que la question des élèves à intégration scolaire insuffisante est complexe et elle nécessite une démarche de recherche de divers points de vue, afin d'éclaircir certains aspects.

Dans la recherche entreprise par nous, nous nous sommes proposé de sonder dans quelques écoles du département de Cluj, l'attitude des enseignants par rapport aux "élèves problème" des écoles respectives et la manière dont ils se préoccupent pour résoudre positivement ces situations.

2. L'organisation et le déroulement de la recherche. Pour nous orienter sur l'ensemble des problèmes relevés par les élèves qui ne sont pas intégrés aux collectivités scolaires, nous avons recueilli des données mises à la disposition par l'Inspectorat Scolaire Départemental et du Service Psychologique de la Maison des Enseignants.

Partant de l'ampleur et de la complexité du phénomène, nous avons dressé un questionnaire aux questions ouvertes qui a contenu 20 questions. Il a été donné

---

⁴ T. Vlăd. C. Vlăd, *op.cit.*, p.133-1135.

individuellement à chaque enseignant, après une discussion préalable sur la signification des questions et sur les modalités de réponses. La recherche a été effectuée au cours de l'année scolaire '92-93.

3. L'échantillon recherché. Pour obtenir une image plus proche de la réalité, nous avons constitué un échantillon de 195 enseignants, de l'enseignement primaire, gymnasial et lycéal, dans des écoles de masse et des écoles pour déficients mentaux également. En ce qui concerne la distribution sur l'étendue de la ville, la recherche a visé des écoles centrales, mais aussi des écoles de la banlieue. La structure numérique de l'échantillon est présentée dans le tableau 1.

Tableau 1

Structure de l'échantillon recherché						
	Instituteurs		Professeurs		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Ecoles de masse	50	25,64	100	51,28	150	76,92
Ecoles pour def.ment.	20	10,25	25	12,8	45	23,05
Total	70	35,89	125	63,36	195	99,97

Comme il en est en réalité, la représentation des enseignants des écoles de masse a un poids plus grand, la proportion dans l'échantillon recherché par nous étant de 76,29% dont 51,28% représentant les professeurs de l'enseignement gymnasial et lycéal et 25,64% instituteurs. Parmi les écoles spéciales on a investigué un nombre de 45 enseignants d'une école pour déficients mentaux 20 instituteurs et 25 professeurs (représentant 10,25% et 12,8%). Nous soulignons que du groupe des instituteurs de cette dernière école mentionnée, certains sujets ont des études universitaires ou psychopédagogiques, donc ce sont des personnes douées d'une plus grande réceptivité pour connaître et résoudre les situations "problème". C'est aussi le cas des professeurs de la même école qui sont psychopédagogues.

D'après l'ancienneté dans l'enseignement, la répartition du pourcentage est la suivante:

Années de travail dans l'enseignement	%
1-5	8,4
6-10	9,6
11-15	22,8
16-20	16,86
21 et plus de 21	42,16

La proportion de ceux qui ont une ancienneté réduite est assez négligeable, seulement 18% des enseignants ayant une expérience au dessous de 10 ans. Cette période est censée être plus que suffisante pour la connaissance du milieu scolaire, pour la familiarisation avec les collectivités d'élèves et avec les problèmes qui peuvent apparaître, d'autant plus que, presque la moitié de l'échantillon recherché (42,16%) a une ancienneté de plus de 20 ans.

En ce qui concerne le niveau de la formation professionnelle exprimé en degrés didactiques, la situation est présentée dans le tableau 2.

Tableau nr.2

Niveau de la formation professionnelle des enseignants en %					
Degré	Instituteurs dans Ecoles		Profeseurs dans Ecoles		Total %
	spéciales	de masse	spéciales	de masse	
Stagiaire	0	0	0	2,4	2,4
Définitif	5	3,6	2,2	13,84	24,64
Ile degré	2,25	10,0	7,02	17,0	36,27
Ier degré	3	12,0	3,5	18,0	36,50
TOTAL	10,25	25,6	12,72	51,24	99,81

A ce qui résulte des données présentées dans le tableau nr.2, le niveau d'instruction des enseignants est très élevé. Il n'y avait que 2,2 % professeurs des écoles de masse qui étaient des stagiaires, les autres ayant le degré définitif ou des degrés supérieurs. Par la suite 36,27% enseignants ont le deuxième degré didactique et 36,5% ont le premier degré. Cela reflète une formation et une compétence professionnelle très élevée, au moins théoriquement, un niveau qui devrait se retrouver dans l'activité de la classe. En ce qui est de l'aspect éducatif dans l'école, on

constate malheureusement une grande négligence, particulièrement ces dernières années.

On connaît le fait qu'au niveau des classes gymnasiales et lycéales, les professeurs principaux sont chargés, presque exclusivement, du travail éducatif. Souvent même cette préoccupation est faite au hasard, non pas systématiquement.

De toute façon, la possibilité de connaître les élèves et d'avoir une influence positive sur eux est en rapport, dans une assez grande mesure, avec la durée du contact de l'enseignant avec la classe d'élèves.

C'est à cause de cela que nous avons porté notre intérêt sur le nombre moyen des classes hebdomadaires de ces enseignants. La situation s'est avérée être la suivante:

1 - 2 classes/semaine	23%
3 - 4 classes/semaine	31%
plusieurs classes/semaine	45%

Le dernier groupe contient particulièrement les instituteurs des classes primaires. Le pourcentage des professeurs qui jouissent de ces possibilités est très réduit.

4. La méthode de travail. La préparation des sujets afin de répondre aux questions a été faite par un préambule censé à directionner leur pensée vers les problèmes qui allaient être mis en question. Le contenu du préambule a été le suivant: "Beaucoup d'élèves ont de différents problèmes sociaux ou psychologiques qui se mêlent au processus de l'apprentissage. Certaines de ces situations sont étroitement liées aux situations, sociales et scolaires et, par conséquent, elles doivent être réglées par le professeur. Il y a des problèmes qui nécessitent un grand effort de la part du professeur pour améliorer les relations psychosociales entre le professeur et l'élève.

De cette façon, même si le professeur doit se préoccuper seulement du processus d'enseignement, il est nécessaire qu'il améliore aussi le climat social entre le professeur et les élèves. Dans ce cadre nous voudrions vous adresser quelques questions." En plus, on a largement expliqué le but de l'action et on a discuté aussi le contenu des questions avec les professeurs et les instituteurs auxquels on a demandé des réponses. Les questionnaires ont été remplis individuellement, après avoir été mis à la disposition des sujets questionnés du jour au lendemain.

Je tiens à remercier à cette occasion les directeurs des écoles respectives de leur aide au cours de la distribution et de la récupération des questionnaires.

On a sollicité de chaque enseignant certaines données personnelles sur son ancienneté, le degré didactique, s'il remplit ou non la tâche de professeur principal, la classe où les classes enseignée(s), le nombre d'heures à la classe. On n'a pas mentionné le nom afin d'obtenir des renseignements plus détaillés et plus sincères.

5. La présentation et l'interprétation des résultats. Etant donné qu'un très grand pourcentage des sujets soumis à la recherche possédait des degrés didactiques, nous avons voulu saisir la mesure dans laquelle cela est pertinent pour le travail avec les élèves à la classe. A savoir nous avons voulu nous rendre compte si la préparation des enseignants pour soutenir les examens de degré constitue, implicitement, une occasion réelle pour le perfectionnement du niveau de la formation psychopédagogique et méthodologique dans l'approche des problèmes scolaires.

Nous avons pris en considération le fait que, dans la plupart des cas, les examens ayant pour but l'obtention des degrés didactiques, n'ont pas comme finalité expresse celle de l'amélioration et du perfectionnement du niveau qualitatif du travail instructif et éducatif à la classe, mais ils sont centrés sur une hyperinstruction des connaissances de spécialité qui n'ont pas, ne peuvent pas avoir une tangence directe avec le travail dans la classe. Nous proposons, donc, d'envisager l'organisation future des examens de degré de manière à mettre un plus grand accent sur la croissance de l'habileté pédagogique, sur l'acquisition et la meilleure maîtrise des moyens méthodologiques, sur les techniques modernes, actives et efficaces d'enseignement de chaque enseignant.

Presque un tiers (29%) des sujets questionnés estiment que le degré didactique n'est pas important pour le travail éducatif. Dans ce groupe on a eu des enseignants de chaque catégorie investiguée. Un pourcentage de 67,5% estime que le degré didactique est important et 3% déclare ne pas savoir si ce degré est important ou non.

Le pourcentage assez élevé de ceux qui apprécient que le degré didactique n'est pas relevant dans le travail éducatif vient confirmer notre opinion, que, désormais, l'organisation de la formation professionnelle, y compris l'acquisition des degrés didactiques doit être reformée. Nous avons en vue le contenu des plans thématiques des connaissances qui va être vérifié, mais aussi le niveau des habiletés didactico-

méthodologiques et pédagogiques révélé pendant le travail à la classe et pendant les activités à l'extérieur de l'école, à caractère récréatif.

La deuxième question, visant les rapports professeur-élèves pendant le cours, exigeait des réponses au choix. Les réponses possibles étaient les suivantes: a) tendus, b) de travail, c) décontractés, d) de respect, et de discipline, e) assez actifs et agréables pour les élèves.

La moitié (50,5%) des sujets questionnés apprécie les leçons comme assez actives et agréables pour les élèves, situation favorable autant aux bonnes relations entre les enseignants et les élèves, qu'à l'attraction des élèves vers la discipline respective, à la suite des relations affectives positives envers le professeur ou l'instituteur, ce qui constitue un pont sur d'attachement et de communication entre les deux parties, et, à la fois, une façon d'éviter les situations tendues ou conflictuelles.

Environ un quart (25,2%) des sujets questionnés apprécie leurs relations avec les élèves et l'atmosphère de travail comme "de respect et de discipline". Lorsque le respect est réciproque et il provient d'une bonne connaissance et appréciation bilatérale, les choses peuvent se passer très bien, existant des prémisses réelles pour l'établissement d'un climat adéquat, propre à favoriser le travail en commun.

Si ce climat n'est que déclaratif et il est imposé d'une manière autoritaire et autocrate par l'enseignant, il y a la possibilité de l'apparition du cumul des tensions qui mène au stress ou aux situations de conflit. Donc, nous estimons que tels rapports peuvent devenir, en certaines conditions, des sources ou d'occasions de déclenchement des comportements indésirables à l'école.

Il n'y a que 3 % du personnel enseignant questionné à apprécier ses propres leçons comme "décontractées". Un tel climat permanent peut dégénérer en autre chose qu'un travail sérieux.

Ces moments sont nécessaires, eux aussi, sans doute, surtout à la suite des périodes de travail intense, de grande concentration et sollicitation tandis qu'un relâchement permanent ne peut pas engendrer les puissances formatives et éducatives de la même sorte qu'un travail suivi et sérieux. Les autres enseignants, en proportion de 21%, apprécient les relations avec les élèves de leurs classes comme des relations de travail. Ces relations peuvent s'avérer favorables à des communications "informelles", du côté affectif. Les rapports de travail semblent créer des liaisons

entre les hommes des plus profondes et des plus sincères, toute la personnalité de l'Être humain et surtout son côté caractériel se manifestant dans le cadre du travail qui forge des rapports durables et forme les caractères.

Les questions suivantes ont été formulées dans un rapport étroit avec la deuxième question. La troisième question et la quatrième sont, elles aussi, très rapprochées, (voir annexe nr.1). Il faut mentionner que 16% des sujets questionnés n'ont pas répondu à la question numéro 3, ce qui me paraît significatif. La signification réside dans le fait que, de ceux qui y ont répondu, 5% ont reconnu ne pas être capables de maintenir ce climat favorable au travail, Il est probable que ceux-ci n'ont pas eu le courage de reconnaître certains défauts, malgré l'anonymat des réponses. Les moyens de créer et de maintenir un climat de travail à la classe sont les suivants:

Modalités	Fréquence (%)
- une activité continue des élèves;	24
- des leçons intéressantes;	13
- l'harmonie de l'exigence et d'une apparente décontraction (jeux didactiques);	12,2
- un climat de confiance réciproque;	6
- la persuasion de l'importance de la discipline;	6
- l'emploi du matériel didactique adéquat;	6
- le travail différencié;	6
- le rapprochement des élèves et de leurs problèmes;	5,5
- le respect des particularités d'âge et individuelles des élèves;	4

D'autres "modalités" ont été encore indiquées, avec une fréquence sous 3%, ce qui fait qu'elles ne soient pas mentionnées ici, ne comportant pas d'idées originales ou profondément novatrices. Plus encore, quelques unes de ces idées ne semblent rien avoir avec les questions en cause.

Nous avons espéré de détacher des réponses à la question numéro 5 (Quelles méthodes sont les meilleures, selon vous, pour résoudre des situations pareilles?) des modalités concrètes et des suggestions pour la solution de ces cas "problème". La réponse avec la plus grande fréquence, 13%, faisant référence à "l'utilisation des méthodes actives-participatives", est suivie de près (12%) de "l'utilisation des conversations euristiques". Faisant appel aux méthodes qui

entraînent l'élève à l'action pendant l'activité scolaire, le professeur réussit à le captiver, à éveiller son attention et son intérêt vers les problèmes discutés, tout en le distrayant d'autres préoccupations. Nous les considérons comme de bonnes modalités, d'autant plus qu'elles visent le développement des qualités importantes et des capacités intellectuelles. De cette façon l'enfant arrive à être conscient de la nécessité d'un comportement désirable pour les normes scolaires et sociales.

Il est notoire le rôle très important de l'affectivité au cours de l'activité, autant qu'élément de motivation, surtout pour sa fonction de feed-back à travers les sentiments respectifs. Éprouver des sentiments positifs, toniques, cela mène au besoin de la prolongation de l'état respectif, implicite à sa répétition. Dans ce contexte, nous avons été intéressés par les sentiments du personnel didactique par rapport aux élèves qui représentent des "*problèmes*" et lorsqu'ils essaient de ramener ces enfants aux collectivités des classes. Cette fois-ci, les réponses ont eu un degré plus grand de convergence et leur aire a été moins dispersée que dans le cas des questions antérieures.

La plupart des enseignants (de toutes catégories contenues dans l'échantillon), représentant 21%, éprouve des sentiments de satisfaction. Probablement, ils ont en vue la finalité, donc la réintégration complète de ces cas dans la vie scolaire normale.

A une fréquence étendue entre 14% et 16% ont été mentionnés les sentiments suivants: le sentiment de la responsabilité 13,6% des moments de tension et d'insatisfaction 15,4%; le désir d'aider, de se rendre utile 16,7%. D'autres professeurs et instituteurs ont été plus explicites dans leurs réponses, en précisant qu'ils ressentaient de l'amertume en constatant causes qui menaient à ces situations et qu'ils étaient contents lors du règlement de ces cas. Un pourcentage de 6% des professeurs et des instituteurs déclare avoir des sentiments de tendresse pour les élèves, tandis que la catégorie précédente englobe 9% des questionnés.

Des réponses présentées on peut retracer les contours d'un tableau assez complexe et vraisemblable des enseignants au contact des élèves qui ne sont pas intégrés à l'école ou de ceux qui sont à la source des conflits. Nous en concluons que dans la démarche éducation on peut compter sur la participation active d'un grand nombre d'enseignants qui travailleront avec plaisir et dévouement.

Si la question numéro 5 avait pour but un sondage d'opinions sur les méthodes optimales de solution des situations "problème", la question 7 demandait aux enseignants questionnés de mentionner les méthodes qu'ils emploient à la classe et au cours de ces situations désagréables. La réponse la plus fréquente, en proportion de 24%, a été le dialogue, la conversation. Dans un ordre décroissant, se présentent: "des méthodes adéquates à la situation" (11%), une réponse dépourvue de précision, vague, l'attachement de l'élève (8%), les méthodes démonstratives (8%), l'attraction des élèves vers des activités agréables, entraînant (7%), la persuasion (6%). Certes, chaque méthode peut donner de bons résultats si elle est employée avec une certaine habileté. Chaque professeur ou instituteur emploie de préférence la méthode qui lui paraît la plus efficace à un moment donné. Une direction de recherche serait à souhaiter, visant la méthode qui pourrait avoir les plus nombreuses chances de succès dans les situations de réintégration scolaire, afin d'être recommandée prioritairement.

Si dans le domaine de la théorie les enseignants ont une plus grande gamme d'idées et de suggestions, en ce qui est de l'activité pratique, on constate quelque pauvreté méthodologique. En grande partie, cela est compréhensible, étant donné le fait que les problèmes d'éducation spéciale, comme ceux relevés dans cet ouvrage sont négligés dans les institutions d'enseignement supérieur et pendant les cours de perfectionnement ou de recyclage des enseignants. Chaque enseignant procède d'une manière plus ou moins intuitive, ou suivant les conseils d'autres personnes qu'ils considèrent autorisées. A cette occasion, nous soulignons cela, comme un défaut des plans d'enseignement des universités et comme une lacune des plans de perfectionnement et de recyclage dans ce domaine. Le fait le plus grave semble être l'inexistence des institutions qui s'occupent des recherches détaillées et fondamentales sur ces problèmes, pour que certaines conclusions pertinentes puissent être connues par tous les enseignants. Peut-être le "Séminaire pédagogique" récemment institué complètera-t-il en grande mesure cette omission. A cet égard, on ne peut citer ni une littérature de spécialité trop riche et accessible à tous ceux qui sont impliqués dans l'activité éducative. Du point de vue méthodologique, chacun procède selon ses propres connaissances et selon sa manière personnelle, des écoles pilotes à programmes spéciaux ou des indications méthodologiques n'existant pas.

A l'appui de ce que nous venons d'affirmer, viennent les réponses des enseignants à la question 10, 29% des questionnés, donc presque un tiers de l'échantillon, reconnaissent que les professeurs ne disposent pas d'une instruction professionnelle (psycho-pédagogique) suffisante pour s'engrener, de toutes les forces, dans l'activité éducative. Comparant ces réponses à celles de la question 16, on se rend bien compte que le nombre de ceux qui ont des lacunes est beaucoup plus grand. A la question 16, un pourcentage de 83% ont répondu affirmativement. L'aveu du besoin d'amélioration dans le style de travail en classe implique l'acceptation des lacunes, de l'insuffisance dans la formation professionnelle, mais aussi le désir de mieux travailler, d'autoperfection.

Les réalités signalées ci-dessus ont une directe répercussion sur la qualité et la quantité du travail dans l'activité déployée. En parlant de cela, nous pensons au fait que la préoccupation pour les aspects éducatifs, de conduite des élèves, est une obligation morale de tous les enseignants, cela veut dire que tous les élèves "problème" doivent faire l'objet de l'attention donnée aux mesures de récupération et d'intégration sociale et scolaire. En réalité la situation est tout à fait autre. Plus de 45% des professeurs ont été attirés d'environ une moitié du nombre des élèves "problème", pour les aider de revenir dans le groupe scolaire, concrètement. Il n'y a eu que 35% des professeurs qui ont déclaré s'être sentis attirés et avoir participé à la récupération de 91-100% des classes ou ces professeurs enseignent. On peut affirmer que d'autres instituteurs et professeurs ne manifestent qu'un intérêt occasionnel ou selectif envers les situations sociales spéciales des élèves. Cela signifie un pourcentage élevé d'enfants nonrecupérés, d'une part, et des professeurs dépourvus du sens du devoir, d'autre part.

6. Le besoin de perfectionnement de la formation professionnelle des enseignants.

Après la question visant l'existence de certaines lacunes dans la formation professionnelle, il était naturel d'adresser une question pour découvrir le désir ou le besoin de perfectionnement des enseignants. Cela a constitué le thème de la question 11, formulée de cette façon: "En quel sens la formation des enseignants devrait elle être complétée, perfectionnée? les réponses obtenues sont d'une grande variété. Nous les présentons dans le tableau suivant (dans l'ordre décroissant de la fréquence obtenue, jusqu'à celle à un pourcentage minimum de 5%).

Tableau nr.3

Modalités nécessaires d'instruction et de perfectionnement professionnelle des enseignants

Modalités d'instruction (perfectionnement)	Options (%)
1.Actualisation des connaissances de spécialité	19,5
2.Instruction psycho-pédagogique permanente	14
3.Lecture permanente	11
4.Création des centres psycho-pédagogiques doués des spécialistes, à la disposition des enseignants	7,5
5.Cours efficients et attractifs de recyclage et pratique pédagogique	5,5
6.Leçons démonstratives (ouvertes)	5,3
7.Organisation d'activités éducatives pour diverses catégories d'âge	5
8.Analyse des cas-problème en séance du conseil professoral	5
9.Organisation des activités morales-civiques	5
10.Organisation des débats de spécialité avec des psychologues, psycho-pédagogues et sociologues	5

Les premières cinq réponses nous semblent particulièrement édifiantes, puisqu'elles expriment l'avis de presque 60% de l'échantillon recherché. Il en ressort qu'il y a un besoin gigu d'actualiser les connaissances de spécialité, complétées par une formation psychopédagogique. Cette activité pourrait être réalisée par la lecture, à condition que chaque professeur ou instituteur intéressé aient accès aux revues de spécialité de bonne qualité. Les centres d'assistance psychopédagogique peuvent aider le travail des professeurs en classe par de multiples moyens: le psychodiagnostic précis du cas, indications et conseils méthodologiques et bibliographiques, aide concrète dans l'approche d'une situation plus difficile etc. L'activité de formation permanente doit s'orienter dans les directions qui vont à l'encontre des nécessités de ceux qui participent aux cours de perfectionnement.

En même temps, les activités doivent être attrayantes et efficaces, à la fois. En ce qui concerne le besoin d'amélioration du style de travail en classe, les sujets questionnés n'ont donné des réponses qu'en proportion de 38%. Ces derniers estiment que dans leur activité ils pourraient bénéficier d'amélioration dans les directions suivantes:

Tableau nr.4

Directions d'amélioration du travail en classe

Directions	Frequence
1.L'emploi des moyens modernes (qui sont déficients le plus souvent)	20 %
2.La connaissance de ce qui est nouveau et efficient dans l'enseignement en classe	18 %
3.Le perfectionnement de la méthodologie didactique	15 %
4.L'adaptation du style de travail au spécifique de chaque classe	5 %

Partant de l'analyse des données contenues dans les deux tableaux (3 et 4), nous pouvons conclure les faits suivants:

1. Une bonne partie des enseignants investigués avouent certaines lacunes, sous la forme des connaissances dépassées dans leur instruction professionnelle. Pour ceux-ci s'impose la nécessité des activités par les quelles les connaissances soient actualisées.
2. A l'égard du thème qui a fait l'objet de l'investigation effectuée, on dégage certaines sollicitations de formation psychologique et méthodologique. Toutes ces sollicitations peuvent être englobées dans un chapitre, à savoir dans celui de la formation psychopédagogique et méthodologique des enseignants.

Le spécialiste, quelques connaissances de spécialité qu'il ait, s'il ne sait pas s'approcher de l'élève, s'il ne sait pas lui communiquer et lui expliquer à son niveau de compréhension (pour des âges différents et ayant en attention les diverses capacités intellectuelles), ne peut obtenir de bons résultats dans l'enseignement.

C'est toujours à ce chapitre que se rattache la capacité de résoudre les cas "problème". Beaucoup de professeurs, non seulement qu'ils ne contribuent pas à la résolution de ces cas, mais, au contraire, ce sont eux-mêmes ceux qui deviennent les sources de ces conflits et de ces états tensionnés. (A ce sujet, sous sommes en possession des données préliminaires des recherches en cours). Malheureusement, nous devons reconnaître que pas tous ceux qui remplissent la tâche d'enseignant, instituteurs ou professeurs, disposent de l'intérêt, la compétence professionnelle pour résoudre totalement les problèmes qui surgissent. Pour compléter et pour éviter de telles lacunes à venir, les institutions qui comptent parmi leurs responsabilités celles de la formation et de l'obtention des degrés didactiques, devraient dresser des plans d'instruction étroitement

correlés aux nécessités concrètes, pratiques, des enseignants. De cette façon, les modalités respectives ne seraient plus des activités routinières, mais des moyens réels d'élévation du niveau de la formation professionnelle, puisque sollicités même par les enseignants.

Nous apprécions comme positif le fait que les professeurs et les instituteurs de tous les types d'écoles englobées dans l'investigation ont fait preuve d'un esprit critique assez objectif, en reconnaissant leurs déficiences dans le domaine de leur activité professionnelle et les directions à prendre pour porter remède à ces défauts.

Ce qui réjouit, par ailleurs, c'est le grand nombre des enseignants questionnés qui accordent beaucoup d'attention et interviennent pour récupérer la plupart des enfants "problème" rencontrés.

A notre avis, à travers une activité méthodologique-didactique associée aux connaissances psychopédagogiques des enseignants, on parviendrait à une émulation et à un activisme plus appuyé de tous enseignants, afin de créer et préserver un des meilleurs climats dans les classes auxquelles ils enseignent.

Anexa 1

QUESTIONNAIRE POUR LES PROFESSEURS ET LES INSTITUTEURS CONCERNANT LEURS RELATIONS SOCIALES AVEC LES ÉLÈVES

Beaucoup d'élèves ont de différents problèmes sociaux ou psychologiques qui se mêlent au processus de l'apprentissage. Certaines de ces situations sont étroitement liées aux situations scolaires, et, par conséquent, elles doivent être réglées par le professeur. Il y a des problèmes qui nécessitent un grand effort de la part du professeur pour améliorer les relations psycho-sociales entre le professeur et l'élève. De cette façon, même si le professeur doit se préoccuper seulement du processus d'enseignement, il est nécessaire qu'il améliore aussi le climat social entre le professeur et les élèves. Dans ce cadre, nous voudrions vous adresser quelques questions:

Tout d'abord, quelques données personnelles

- ◆ Votre spécialité
- ◆ L'ancienneté dans l'enseignement
- ◆ Le degré didactique
- ◆ Si vous êtes professeur principal cette année scolaire, ou non?
- ◆ A quelle(s) classe(s) enseignez-vous?
- ◆ Vous aimez ou non le travail éducatif?
- ◆ Combien d'heures par semaine enseignez-vous à une classe?
- ◆ Est-ce que le programme vous permet de vous occuper avec plus d'attention du travail éducatif?

1. Est-il important ou non le degré didactique pour le travail en classe avec les élèves?
2. Comment appréciez-vous les rapports entre vous et les élèves des classes auxquelles vous enseignez? (soulignez une des réponses suivantes) tendus, de travail, décontractés, de respect et discipline, assez actifs et agréables aux élèves.
3. Vous réussissez ou non à maintenir un climat optimal de travail tout au long des classes?
5. Quelles méthodes sont les meilleures selon vous, pour résoudre de telles situations?
6. Quels sentiments éprouvez-vous au contact de ces situations "problème", au moment où vous essayez de les résoudre?
7. Quelle sorte de méthodes utilisez-vous?
8. Quel pourcentage du nombre des élèves "problème" rencontré vous a-t-il attiré? particulièrement pour les aider à revenir à une situation "normale"?
9. Vous croyez que ce soit une tâche morale du professeur de se préoccuper aussi des aspects éducatifs comportementaux des élèves?
10. Est-ce que les enseignants disposent-ils d'une préparation suffisante pour s'engager de toutes les forces dans l'activité éducative aussi?
11. En quel sens devrait la formation des professeurs être complétée (perfectionnée)?
12. Comment croyez-vous que les professeurs puissent être mieux motivés pour se préoccuper dans un plus haut degré des aspects éducatifs et des relations sociales des classes auxquelles ils enseignent?

13. Vous considérez que vous êtes une personne qui met du coeur dans l'activité scolaire ou bien une personne sans trop d'implications affectives- sentimentales?
14. Laquelle de vos méthodes et de vos procédés de travail vous semblent-elles être plus efficaces, de la manière instructive et éducative, à la fois?
15. Laquelle des méthodes et des procédés utilisés considérez-vous être plus moderne et plus efficace?
16. Ressentez-vous ou non le besoin de quelques améliorations dans votre style de travail à la classe?
17. Si oui, dans quel sens?
18. Quelles sont les nouveautés scientifiques qui vous intéressent dernièrement?
19. Ces questions-ci sont-elles utiles ou non pour votre préparation de spécialité?
20. Est-ce que vous utilisez ces connaissances dans le processus didactique? Si oui, quel est leur effet sur les élèves?

DATE REFERITOARE LA PROFILUL PSIHOLOGIC AL STUDENȚILOR TEOLOGI

IOAN MOLDOVAN, MONICA ALBU

ABSTRACT. - Dates Reffering to the Psychological Profile of the Theological Students. This work presents the comparative results of a group of students from the Greek-Catholic Theological Faculty (didactical and pastoral profiles) with some groups of students from the Psychology and Mathematics faculties.

The psychological profiles, obtained as a result of the application of the California Psychological Inventory, revealed some specific features of the theological students personality, as compared to the other members of the group.

1. Scopul cercetării

Pornind de la o investigație anterioară, efectuată asupra motivației opționale spre facultatea de Teologie greco-catolică respectiv Teologie pastorală (Moldovan, 1995), ne-am pus problema dacă cei ce se orientează spre astfel de facultăți și, respectiv, profesii, prezintă anumite însușiri specifice de personalitate. Aceasta, deoarece atât munca de preot, cât și cea de catehet, necesită anumite însușiri, cum ar fi o mare capacitate și o dăruire totală, nu numai în îndrumarea și formarea spirituală a altora ci de a-i ajuta în mod direct, de a se implica fără rezerve în rezolvarea problemelor celor care au nevoie reală de ajutor.

Egoismul, individualismul, dorința prea mare de afirmare și de a ieși în evidență ca "valoare personală" sunt însușiri care determină conduita umană spre acțiuni cu caracter egocentric și nu altruist. În acest context ne-am întrebat dacă studenții teologi se caracterizează prin una sau mai multe însușiri specifice, care să-i diferențieze de studenții de la alte facultăți, sau nu ?

Pentru a putea obține un răspuns la întrebările menționate am apelat la Inventarul Psihologic California (CPI) (Pitariu, Albu, 1993), ce a fost aplicat pe următorul eșantion:

- 104 studenți de la Facultatea de Teologie greco-catolică (52 băieți și 52 fete);
- 56 studenți de la Facultatea de Psihologie (13 băieți și 43 fete);
- 48 studenți de la Facultatea de Matematică (15 băieți și 33 fete).

2. Instrumentarul de lucru :

Inventarul Psihologic California (CPI) (Pitariu, Albu, 1993) este destinat evaluării comportamentului normal pornind de la manifestările interpersonale și interacțiunile sociale cotidiene. Cele 20 de scale care sunt utilizate în mod obișnuit pentru trasarea profilului CPI sunt grupate în patru domenii, cuprinzând fiecare mai multe trăsături, după cum urmează:

- **măsuri ale stilului și orientării interpersonale:** Do (Dominanță), Cs (Capacitate de statut), Sy (Sociabilitate), Sp (Prezență socială), Sa (Acceptare de sine), In (Independență), Em (Empatie);
- **măsuri ale orientării normative:** Re (Responsabilitate), So (Socializare), Sc (Autocontrol), Gi (Impresie bună), Cm (Comunalitate), Wb (Sănătate), To (Toleranță);
- **măsuri ale funcționării cognitive și intelectuale :** Ac (Realizare prin conformism), Ai (Realizare prin independență), Ie (Eficiență intelectuală);
- **măsuri ale rolului și stilului personal:** Py (Intuiție psihologică), Fx (Flexibilitate), FM (Feminitate / Masculinitate).

Alte trei scale intră în componența așa-numitului model cuboid, care realizează o sinteză a structurii personalității descrisă prin CPI: v1 (Introversiune / Extraversiune), v2 (Acceptarea normelor) și v3 (Nivelul de realizare). În cercetare s-a mai inclus scala Anx (Anxietate).

3. Rezultate obținute și interpretarea lor

3.1. Valorile statistice ale scorurilor scalelor din CPI

Mediile și abaterile standard ale scorurilor scalelor din CPI, pentru studenții teologi, pe sexe, sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1

**Valorile statistice ale scalelor din CPI
pentru studenții teologi**

Scala	Băieți		Fete		p
	m	s	m	s	
Do	18.58	5.36	17.46	4.44	-
Cs	14.27	3.46	13.85	3.43	-
Sy	19.37	4.26	18.96	3.28	-
Sp	18.81	5.19	17.71	3.62	-
Sa	16.13	3.78	16.37	3.36	-
In	15.06	3.37	13.58	3.21	0.05
Em	19.46	3.76	18.73	3.92	-
Re	24.15	4.13	25.92	3.34	0.05
So	30.56	5.99	31.71	4.10	-
Sc	21.50	6.76	21.96	4.81	-
Gi	19.15	6.71	19.96	5.87	-
Cm	32.25	3.40	32.71	2.24	-
Wb	28.27	5.34	26.67	4.23	-
To	17.13	4.33	16.48	3.00	-
Ac	25.88	5.69	26.67	3.85	-
Ai	19.71	4.12	18.21	3.13	0.05
Ie	26.50	5.43	25.71	3.64	-
Py	13.31	3.17	12.79	2.62	-
Fx	10.10	3.71	10.87	3.10	-
FM	17.48	3.29	20.94	2.90	0.001
v1	19.44	6.08	19.98	5.14	-
v2	25.10	5.45	26.15	3.82	-
v3	28.98	8.07	28.96	5.05	-
Anx	7.83	2.96	8.33	2.22	-

Legenda:

m = media;

s = abaterea standard;

p = pragul de semnificație pentru diferența mediilor între sexe (s-au utilizat valorile p=0.05, p=0.01 și p=0.001)

Între sexe apar diferențe semnificative statistic doar la scalele :

In și Ai (băieții sunt mai siguri de sine, mai descurcăreți decât fetele și preferă să lucreze în locuri care favorizează libertatea și inițiativa); Re (fetele sunt mai responsabile decât băieții); FM (fetele sunt mai sensibile și mai obediente decât băieții).

Tabelul 2

**Valorile statistice ale scalelor din CPI
pentru studenții matematicieni**

Scala	Băieți		Fete		<i>p</i>
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	
Do	19.60	6.19	17.64	6.43	-
Cs	15.00	4.21	13.88	3.58	-
Sy	20.20	5.07	18.85	5.26	-
Sp	23.00	4.90	20.12	4.97	-
Sa	18.20	3.51	16.64	4.96	-
In	17.27	4.73	15.00	4.34	-
Em	20.93	3.90	19.33	4.49	-
Re	22.80	4.51	25.33	3.39	0.05
So	27.33	4.69	31.30	5.44	0.05
Sc	18.47	4.52	19.45	6.65	-
Gi	15.40	6.14	17.97	6.44	-
Cm	31.67	2.02	32.24	2.99	-
Wb	28.27	5.63	26.61	5.74	-
To	18.13	3.46	16.79	3.54	-
Ac	22.80	4.06	24.88	4.68	-
Ai	21.93	3.88	20.39	4.37	-
Ie	28.93	3.62	26.42	4.37	-
Py	15.27	3.20	13.79	3.03	-
Fx	12.80	3.17	10.94	3.35	-
FM	12.87	3.54	20.73	2.44	0.001
v1	16.87	5.50	19.21	6.21	-
v2	19.20	3.78	23.09	4.45	0.01
v3	31.40	8.68	29.55	7.01	-
Anx	8.80	1.70	9.18	2.65	-

Legenda:

m = media;

s = abaterea standard;

p = pragul de semnificație pentru diferența mediilor între sexe (s-au utilizat valorile $p=0.05$, $p=0.01$ și $p=0.001$)

În cazul scalelor Re și FM există deosebiri semnificative între sexe și în loturile de studenți matematicieni (Tabelul 2) și studenți psihologi (Tabelul 3).

Tabelul 3

**Valorile statistice ale scalelor din CPI
pentru studenții psihologi**

Scala	Băieți		Fete		p
	m	s	m	s	
Do	24.23	5.43	19.02	5.51	0.01
Cs	19.54	3.28	16.35	3.83	0.01
Sy	23.46	3.23	20.72	4.17	0.05
Sp	27.08	4.11	21.67	4.63	0.001
Sa	20.23	2.35	18.30	2.93	0.05
In	20.23	1.69	16.53	3.91	0.001
Em	23.15	3.76	20.98	4.13	-
Re	22.62	4.65	25.26	3.42	0.05
So	28.85	5.52	31.28	4.63	-
Sc	14.69	5.04	20.09	5.48	0.01
Gi	14.38	4.25	17.47	5.80	-
Cm	31.00	4.00	32.19	2.58	-
Wb	29.00	5.05	27.95	5.06	-
To	17.38	3.97	17.23	2.86	-
Ac	23.00	3.58	25.07	3.91	-
Ai	23.46	3.97	22.70	4.29	-
Ie	30.92	4.54	28.79	4.46	-
Py	18.08	3.93	16.63	3.17	-
Fx	12.00	3.16	12.72	4.36	-
FM	13.85	3.26	20.28	3.10	0.001
v1	12.08	5.97	18.63	5.56	0.001
v2	20.85	4.14	23.05	5.07	-
v3	32.08	7.56	31.14	7.21	-
Anx	7.31	2.25	7.44	2.40	-

Legenda:

m = media;

s = abaterea standard;

p = pragul de semnificație pentru diferența mediilor între sexe (s-au utilizat valorile $p=0.05$, $p=0.01$ și $p=0.001$).

3.2. Itemii la care răspunsurile date de studenții teologi diferă de răspunsurile celorlalți studenți. În tabelul 4 sunt cuprinși itemii la care, la ambele sexe,

răspunsurile date de studenții teologi se deosebesc semnificativ atât de răspunsurile studenților matematicieni, cât și de răspunsurile studenților psihologi.

Tabelul 4

Itemii la care studenții teologi răspund altfel decât studenții matematicieni și decât studenții psihologi

Nr. item	Răspunsul care la studenții teologi este mai frecvent decât la ceilalți studenți			Pragul de probabilitate la care diferența frecvențelor este semnificativă			
	răspuns	% răspuns		față de matematicieni		față de psihologi	
		băieți	fete	băieți	fete	băieți	fete
53	F	65.4	76.9	0.01	0.001	0.01	0.05
66	F	38.5	59.6	0.001	0.01	0.01	0.05
92	A	69.2	76.9	0.01	0.001	0.01	0.001
105	F	61.6	65.4	0.001	0.001	0.05	0.001
165	A	71.2	82.7	0.001	0.001	0.001	0.001
195	A	78.8	88.5	0.05	0.01	0.001	0.001
226	A	80.8	78.8	0.001	0.001	0.01	0.001
230	A	82.7	80.8	0.001	0.05	0.001	0.001
251	F	75.0	88.5	0.05	0.05	0.001	0.01
275	F	57.7	67.3	0.05	0.05	0.001	0.001
409	A	71.2	84.6	0.001	0.001	0.001	0.001
427	A	86.5	90.4	0.05	0.05	0.001	0.05

Conținutul itemilor :

- 53. Cred că mi-ar plăcea să mă bucur de autoritate asupra altora.
- 66. Uneori îmi vine să înjur.
- 92. Adesea oamenii așteaptă prea mult de la mine.
- 105. Focul mă fascinează, îmi produce plăcere.
- 165. Nu mă deranjează dacă mi se dau ordine și mi se spune ce trebuie să fac.
- 195. Cele mai importante lucruri pentru mine sunt obligațiile mele profesionale și datoria față de ceilalți oameni.
- 226. Majoritatea oamenilor sunt preocupați prea mult de probleme sexuale.
- 230. Aș dori să fiu mai degrabă un lucrător sârguincios și conștiincios decât scriitor dar instabil.
- 251. Îmi plac petrecerile mari și gălăgioase.
- 275. Uneori mă amuză să acționez împotriva regulilor și să fac lucruri pe care n-ar trebui să le fac.
- 409. Niciodată nu aș juca cărți cu un necunoscut.
- 427. M-aș simți stingherit în haine ieșite din comun.

Vom încerca să explicăm răspunsurile respective prin prisma cerințelor moralei și educației religioase.

Referitor la itemul nr. 53, "Cred că mi-ar plăcea să mă bucur de autoritate asupra altora", la care 65.4% dintre băieții și 76.9% dintre fetele grupului studenților teologi răspund "fals", explicația ar putea fi următoarea:

Educația religioasă cultivă smerenia și atitudinea de ascultare și umilință, atitudini rezultate din exemplul lui Isus. Când Iacob și Ioan au cerut lui Isus să-i ia pe unul de-a dreapta și pe altul de-a stânga sa și astfel să fie mai mari peste ceilalți apostoli, Isus le-a răspuns: Cel ce vrea să fie mai mare peste alții trebuie să fie servitorul lor. Exemplul concret în această direcție l-a dat tot Isus, în Joia Patimilor, când înainte de Cină, le-a spălat picioarele tuturor ucenicilor, îndemnându-i ca la rândul lor să facă la fel.

Semnificația psihologică a acestor fapte ar fi aceea că prin înfrângerea orgoliului, a propriului eu, a ambițiilor de dominare și supunere a altora, omul poate ajunge la "iubirea aproapelui" și prin aceasta la o mai mare apropiere de Dumnezeu.

Majoritatea studenților teologi dorind o mai mare spiritualizare, prin imitarea exemplului lui Cristos, cultivă în ei virtuțile moralei creștine.

În aceeași direcție merg și răspunsurile la itemii 165, 195 și 230, cu următoarele conținuturi:

165. Nu mă deranjează dacă mi se dau ordine și mi se spune ce trebuie să fac.

195. Cele mai importante lucruri pentru mine sunt obligațiile mele profesionale și datoria față de ceilalți oameni.

230. Aș dori să fiu mai degrabă un lucrător sârguicios și conștiincios decât sclipitor dar instabil. Întrebări la care studenții teologi au răspuns în majoritate cu "adevărat", precum și itemul 275 ("Uneori mă amuză să acționez împotriva regulilor și să fac lucruri pe care n-ar trebui să le fac"), la care majoritatea lor au răspuns cu "fals".

Atât în preoție, cât și în ordinele călugărești, supușenia și ascultarea superiorilor constituie principii și cerințe de bază: neascultarea nu este numai un păcat față de un om, de un semen, ci superiorul reprezintă însăși puterea divină delegată în persoana respectivă.

Ca urmare, teologii trebuie să se deprindă din cursul formării lor cu respectarea întocmai a ordinelor și a cerințelor venite din partea altora.

Potrivit moralei creștine, este de datoria fiecărui om să-și îndeplinească cu

conștiințiozitate sarcinile de serviciu sau obligațiile ce-i revin. Altfel omul păcătuiește, iar prin păcat el își perturbă relația cu Dumnezeu, își pierde harul sfințitor, și dacă se întâmplă să moară în această stare, este pasibil de pedeapsa Iadului.

Mai greu de explicat este răspunsul "fals" la itemul nr. 105 ("Focul mă fascinează, îmi produce plăcere."). În Biblie semnificația focului este dublă: într-o ipostază reprezintă puterea Spiritului Sfânt, care a coborât asupra Fecioarei Maria și asupra apostolilor în cea de a 40-a zi de la Înviere, sub forma unor limbi de foc. De asemenea, când Moise s-a urcat pe muntele sfânt, "rugul de foc" l-a oprit interzicându-i să mai urce, din rugul respectiv vorbindu-i glasul Domnului. Sunt doar două exemple în care focul reprezintă una sau alta din persoanele divine. Mai frecvent, *focul nestins*, focul gheenei sau focul Iadului reprezintă locul de ispășire veșnică a păcatelor. Răspunsurile studenților teologi relevă mai degrabă, după opinia noastră, o insuficientă aprofundare și înțelegere a textelor biblice. Asocierea focului cu unul dintre modurile de "prezentare" a persoanelor dumnezeiești nu poate fi de natură să-i sperie pe creștini, cu condiția să-i înțeleagă esența și nevoia de a-l respecta. În privința celui de-al doilea sens, se pare că studenții teologi nu sunt suficient de lămurii că Iadul este o *stare* și *nu un loc*, iar focul ce-l arde pe cel pedepsit reprezintă chinul spiritual al sufletului nefericit prin îndepărtarea de Creatorul său (Langa, 1994, p. 59).

Referitor la răspunsul "adevărat" pentru itemul nr. 226 ("Majoritatea oamenilor sunt preocupați prea mult de probleme sexuale."), considerăm că el exprimă un adevăr, dacă problema este privită prin prisma moralei creștine. Biserica și învățătura creștină nu neagă rolul și importanța vieții sexuale a individului. Dar de la rolul firesc și consumul actului în cadrul cuplului legal constituit și până la specularea acestuia în filme sexy, porno, reviste ilustrate sau alte materiale de publicitate și de producere de venituri este un drum lung. Exacerbarea problemelor și a preocupărilor sexuale ale omului îl abat de la alte preocupări și-l fac mai ușor manipulabil, indiferent dacă este copil, tânăr sau adult.

Priza la public este foarte mare întrucât răspunde și unei nevoi instinctive a omului. Cultivarea instinctelor este o cale sigură de a-l îndepărta pe om de o viață spirituală, de a-l ține legat doar de simțuri și de materie, și în acest fel departe de

Dumnezeu.

Răspunsurile obținute la ceilalți itemi:

251. Îmi plac petrecerile mari și gălăgioase. (răspunsul dat de majoritatea studenților teologi: "fals")

427. M-aș simți stingherit în haine ieșite din comun. (răspunsul majorității studenților teologi: "adevărat")

pot fi grupate sub o explicație cauzală și motivațională comună.

Participarea la petreceri mari și zgomotoase, portul unor haine ieșite din comun, mai ales în situații neadecvate, pe stradă sau în totală discordanță cu mediul precum și acționarea cu bună știință împotriva regulilor, sunt comportamente ce presupun personalități accentuate sau nonconformiste. Nonconformismul persoanelor normale - în sensul echilibrului psihic- este specific elanului adolescentin. O dată cu maturizarea el se ponderează și rămâne specific doar pentru anumite persoane ce țin cu totul la a fi "originale" și a atrage atenția asupra lor. Ele se înscriu în ceea ce K. Leonard denumea a fi personalități demonstrative. Numărul celor cu astfel de trăsături de personalitate care simt o chemare pentru meditație, interiorizare, acceptarea smereniei și a umilinței este mic. Așa se explică, după opinia noastră, răspunsurile studenților teologi la itemii menționați.

3.3. Compararea mediilor scalelor din CPI

Prin testul Student, am comparat mediile scalelor între :

- studenții matematicieni și studenții psihologi;
- studenții matematicieni și studenții teologi;
- studenții psihologi și studenții teologi.

În tabelul 5 sunt notate pragurile de probabilitate la care mediile scorurilor diferă.

Tabelul 5

Pragurile de probabilitate la care diferă semnificativ mediile scalelor din CPI între facultăți

Scala	Matematică - Psihologie		Matematică-Teologie		Psihologie-Teologie	
	Băieți	Fete	Băieți	Fete	Băieți	Fete
Do	0.05	-	-	-	0.001	-
Cs	0.01	0.01	-	-	0.001	0.001
Sy	-	-	-	-	0.01	0.05
Sp	0.05	-	0.01	0.05	0.001	0.001
Sa	-	-	-	-	0.001	0.01
In	0.05	-	0.05	-	0.001	0.001
Em	-	-	-	-	0.01	0.01
Re	-	-	-	-	0.05	-
So	-	-	-	-	-	-
Sc	-	-	-	-	0.001	-
Gi	-	-	-	-	0.05	0.05
Cm	-	-	-	-	-	-
Wb	-	-	-	-	-	-
To	-	-	-	-	-	-
Ac	-	-	-	-	-	0.05
Ai	-	0.05	-	0.05	0.01	0.001
Ie	-	0.05	-	-	0.01	0.001
Py	0.05	0.001	0.05	-	0.001	0.001
Fx	-	-	0.05	-	-	0.05
FM	-	-	0.001	-	0.001	-
v1	0.05	-	-	-	0.001	-
v2	-	-	0.001	0.001	0.05	0.001
v3	-	-	-	-	-	-
Anx	-	0.01	-	-	-	-

Se observă că profilul psihologic rezultat din CPI al studenților teologi este asemănător (mai ales în cazul fetelor) cu cel al studenților matematicieni și se deosebește destul de mult de cel al studenților psihologi. Diferențele sunt pronunțate, la ambele sexe, mai ales pentru scalele care se referă la stilul și orientarea interpersonală și pentru cele care evaluează funcționarea cognitivă și intelectuală.

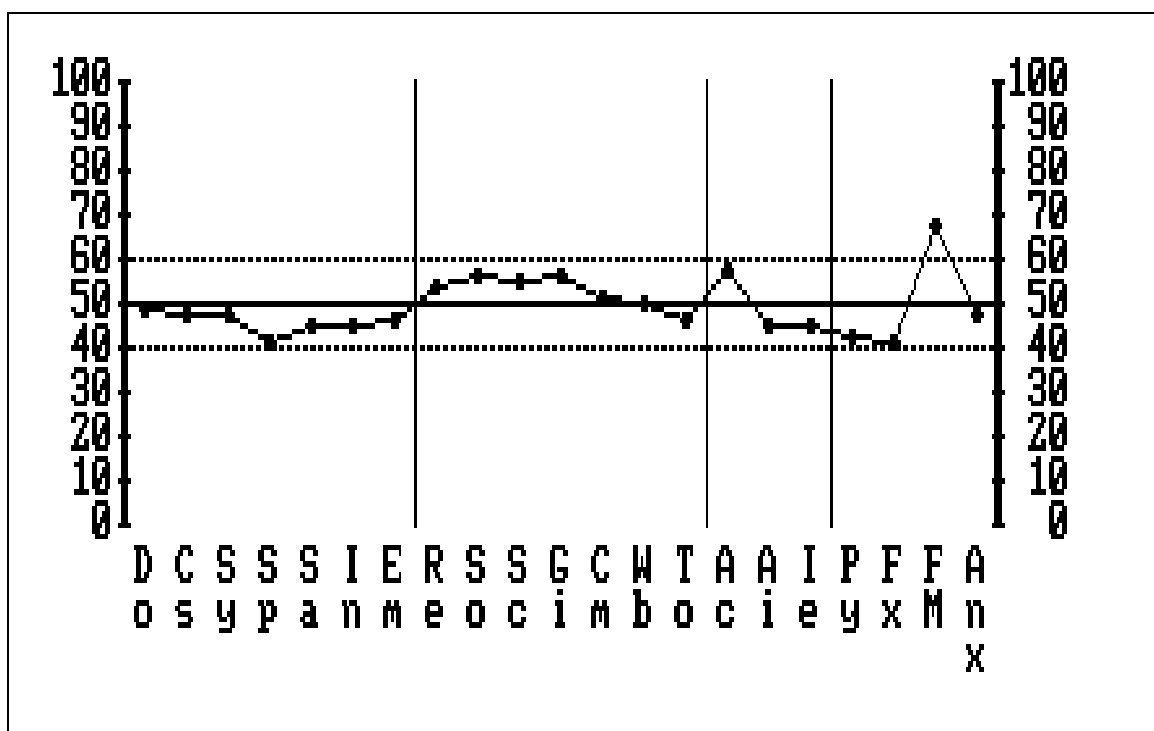
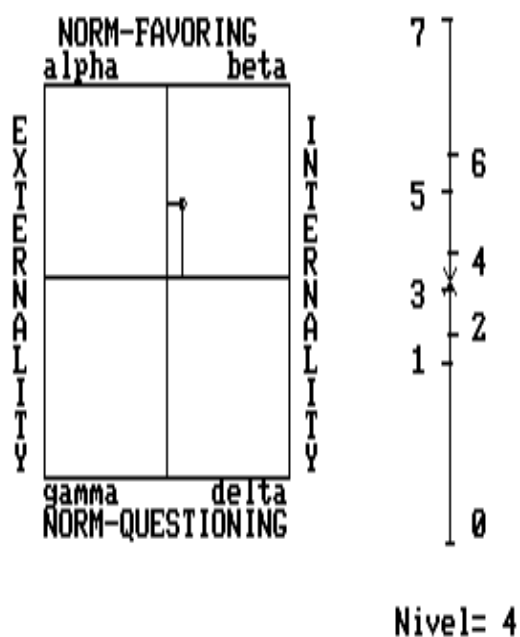
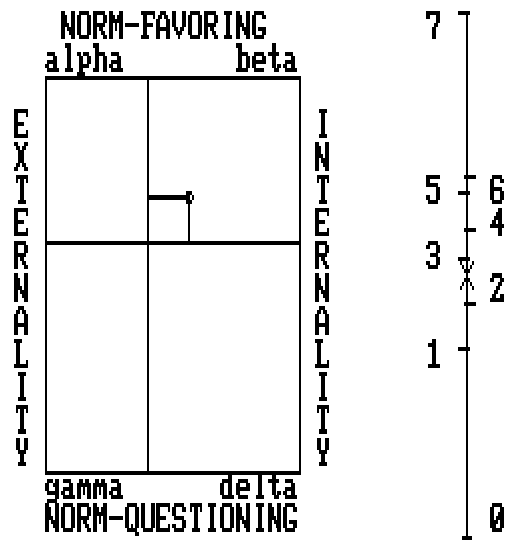

Figura 1 Profilul structurii personalității studenților de la Teologie raportat la studenții de la Matematică (băieți). Cotele T ale studenților de la Matematică sunt reprezentate de linia orizontală având ordonata T=50.

Nivel= 3

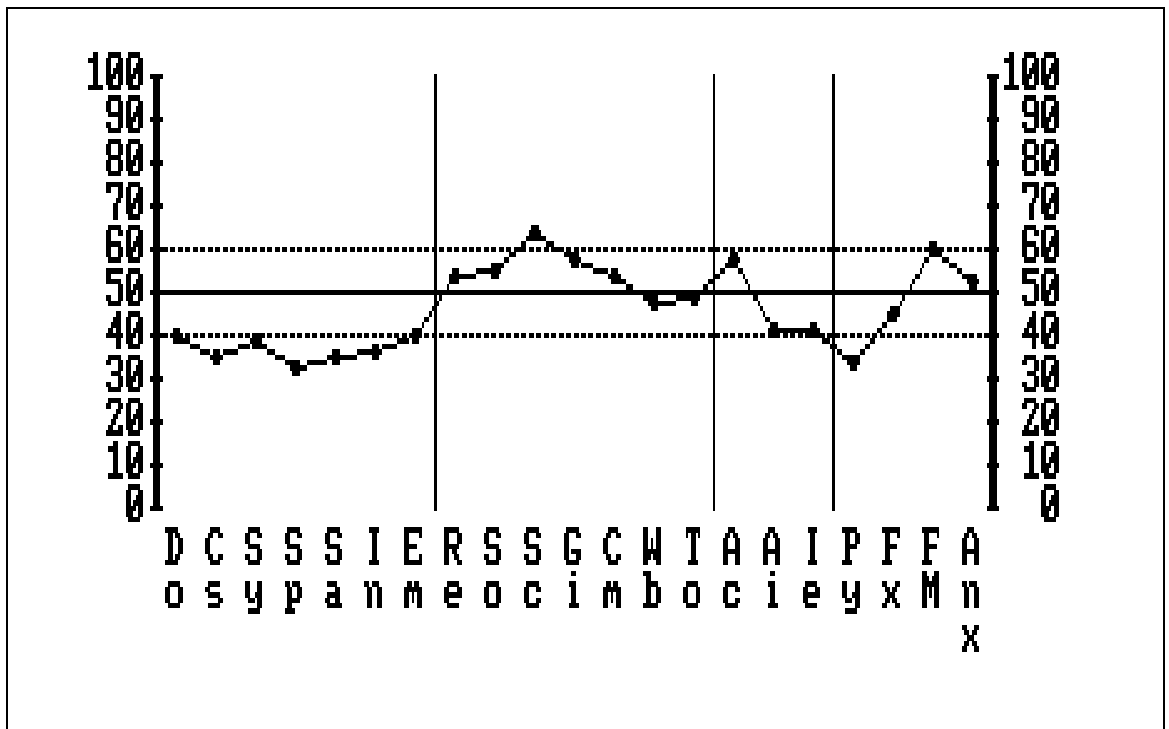
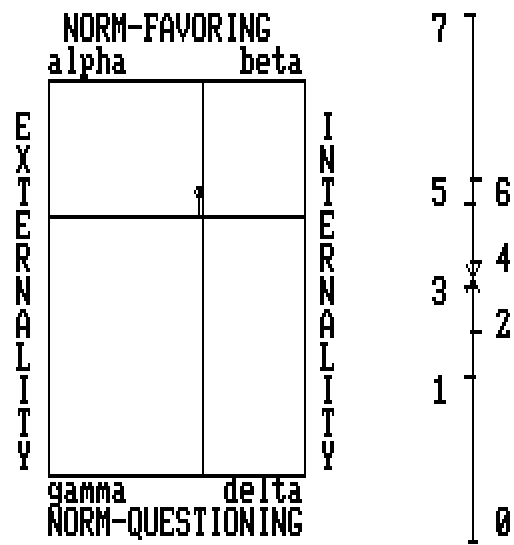

Figura 2 Profilul structurii personalității studenților de la Teologie raportat la studenții de la Matematică (fete). Cotele T ale studenților de la Matematică sunt reprezentate de linia orizontală având ordonata T=50.

În figurile 1 și 2 sunt prezentate profilurile CPI ale studenților teologi comparativ cu studenții matematicieni, iar în figurile 3 și 4, profilurile CPI ale studenților teologi față de studenții psihologi.

PROFILUL PSIHOLOGIC AL STUDENȚILOR TEOLOGI

Nivel= 4

Figura 3 Profilul structurii personalității studenților de la Teologie raportat la studenții de la Psihologie (băieți). Cotele T ale studenților de la Psihologie sunt reprezentate de linia orizontală având ordonata T=50.

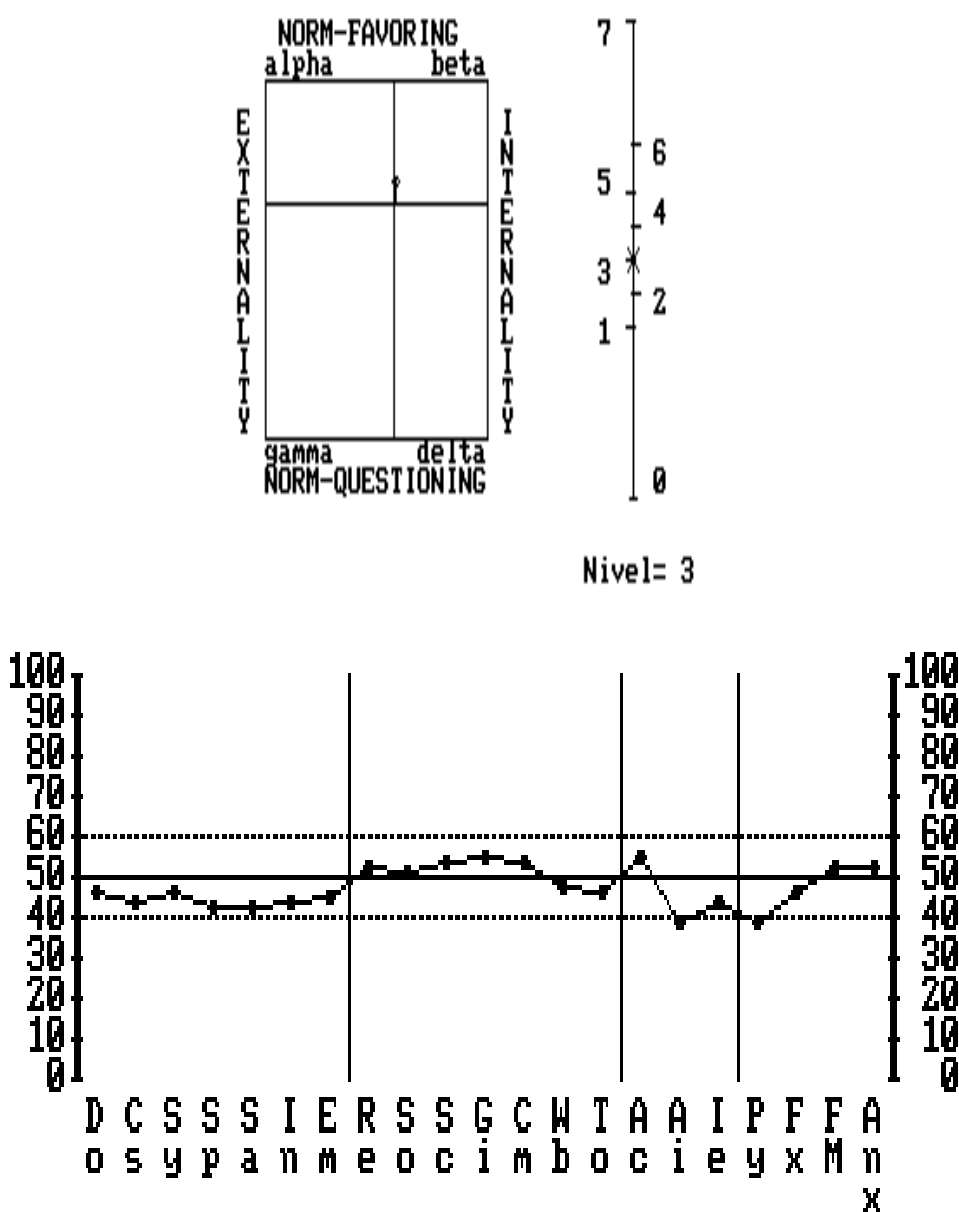

Figura 4 Profilul structurii personalității studenților de la Teologie raportat la studenții de la Psihologie (fete). Cotele T ale studenților de la Psihologie sunt reprezentate de linia orizontală având ordonată T=50.

Tot din Tabelul 5 se constată că mediile studenților teologi de ambele sexe diferă semnificativ atât de mediile studenților matematicieni, cât și de mediile studenților psihologi, doar la două scale: Sp (studenții teologi au mai puțină încredere în sine în contextul interacțiunilor sociale decât ceilalți studenți); v2 (studenții teologi sunt mai conformiști decât ceilalți studenți). Pentru a determina cauzele acestor deosebiri am analizat itemii din scalele Sp și v2.

3.4. Analiza scalei Sp (Prezență socială)

Am identificat următoarele grupări de itemi pentru care media studenților teologi diferă semnificativ atât de media studenților matematicieni, cât și de media studenților psihologi, dar diferențele nu sunt semnificative (la pragul $p=0.05$) între studenții matematicieni și studenții psihologi :

* gruparea "Am încredere în forțele mele" (itemii 50, 76, 102, 150, 177, 224, 227, 231, 285) :

-studenții teologi de ambele sexe, bazându-se pe încrederea în Dumnezeu, au medii semnificativ mai mici decât ceilalți studenți ($p<0.001$);

* gruparea "Îmi plac petrecerile zgomotoase" (itemii 208, 251)

-la studenții teologi băieți, media este semnificativ mai scăzută decât media studenților matematicieni ($p<0.05$) și decât media studenților psihologi ($p<0.01$);

* gruparea "Nu am un autocontrol puternic" (itemii 80, 170)

-pentru studentele de la Teologie, media este semnificativ mai scăzută decât cea a studentelor de la Matematică ($p<0.05$) și decât media studentelor de la Psihologie ($p<0.001$).

3.5. Analiza scalei v2 (Acceptarea normelor)

Pentru următoarele grupări de itemi media studenților teologi diferă semnificativ atât de media studenților matematicieni, cât și de media studenților psihologi, dar mediile nu diferă semnificativ (la pragul $p=0.05$) între studenții matematicieni și studenții psihologi :

* gruparea "Respect normele etice, obligațiile profesionale și datoriile față de ceilalți oameni" (itemii 96, 112, 118, 123, 195, 213, 229, 234, 278, 399, 447)

-studenții teologi de ambele sexe au medii semnificativ mai mari decât ceilalți studenți (în general, la pragul $p=0.001$, numai între psihologi și teologi, băieți, deosebirea este semnificativă la pragul $p=0.01$);

* gruparea "Am avut o copilărie fericită" (itemii 45, 168, 180, 336, 367, 396, 420, 444):

-pentru fete, media studenților teologi este semnificativ mai mare decât media

studenților matematicieni ($p < 0.01$) și decât media studenților psihologi ($p < 0.05$).

4. Concluzii

Din datele prezentate mai sus se desprind câteva concluzii cu privire la unele însușiri de personalitate ale studenților teologi, băieți și fete:

1. Studenții teologi băieți manifestă mai multă siguranță de sine și spirit de independență decât fetele, diferența fiind semnificativă statistic. În același timp, fetele se manifestă a fi mai supuse, mai obediente decât băieții.
2. Profilul psihologic al fetelor se remarcă și prin următoarele însușiri: un mai ridicat spirit al responsabilității decât băieții, o mai mare sensibilitate psihică și receptivitate decât băieții.
3. Din compararea datelor cuprinse în tabelele 1, 2 și 3, rezultă că există unele trăsături de personalitate ce caracterizează și eșantioanele de studenți psihologi și matematicieni. În comparație cu aceștia, structura personalității studenților teologi se apropie mai mult de cea a matematicienilor decât de a psihologilor. În acest context, scalele Re (Responsabilitate) și FM (Feminitate/Masculinitate) reflectă o diferență semnificativă între grupul de studenți teologi și celelalte două grupe.
4. Faptul că, la ambele sexe, profilul studenților teologi se apropie de cel al studenților matematicieni (și se diferențiază semnificativ de cel al studenților psihologi) poate indica nu numai trăsături comune ci și faptul că matematica este și ea rodul interiorizării, al meditației, și că ea exprimă Adevărul. Or acest *Adevăr* este întocmai căutat și de cei ce se dedică studiului disciplinelor teologice în scopul cunoașterii și apropierei de El, întrucât Isus a spus: Eu sunt Calea, Adevărul și Viața, cel ce mă urmează va avea viață veșnică. Slujirea adevărului, în orice formă se prezintă el, este o formă de credință ce-i impune celui ce-l servește o anumită atitudine și conștiință morală.

Date fiind însușirile relevate prin testul aplicat și observațiile efectuate pe parcursul anilor de studiu la studentele de la Teologie, precum și acomodarea cu activitatea pastorală a absolvenților teologi, se poate afirma că testul este de natură să aducă date importante, necesare a fi cunoscute încă de la admiterea candidaților în facultate. Pentru a fi folosit în acest sens, apreciem necesară o adaptare și o reducere a

testului la scalele ce prezintă mai mult interes.

Observație. Inventarul Psihologic California a fost administrat studenților psihologi și matematicieni de către prof. dr. Horia Pitariu, de la Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.

B I B L I O G R A F I E

1. L a n g a, T., *Dicționar creștin explicativ*, F. E., 1994.
2. M o l d o v a n, I. , *Unele date privind motivația opțiunilor spre Teologia greco-catolică*, Comunicare, manuscris la autor, 1995.
73. P i t a r i u, H., A l b u, M., *Inventarul Psihologic California : prezentare și rezultate experimentale*, "Revista de psihologie", 3, 249-264, 1993.
4. *** *Noul Testament - Evanghelia după Sf. Ioan, Luca, Matei și Marcu.*

VOCAȚIA LA DRAGOSTE

MARIA MANUELA GOȚIA

ABSTRACT. - The article takes over the theme of the ordination of priests as it appears in Pope John Paul II's Apostolic Letter *Ordinatio Sacerdotalis*, in order to confront arguments of the supporters of women's ministerial sacerdotality with Christ's position towards priesthood and towards women's role in the Church and in society, with the uninterrupted Church Tradition and its Magisterial teaching, that in conformity with Christ's teaching preserves ministerial sacerdotality to men exclusively.

The vocation of women, as this confrontation clearly demonstrates, different from that of men, is complementary to it and not in the least lower in dignity in God's plan; on the contrary, it is noble, necessary and irreplaceable, both in the Church and in society.

Publicarea la 30 mai 1994 a scrisorii apostolice a Papei Ioan Paul al II-lea *Ordinatio Sacerdotalis* despre hirotonirea sacerdotală rezervată exclusiv și definitiv bărbaților a relansat polemicile în această privință și a reactivat căutarea de argumente în favoarea accesului femeilor la preoție.

Mișcarea pentru ministerul pastoral al femeilor a început încă din secolul trecut și anume în Statele Unite, în Biserica Congregațională, ca reflex pe plan eclezial al mișcării feministe. Eliminarea oricăror discriminări între sexe pe plan civic ar trebui să ducă pe plan religios, conform opiniei exponenților acestei mișcări, la aceeași egalitate între sexe, adică să dea femeilor "dreptul" la preoție. (a)

Preluând cuvintele Sf. Apostol Paul, din Scrisoarea către Galateni 3, 27-28, privind demnitatea comună a celor botezați - membri ai poporului lui Dumnezeu chemați să ia parte activă la misiunea unică a Bisericii, fie bărbați, fie femei: "Câți în Cristos v-ați botezat, în Cristos v-ați și îmbrăcat. Nu mai este iudeu sau grec; nu mai este nici sclav, nici liber; nu mai este bărbat sau femeie, pentru că voi sunteți una în Cristos Isus" - promotorii hirotonirii femeilor afirmă că nu ar exista nici un motiv teologic care să i se opună. Hirotonirea de către Cristos numai a bărbaților ar fi fost doar

consecința condițiilor sociale și culturale ale timpului Său, când femeia era considerată și tratată ca inferioară bărbatului. (b)

Dacă desemnarea miniștrilor de care are nevoie o comunitate locală depinde de alegerea acesteia, este firesc, spun aceiași, să li se încredințeze și femeilor o sarcină pastorală de conducere, cu atât mai mult cu cât din lipsă de preoți, femeile îndeplinesc deja un minister și colaborează la numeroase acțiuni sociale. (c)

Argumentele de mai sus au fost folosite în diferite momente de-a lungul unui secol în Bisericile Protestante, pentru ca în 1974 la Accra și în 1975 la Nairobi, Consiliul Mondial al Bisericilor să ia în considerare mișcarea și să o încurajeze.

O poziție aparte față de cea a Bisericilor protestante, membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor, a manifestat-o Biserica Ortodoxă¹. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse face cunoscut în 1975 la Nairobi că vocația tuturor sfinților, la moștenirea vieții veșnice și la apostolat nu înseamnă că suntem toți chemați la ministerul sacerdotal sacramental. Înțelepciunea divină a lui Cristos a indicat soluția problemei, alegând ca apostoli doar doisprezece bărbați și aceasta nu ca o concesie față de spiritul vremii.

Pentru Bisericile care nu recunosc sacramentalitatea sacerdoțiului, Sinodul Rus nu vede nici o obiecție la soluțiile adoptate de acesta Bisericii în favoarea accesului femeilor la ministerul pastoral. A fi hirotonit înseamnă pentru acestea doar a acorda o însărcinare cu o anumită activitate pe care creștinul o poate exercita în virtutea botezului. O astfel de hirotonire nu poate fi echivalentă cu cea practică de Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică.

Pe de altă parte, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse emite rezerve asupra felului de a pune probleme și de a fundamenta soluția pe considerații de ordin nereligios, străine de revelația divină. Susținându-și fidelitatea față de propria tradiție eclezială care urcă până la Cristos, Sinodul subliniază că admiterea femeilor la sacerdoțiu nu contribuie la cauza unității². În fața deciziilor favorabile hirotonirii femeilor adoptate de Bisericile Protestante și a opoziției manifestate de Bisericile Ortodoxe, Biserica Catolică își afirmă poziția sa constantă în această privință, poziție întemeiată pe Sf. Scriptură și pe practica neîntrerupută a Bisericii.

---

¹ Jean, Galot, *Pretre au nom du Christ*, Chambray-les-Tours, 1985, p. 264

² I d e m

De asemenea, se vede obligată să semnaleze, la rândul său, obstacolul pe care sacerdoțiul feminin îl ridică în calea refacerii unității Bisericii. Astfel, Papa Paul al VI-lea trimite două scrisori Arhiepiscopului anglican de Canterbury în 1975 și în 1976, iar în 15 oct.1976, Congregația pentru Doctrina Credinței face publică o Declarație prin care afirmă că Biserica Catolică nu a admis și nu admite ca femeile să primească în mod valid hirotonirea prezbiterială sau episcopală și aceasta nu pentru a menține o prejudecată defavorabilă femeilor, ci pentru a rămâne fidelă tipului de hirotonire voit de Cristos.

Reflecția teologică pe care se bazează Declarația, se sprijină pe referirea scripturală la nunta dintre Dumnezeu și Poporul Său, și care în Noul Testament este nunta dintre Cristos și Biserică. Mirele, autorul Noului Legământ este un bărbat. De aceea, cel ce ține locul lui Cristos, preotul, trebuie să fie un bărbat. Reprezentarea sacramentală implică această asemănare fizică pe care o implică calitatea de Mire și care se suprapune cu cea de păstor și Cap al Bisericii³.

Această reflecție este reluată într-o serie de documente ulterioare⁴, inclusiv în cel ce a prilejuit prezentarea de față: dacă prezbiterii sunt în Biserică și pentru Biserică o reprezentare sacramentală a lui Isus Cristos, Cap și Păstor, ca prelungire vizibilă și semn sacramental al lui Cristos în poziția Sa în fruntea Bisericii și totodată ca Mire și Mântuitor al Bisericii, Mireasa și Trupul Său, femeile sunt chemate să colaboreze expres la lucrarea de înnoire și de umanizare a societății și la redescoperirea de către credincioși a adevăratei fețe a Bisericii⁵; încurajarea participării lor active cu darurile lor specifice la această lucrare, reprezintă o importantă răspundere pentru păstoriile comunităților creștine, întrucât discriminările care apar, derivă din persistența împiedicării colaborării normale voite de Cristos și din menținerea prejudecăților generatoare de inegalitate⁶, acele discriminări și acele prejudecăți cărora Cristos li s-a opus net.

³ Lumen gentium, 28; Praesbyterium ordinis, 2; Pastores dabo vobis, 15

⁴ Mulieris dignitatem, 26; Pastores dabo vobis, 15; Ordinatio sacerdotalis, 2

⁵ Ordinatio sacerdotalis.

⁶ Ioan Paul al II-lea, *Cuvânt către episcopii americani*, 1993, in "New Catholic Report", aug-sept 1993, p. 6-7; Ordinatio sacerdotalis, 4

"Respectarea drepturilor femeii este un pas esențial către o societate mai dreaptă și mai matură", continuă Papa, "iar Biserica nu poate să nu-și însușească acest obiectiv (...). Totuși, în unele cercuri continuă să existe o atmosferă de nemulțumire față de poziția Bisericii, mai ales acolo unde nu este înțeleasă clar distincția dintre drepturile umane și civice ale persoanei și drepturile, datoriile, ministerele și funcțiile indivizilor în Biserică. O eclezioogie greșită poate conduce cu ușurință la prezentarea unor cereri false și la nutrire de speranțe false."

Nu doar se cere ca "drept" pentru femei ceea ce a fost încredințat bărbaților aleși de Cristos ca dar gratuit și nemeritat, preoția, dar se subminează însăși credința creștină, fiind contestată chiar autoritatea lui Cristos, iar aceasta pe baza unei lecturi superficiale sau tendențioase a Sfintei Scripturi.

Ori, Evanghelia abundă în relatări care Îl înfățișează pe Cristos acționând împotriva curentului, ca întotdeauna când înnoirea vieții după voința Tatălui o cere: El folosește orice împrejurare pentru a restabili egalitatea, cum ar fi suprimarea privilegiilor bărbaților în privința fidelității⁷, eliberarea femeii de restricțiile legale privind așa-zisa impuritate⁸ sau apărarea femeii adultere de acuzațiile celor ce abuzau de superioritatea lor masculină⁹.

Nici în parabole Cristos nu acordă preferință sexului masculin, ci are grijă să pună în scenă femeia; întrucât ea nu este mai puțin capabilă de a-L reprezenta pe Dumnezeu în sublimitatea Sa: așa cum femeia care găsește drahma cea pierdută se bucură cu toate vecinele sale, așa se bucură și Tatăl de revenirea unui păcătos¹⁰; aduce un elogiu văduvei care își dă obolul pentru templu din sărăcia ei¹¹, apără pe Maria din Betania¹², laudă credința Cananeencei¹³, arătând de fiecare dată stimă față de femei. Mai mult, le deschide un nou drum în Biserică. El îi atribuie o misiune hotărâtoare în creșterea Împărăției, deși diferită de misiunea bărbatului.

---

⁷ Marc 10, 11 -12

⁸ Marc 5, 25 - 34

⁹ Ioan 8, 3 -11

¹⁰ Luc 15, 8 - 10

¹¹ Marc 12, 43

¹² Marc 14, 9

¹³ Marc 7, 24

Dacă Maria a fost chemată să-și dea consimțământul la venirea Mântuitorului și de răspunsul ei a depins misterul Întrupării; dacă la Cana ea a intervenit în desfășurarea planului Mântuirii și Isus i-a recunoscut valoarea intervenției, grăbindu-Și ceasul începerii misiunii Sale; dacă pe Calvar i-a încredințat Mariei o nouă maternitate, esențială pentru dezvoltarea ulterioară a Bisericii, conform chemării proprii femeii, aceasta arată cu claritate că, fără să primească o misiune identică cu a apostolilor, demnitatea misiunii Mariei, respectiv a femeilor, nu este cu nimic inferioară și nici nu constituie obiectul unei discriminări. Ea reflectă însă respectarea fidelă a unei dispoziții care trebuie atribuită înțelepciunii Stăpânului universului. Aceasta i-a rezervat femeii o prezență și un rol absolut necesare și de neînlocuit în viața și în misiunea Bisericii¹⁴.

O arată și o altă atitudine înnoitoare a lui Isus: cu totul în afara uzanțelor vremii, El cere unui grup de femei să-L urmeze¹⁵, vădindu-și astfel intenția de a asocia femeia la lucrarea Impărăției. Isus nu ezită să facă din Samariteanca de la fântâna lui Iacob o primă mesageră a credinței¹⁶, iar purtătoarelor de mir să le dea prioritatea vestirii învierii Sale¹⁷.

Această atitudine este în mare parte nouă și pentru timpul nostru, propunându-ne soluția în problema devenită atât de delicată a rolului femeii în Biserică. În gândirea lui Isus nu există dezechilibre, nici discriminări. Misiunea femeii, adaptate propriei personalități și în armonie cu cea a bărbatului, este din această cauză fecundă, expresie a sacerdoțiului universal al credincioșilor. Complementaritatea sexelor este destinată să se manifeste în cooperarea lor în serviciul Bisericii.

Afirmația din 1988 a Sf. Părinte este reluată în Enciclică: "Apărând demnitatea femeii și vocația sa, Biserica și-a manifestat recunoștința față de cele care, fidele Evangheliei, au participat în toate timpurile la misiunea apostolică a întregului Popor al lui Dumnezeu și le-a cinstit.

---

¹⁴ *Ordinatio sacerdotalis*, 3

¹⁵ Luc 8, 1 - 3

¹⁶ Ioan 4, 28 - 30

¹⁷ Luc 24, 9 - 11

Este vorba despre sfintele martire, fecioare, mame de familie, care și-au mărturisit credința cu curaj și care prin educarea copiilor lor în spiritul Evangheliei au transmis mai departe credința și tradiția Bisericii¹⁸."

Căutarea sfințeniei, vocației fundamentale a omului, comună bărbatului și femeii și nu lupta pentru dobândirea unei poziții de conducere în Biserică Să fie aspirația fiecăruia, pentru ca în Împărăția Cerurilor, spune Papa, cei mai mari sunt sfinții și nu miniștrii¹⁹.

Rostirea clară, în finalul enciclicei "Ordinatio" sacerdotalis, încă o dată, a învățaturii Bisericii privind hirotonirea sacerdotală, nu se datorează doar importanței problemei, ci și grijii pastorale de a îndeplini, în această atmosferă de contestare a autorității și de relativizare a normelor, misiunea de a-și întări frații²⁰, misiune vitală pentru conștiința credincioșilor și fidelitatea Bisericii față de de Mirele ei. O spunea și cu un an în urmă în Veritatis splendor (nr.113): "Păstorii au datoria de a acționa conform misiunii lor apostolice, cerând să fie întotdeauna respectat dreptul credincioșilor de a primi doctrina catolică în puritate și în integritatea sa".

Claritatea și întărirea este, fără îndoială, pentru toți credincioșii, bărbați și femei, un prilej de aprofundare a specificității unei vocații care poate schimba fața lumii: vocația de dragoste.

---

¹⁸ *Mulieris dignitatem*, 26; *Ordinatio sacerdotalis*, 3

¹⁹ *Ordinatio sacerdotalis*, 3

²⁰ *Luc 22*, 32

DESPRE EXISTENȚA LA ROMÂNI A CONSTIINȚEI UNUI CREȘTINISM INIȚIAL DE RIT ROMAN ȘI LIMBĂ LATINĂ

NICOLAE GUDEA

ABSTRACT. - **The conscience of a primary Christianity of Roman rite and Latin language with Romanians,** The theses concerning the origin, oldness and continuity of the Romanians on the ancient territories of their formation, the Latin character of the Romanian language given by the process of romanisation in the Dacian provinces, had been definitely drawn up by the end of the 18th century, based especially on the existence of a popular conscience, which had preserved them and had developed them along the Middle Ages. This popular conscience is attested by numerous documentary sources (foreign geographers, travellers, ambassadors, catholic missionaries who had wandered through the Romanian countries starting with the 11th century).

Having analysed in details a part of these documentary sources the author ascertains that both in the popular conscience and in the cultivated environment the Romanians, along the whole Middle Ages, also the conscience was preserved that at the beginning of their history the Romanians belonged to a Church with Roman rite and the liturgy in the Latin language.

In favour of this stand the main Christian words from the Romanian language, words that had entered the language through the process of romanisation, as well as a series of customs and beliefs perpetuated from the Roman antiquity only through and due to Christianity in its Latin form.

În cadrul pregătirii unei ediții noi a lucrării despre creștinismul daco-roman¹, ediție revăzută și adăugită în condițiile noi (postrevoluționare), respectiv fără cenzură politică sau cea practică de forurile comuniste bisericești, am dedicat un capitol separat subiectului menționat în titlul de mai sus. Am pornit de la premisa că nu poate exista o prăpastie prea mare de timp între o realitate istorică (creștinismul daco-roman) și memoria ei, sau mai exact spus, nu se poate pune la îndoială memoria

colectivă a unui popor, care uneori poate fi foarte puternică și care confirmă prin ea însăși un fapt istoric împlinit.

Vreau să previn pe cititori, că eu nefiind un cercetător specializat în problemele epocii medievale am abordat acest subiect în maniera de eseu, cu deosebită prudență, cumva dinspre exterior și fără pretenția că am epuizat sursele de informare.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea istoricii Școlii Ardelene (Gh. Șincai, P. Maior, S. Micu-Clain, I. Budai-Deleanu)² au reușit să formuleze principalele teze (naționale) privind originea Românilor, vechimea și continuitatea lor pe teritoriul de formare, caracterul latin (pur) popular al limbii române. O întregă pleiadă de istorici din epoca modernă (a doua jumătate a secolului al XIX-lea) (T. Cipariu, Aug. T. Laurian, A.D. Xenopol, D. Onciul, Al. Philippide și alții)³, de la începutul secolului nostru (N. Iorga, G. Brătianu, Aur. Sacerdoțeanu etc.)⁴ și din zilele noastre (I.I. Russu, Eug. Stănescu, N. Stoicescu, A. Armbruster, etc.)⁵ au continuat adunarea de dovezi în

¹ N. Gudea - I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la Români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988

² Gh. Șincai, *Hronica Românilor și a mai multor neamuri*. Ediția F. Fugariu, București, I-III, 1978; P. Maior, *Istoria Bisericii românești*. Ediția F. Fugariu, București, 1976; S. Micu - Clain, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*. Ediția C. Câmpeanu, București, 1963; I. Budai - Deleanu, *Opere. De originibus populorum Transsylvaniae*. Ediția L. Gyemant, București, I-II, 1991

³ T. Cipariu, *Acte și fragmente latine și românești pentru istoria Bisericii române mai ales unite*, Blasiu, 1855; A. T. Laurian, *Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania*, Viena, 1850; A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană*. Iași, 1884; Al. Philippide, *Originea Românilor*, București, I-II, 1923; 1928

⁴ N. Iorga, *Dovezi despre conștiința originii Românilor*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice*, III, tom XVII, 19 35-1936, p. 260-265; Gh. Brătianu, *Une enigme et une miracle historique: le peuple roumain. À propos de livre de M.F. Lot sur les invasions barbares et de quelques ouvrages récentes sur les origines du peuple roumain*, București, 1937; Aur. Sacerdoțeanu, *Considerații asupra istoriei Românilor în evul mediu. Dovezile continuității și drepturile Românilor asupra teritoriilor lor actuale*. București, 1936

⁵ I. I. Russu, *Etnogeneza Românilor. Fondul autohton thraco-dacic și componenta latino-romană*, București, 1981; Eug. Stănescu, *Premizele medievale ale conștiinței noastre naționale*, în "Studii. Revista de istorie", XVII, 1965, p. 967-1000; idem, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, în "Studii. Revista de istorie", XXI, 1969, p. 189-206; idem, *Unitatea teritoriului românesc în lumina izvoarelor interne. Valahia și sensurile ei*, în "Studii. Revista de istorie", XXI, 1969, p.1105-1123; N. Stoicescu, *Continuitatea Românilor. Privire istoriografică, istoricul problemei, dovezile continuității*, București, 1970; A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1972; vezi și ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1992; idem, *Daco-romano-saxonica*, București, 1980; Al. Marcu, *Riflessi di storia romana in opere italiane di secoli XIV e XV*, în "Ephemeris Daco-Romana", I, 1923, p.338-343; Beatrice Daicoviciu, *Mărturii apusene despre latinitatea și continuitatea Românilor, secolele XV - XVIII*, în "Acta Musei Napocensis", V, 1968, p. 205-216

sprijinul acestor teze, contribuind la formularea lor definitivă⁶.

Concluziile la care s-a ajuns ar putea fi formulate pe scurt astfel:

a. Românii au păstrat vie de-a-lungul întregii epoci medievale conștiința originii romane, a vechimii lor pe aceste locuri, a latinității limbii lor, a unității neamului lor; existența acestei conștiințe este atestată de documente străine începând din secolul al XI-lea.

b. de la Români, aceste date au fost preluate de mediile culturale umaniste săsești din Transilvania și de cercurile misionare catolice ajunse pe teritoriile locuite de Români; mediile umaniste europene au îmbogățit și chiar argumentat unele date din istoria veche a Românilor mai ales pe baza cunoștințelor de istorie antică și prin comparațiile cu limbile neolatine mai ales italiana.

c. prin aceste medii culturale datele despre Români au intrat în conștiința Europei culte.

d. din și prin școlile latine europene la care în secolele al XVI-lea și al XVII-lea au avut acces și Românii (italiene: C. Cantacuzino; poloneze: Gr.Ureche, ungurești: M. Costin) informațiile despre Români s-au întors la Români care le-au transformat în arme de luptă pentru scrierea istoriei naționale și formarea conștiinței naționale. Un rol deosebit au jucat în procesul formării conștiinței naționale românești tinerii români, reprezentanți ai Bisericii Române Unite Greco-Catolice, care au studiat, începând cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea la Roma mai ales.

Pornind de la realitatea istorică a acestor teze mi-am pus o întrebare foarte firească de altfel: nu cumva în aceleași medii și în aceeași vreme s-a păstrat în conștiința populară, înregistrată de documente și conștiința existenței unui creștinism inițial (daco-roman) de rit roman și de limbă latină? Analizând o parte din izvoarele documentare care se referă și la viața religioasă a Românilor voi încerca să dovedesc că a existat și această conștiință.

Autorilor români contemporani li se adaugă și câțiva autori străini dintre care aș aminti aici doar pe C. Alzati (*Terra romana tra Oriente ed Occidente. Chiese ed etnie nel tardo 500*, Milano, 1982)

⁶ S. Papacostea, *Les Roumains et la conscience de leur romanité au Moyen Age*, in "Révue Roumaine d'Histoire", IV, 1, 1965, p. 15-24

nefolosite încă, mai ales provenind din mediul cultural săsesc, dovezi care pot aduce în domeniul acesta argumente și mai multe și mai clare¹¹. În chip deliberat însă nu am lărgit sfera de cercetare, considerând că datele pe care le-am obținut sunt suficiente pentru stadiul de acum al cercetărilor. Repertoriul A cuprinde 12 citate din autori foarte diferiți (un geograf persan, mai mulți ambasadori papali, mai mulți călugări iezuiți și dominicani, cronicari polonezi și bulgari. Repertoriul B cuprinde 4 citate din scrierile unor conducători ai Sașilor, preoți și profesori la școlile săsești. Repertoriul C cuprinde 9 citate din lucrările unor cronicari români ortodocși, călugări, teologi și istorici greco-catolici români.

Valoarea afirmațiilor în legătură cu subiectul pe care îl tratăm aici nu este aceeași, iar modul de exprimare este foarte diferit. Unii autori citați pot fi "acuzați" de partinism religios. Pentru propaganda catolică de pildă, care a considerat în tot cursul istoriei teritoriile din Peninsula Balcanică și mai ales cele locuite de populații latinofone (pierdute în secolul al IX-lea), ca o moștenire mai veche, romanitatea acestor populații a constituit un argument fundamental pentru politica de "recucerire" religioasă. Alți autori s-au păstrat neutri. Între aceștia din urmă pot fi numărați mai ales umaniștii Sași. Este, de asemenea, evident că reprezentanții Școlii Ardelene, greco-catolicii adică, au folosit informațiile în legătură cu creștinismul daco-roman pentru a justifica acțiunea de revenire firească a Bisericii Românilor în Biserica Catolică Mamă.

Toate citatele însă exprimă în chipul cel mai clar aproape unul și același lucru: în paralel cu datele despre originea romană, despre vechimea pe aceste locuri a Românilor, despre caracterul latin a limbii române a fost remarcată și existența unui creștinism vechi, de epocă romană de rit roman și de limbă latină.

Iată constatările la care am ajuns după parcurgerea textelor găsite:

a. Începând din secolul al XI-lea în mediile culturale care au ajuns în contact direct cu Români, în special în cele bisericesti catolice, s-a înregistrat ca o realitate istorică faptul că românii (respectiv strămoșii lor Daco-Romani) au fost creștini încă din epoca provincială romană. Unele formulări sunt vagi "au fost creștini (în timp ce vecinii lor nu sunt)" (Gardizi); "se aseamănă cu italienii și în celelalte privințe" (L. Chalcochondil); "s-au lepădat de unele din dogmele lui Paul" (I. Vadim). Altele în schimb sunt foarte clare "păstrează rânduielile Bisericii romane" (Inocentius III); "vizitează pragurile apostolilor și vin în fiecare an la

¹¹ A. Armbruster, *Daco-Romano-Saxonica*, București, 1980, p.436-445; lista de manuscrise din arhivele săsești, cele mai multe referitoare la viața religioasă din Transilvania medievală

Roma" (F.Biondio); "în cele spirituale îi urmează pe Latini nu pe Greci" (Ioan de Sultanieh); "s-au abătut de la ritul și obiceiurile lor vechi, trecând la ritul și obiceiurile Ruthenilor" (J. Dlugozs); "religia lor schimbându-se din creștina (catolică) în greacă (schismatică)" (G.Ruggiero); "susțin că (creștinarea lor) datează din vremuri foarte depărtate, înainte ca Bulgarii, Sârbii și alte popoare vecine să fi îmbrățișat religia creștină" (A. del Chiaro); "metohii lui Traian aducând cu ei de la Râm credința strămoșească, au păstrat-o atâta vreme cât au locuit acolo (J. Filstich); "că doară Biserica Românilor au fost de lege latinească"; "începutul primirii și lățirii credinței creștine... de la coloniile romane cele din zilele lui Traian... se cade a trage"; "carii de la Roma cu sine o au adus "credința creștină" (P. Maior); "știe oricine a învățat istoria Bisericii că Țara Ungurească și Ardealul ... nu s-a închinat niciodată scaunului de la Țarigrad sau grecesc ci întotdeauna scaunului de la Roma, de aceea toți locuitorii au fost și fii Bisericii Apusului" (D. Cantemir); în chip cu totul excepțional doi autori Sași atribuiau creștinarea Daco-Romanilor apostolului Petru¹². Este foarte interesant faptul că numai două izvoare vorbesc de creștinarea Daco-Romanilor în sau mai ales în secolul al IV-lea (N. Râmnicianu și Supplex-ul). Aș remarca aici o curiozitate în cazul Supplexului. Se vorbește despre îmbrățișarea credinței creștine în vremea lui Traian dar "după ritul Bisericii răsăritene". Afirmatia este izolată și apare străină, cu totul deosebită de restul informațiilor. De asemenea tot o reflectare extraordinară a acestei conștiințe este o parte din declarația de unire cu Biserica romană din februarie 1697 "să ne reîntoarcem în sânul Sfintei Biserici mame, romano catolice, și iarăși să ne unim cu dânsa". Episcopul Teofil și protopopii semnatori știau, și odată cu ei toată românimea care a participat la acest act, că nu se face decât un simplu act de revenire.

2. Românii apar în aceste izvoare (și în chip sigur și în altele) ca singurul popor de origine romană și vorbind o limbă latină, care trăia în aria spirituală bizantină și care, în chip neașteptat, și curios slujeau în Biserica în limba slavonă și scriau cu litere chirilice. Acest fapt apare în documente ca un accident istoric, explicațiile fiind foarte diferite: "cauza că în cursul timpurilor și-au schimbat legile, moravurile și chiar religia vine fără îndoială de acolo că popoarele Rusiei. au umplut nu numai Bulgaria și totodată ambele maluri ale Dunării" (V.

¹² A. Armbruster, *op.cit.*, p.356; de altfel același lucru l-au presupus A. Illia și N. Râmnicianu

Frank von Frankenstein); "în anul 869 Români au fost scoși de sub jurisdicția Romei" (Gh. Șincai); "și pentru că erau într-o stăpânire cu Bulgarii toate cele bisericesti slavonește au început a le face și de acolo a venit marea stricare a limbii românești" (S. Micu).

3. Terminologia creștină de bază din limba română sugerează limpede că ritul Bisericii vechi a Românilor a fost cel roman, iar limba bisericească a fost latină. Este menționată chiar dependența Bisericii românești (respectiv daco-romane) de scaunul roman și chiar data probabilă (869, 1054) când a fost scoasă de sub jurisdicția romană¹³.

Schimbarea ritului și a limbii s-au făcut sub imperiul forței, uneori chiar în chip violent. Se pare însă că trecerea de la un rit la altul nu s-a făcut dintr-o dată, ci în etape, diferitele teritorii locuite de Români trecând la date diferite de la un rit la altul. Iată câteva formulări: "iar pentru că Bulgarii îmbrățișaseră credința creștină.... Valahii vecinii lor învățară să se închine lui Dumnezeu după datina grecească" (J. Filstich); "a silit pe Valahi, care până atunci citeau în limba latină, să lase mărturisirea romană și să nu citească în limba latină, ci în cea bulgară și a poruncit ca celui ce va ceti în limba latină să i se taie limba și de atunci Valahiile au început a ceti bulgărește (cca 1240; Cronica anonimă bulgară); "să stârpească aluatul papistașilor din Biserica moldoveană .... să izgonească nu numai pe oamenii de altă lege, ci și literele latinești și să pună în locul lor cele slavonești (D. Cantemir; cca 1380); "după ce s-au escat împărțirea legilor cea mai sus arătată (1054), totdeauna s-au ținut de legea cea grecească"; "pururea au fost una cu catolicii și uniți în credință cu Biserica Romei până în anul de la Hristos 1054" (P. Maior); N. Râmniceanu aduce mulțumiri proniei cerești că Români au trecut la legea grecească "căci într-alt chip urma să fim acum papistași". Deci trecerea de la ritul latin și limba liturgică latină la ritul grecesc și limba liturgică slavonă pare să

¹³ Statul bulgar a devenit se pare mult mai bine organizat după ce conducătorii lui au adoptat oficial creștinismul, fapt urmat desigur și de instituirea unei organizații bisericești de tip bizantin (864). Momentul acesta coincide și cu perioada în care stăpânirea bulgară s-a întins peste un teritoriu foarte larg, care a cuprins și părți mari din aria locuită de Daco-Romani. Data acceptării creștinismului de către Bulgari deci constituie începutul procesului de slavizare. Procesul însă a fost lent și a avut mai multe etape; una dintre ele, mai târzie este și etapa determinată de impunerea scrisului cu chirilice (secolul XIII).

Începutul procesului de slavizare a fost fixat de către lingviști în secolul IX: Istoria limbii române, București, 1964, p.15 (dar se susține că primirea cuvintelor slave în limba daco-romanilor a început mai devreme); I. Pătruț, *Studii de limbă română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 88

se fi făcut destul de târziu în raport cu prima ocupație bulgară (secolele IX-X). Inocentius III (Papa) menționează păstrarea rânduielilor romane încă în secolul al XIII-lea. În același secol au luat țarii bulgari măsurile violente pentru îndepărtarea limbii latine din Biserica Valahilor. Se pare că trecerea la scrisul cu litere chirilice a fost o urmare a reacției antilatine ce a urmat unirii de la Florența (1439). Numai așa poate fi interpretată informația pe care o dă D. Cantemir. Dar această informație nu este singulară. O altă dovadă în acest sens ne-o oferă un text din cronicarul ungar Simon de Keza (cf. *Scriptores Rerum Hungaricarum*, I, p. 162-163) "Zeculi Blachis conmixti litteris ipsorum uti perhibentur" (Secuții fiind amestecați cu Valahii foloseau scrierea acestora). Textul sugerează deci limpede două lucruri : Secuții la stabilirea lor între Români scriau cu rune; după conviețuirea cu Românii au părăsit runele și au scris cu litere latinești, și de atunci scrierea lor nu s-a schimbat. Această trecere a Secuților la scrisul cu litere latine s-a petrecut, pare-se, prin secolul al XIII-lea dată la care Românii scriau cu litere latinești.

4. Este evident acum că Românii înșiși au păstrat pe lângă conștiința originii lor latine, pe lângă cea a vechimii lor pe meleagurile transilvane (mai ales), pe lângă cea a continuității respectiv a vechimii lor pe aceste locuri și conștiința religiei lor inițiale, a creștinismului de rit roman și de limbă latină. Ei au fost aceia care au comunicat toate aceste date celor cu care au venit în contact, iar aceștia din urmă le-au constatat cunoscându-i pe Români.

Existența acestui aspect al memoriei colective românești vine acum să întregască în chip fericit tezele naționale în legătură cu originea poporului român, vechimea lui pe aceste locuri, latinitatea limbii lui ca urmare directă a ocupației romane. Câștigul istoric însă cel mai important se referă la rolul Bisericii daco-romane în tot acest proces de formare și supraviețuire a poporului român. Este tot mai evident că Biserica daco-romană și apoi cea românească a fost timp de câteva secole singura instituție a populației românești (mai ales pe teritoriul transilvan). Ea a fost cea care a perpetuat limba latină, respectiv limba română; ea a adunat în jurul ei și a condus populația daco-romană și apoi pe cea românească; ea a fost cea prin care s-au perpetuat elementele conștiinței despre originea romană, despre vechimea și despre unitatea de neam. Pentru că de fapt ea era coagulantul acestei unități.

Oricum aceste dovezi în plus în legătură cu creștinismul inițial (daco-roman) reprezintă o reflectare corectă și realistă a datelor pe care tot acum le pot oferi descoperirile arheologice și epigrafice în legătură cu acest creștinism¹⁴.

REPERTORIU

A. Formulări din autori străini de teritoriul românesc

A.1. Gardizi; geograf persan; 1049-1053; *Podoaba istoriilor*

"în Europa de răsărit între Slavi (Bulgari), Ruși și Unguri se află un popor din Imperiul Roman și toți sunt creștini și pe ei se numesc N-n-d-r"

A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi (a.1050)* în "Omagiu fraților Alexandru și Ion I.Lăpădatu", București, 1936, p. 22-23

A.2. Inocentius III; Papă; 1198 - 1216; scrisoare către Vasile episcopul de la Târnova al "împăratului" Ioniță Asan (cel Frumos = Caloianis)

"Valachi quae a Romanis etiam carnem et sanguinem descendisse dicitur, quia a Romanis traxerunt originem, ecclesia Romanae instituta"

(Valahii despre care se spune că-și trag originea de la Romani, ca unii care își trag originea de la Romani păstrează și rânduiețile Bisericii roman)

E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor*, București, I,1, 1877, p. 1; A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 27

A.3. Clemens al VI-lea; Papa; 1342 - 1352; scrisoare trimisă de la Avignon regelui Ungariei Ludovic de Anjou

"Olachi romani commorantes in partibus Ungariaem Transilvanis, Ultralpinis et Sirmiis, qui omnem nominem in hunc mundum venientem illuminat, sic mentes eorum sue infusione gratie illustravit, quod ipsorum aliqui iam viam veritatis agnoverunt per susceptionem fidei catholicae"

---

¹⁴ Izvoarele arheologice datate până în secolul al V-lea arată clar proveniența lor în chip prioritar din partea occidentală, latină a Împereiului Roman: cf. N. Gudea, - I. Ghiurco, *op.cit.*, p.131-133

(lumină prin revărsarea harului său într-atâta mintea) Românilor ce locuiesc în părțile Ungariei, Transilvaniei, ale Țării Românești și în cele ale Sirmiumului, încât unii dintre ei au și ajuns să cunoască drumul adevărului, prin îmbrățișarea credinței catolice)

E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor*, București, I,1, 1877, p. 697-698; *Documenta Romaniae Historica*, D,I, București, 1977, p. 60; A. Armbruster, *Romanitatea Românilor, Istoria unei idei*, București, 1972, p. 41-42,45

A.4. Anonim; 1359; Povestire pe scurt despre domnii Moldovei, de când s-a început Țara Moldovei, în anul 6867 (1359)

"(interpretarea lui A. Armbruster)" se constată în primul rând amintirea Romei în originile, geneza și trecutul Românilor, amintire la care se adaugă cea a unei faze "Catolice" din trecutul românesc"

I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești până la Ureche*, București 1891; P.P. Panaitescu, *Cronicile slavo-romane din secolele XV-XVI* publicate de Ioan Bogdan București, 1959,p.14-23; A. Armbruster, *Romanitatea Românilor, Istoria unei idei*, București, 1972, p.68-69

A.5. Flavio Biondio; erudit umanist; secretar apostolic: 1388-1463; Apel pentru o acțiune comună creștină împotriva otomanilor

"et qui e regione Danubio item adiacent Ripensi Daci sive Valachi originem qua a decus prae si ferunt praedicantque Romanam, loquella ostendunt, quos catholice christianos Romam quotannis et Apostolorum limina invisentes, aliquando gavisum ita loquentes audiri, ut, quae vulgari italoquentes suae more dicunt, rusticam male, gramaticam redolent latinitatem"

(și acei Daci Ripensi sau Valahi, care sunt și ei vecini cu părțile Dunării se laudă și țin la mare cinste originea lor și se declară Romani și ei arată prin viu grai acest lucru; pe acești creștini, care, după obiceiul catolic, vin în fiecare an la Roma și vizitează pragurile Apostolilor.....)

A I. Marcu, "în *Ephemeris Dacoromana*" I, Roma, 1923, p. 362-263;

A. Armbruster, *Romanitatea Romanilor, Istoria unei idei*, București, 1972, p.47

A.6. Ioan de Sultanieh; misionar dominican; arhiepiscop de ..... ; înainte de 1404

"ipsi ideo iactant se esse Romanos et patet in linguam quia ipsi loquuntur quasi Romanae et in spiritualibus sequantur Latinos et non Grecos, nisi quia Grecos habent confines et cito convertuntur ad nos us probavimus"

(și de aceea se laudă că sunt Romani și acest lucru se vedește în limba lor, pentru că ei vorbesc ca și Romanii, iar în cele ale credinței îi urmează pe Latini și nu pe Greci, deși se învecinează cu Grecii mai ușor se îndreaptă spre noi)

x x x, *Călătorii străini despre Țările Romane*, I, București, 1968, p. 39; A. Armbruster, *Romanitatea Românilor*, București, 1972, p.45

A.7. Laonicos Chalcochondil; istoric bizantin; 1423-1490; *Historiarum demonstrationes ad finem codicem recensuit, emendavit annotationibus criticis instruit.....*

"pe de altă parte ei (Românii) se aseamănă cu italienii și în celelalte privințe și în felul de viață obișnuit și încă folosesc aceleași arme și veșminte ca și Romanii"

Fontes Historiae Daco-Romanae, IV, București, 1982, p. 455 cf. A. Armbruster, *Romanitatea Romanilor*, București, 1972, p. 52-53 notele 43-45

A.8. Ioachim Vadinus; geograf; 1484-1511; din reeditarea *Geographiei* lui Pomponius Mela

"religionem christianam agnoscunt, quam quam Pauli cuiusdam dogmatis iactatio, quibus inunt quae nostris non admodum probantur"

(ei cunosc religia creștină, deși s-au lepădat de unele din dogmele lui Paul, din care cauza se face că ei nu sunt aprobați întru totul de ai noștri)

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor*, București, 1972, p.75-76

A.9. Jan Dlugosz; cronicar polonez ;1415-1480; *Historiae Polonicae libri XII*, Lipsiae, 177 (p. 11220)

"illam occupaverunt in Ruthenorm ritus et mores quo facilius proveniret occupatio, a propriis degenerantes, transmigrarunt"

"(Valahii) s-au abătut de la ritul și obiceiurile lor vechi, trecând la riturile și obiceiurile Ruthenilor"

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor*, București, 1972, p.64, nota 85

A. 10. Giulio Ruggiero; nunțiu papal în Polonia; 1568; raport către Papa Pius al V-lea (1566-1572)

"sono questi Valachi per antica origine italiani per esser colonia di Romani.... Percio tengo no ancora in gran parte la lingua latina corotta e non al tutto dissimile alla nostra italiana, benché in quello vicinanze e pratica dalle barbari nazioni si sia mescolta la religione lor di christiani in graeca"

(... de aceea mai pastrează încă în mare parte limba latină care este desigur alterată, dar ea este cu totul asemănătoare cu limba noastră italiană, măcar că a lor, datorită vecinătății și raporturilor cu națiile barbare s-a corcit, religia lor schimbându-se din creștină în greacă)

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București 1972, p. 112-113

A.11. Cronica anonimă bulgărească cuprinzând biografiile țărilor bulgari; 1844

(după aceea a învățat pe împăratul Asan de a trecut în Valahia să o cucerească și să o curețe de eresul roman care pe atunci domnea în ea: și Asan s-a dus și a supus amândouă Valahiile sub stăpânirea sa și a silit pe Valahi, care până atunci citeau în limba latină, să lase mărturisirea romană și să nu citească în limba latină, ci în cea bulgară și a poruncit ca celui care va citi în limba latină să i se taie limba și de atunci Valahiile au început a citi bulgărește)

cf. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Iași, II, 1889, p. 115-119

A.12. Anton del Chiaro Fiorentino; secretar domnesc în Țara Românească; mijlocul secolului al XVII-lea - 1718; *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Venetia, 1718 = *Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia con la descrizione del paese, natura, costumi, riti e religione degli abitanti*. Composta da Anton-Maria del Chiaro. Nuova edizione per cura di N. Iorga, București, 1914

("epoca creștinării lor (a Valachilor) este greu de aflat. Unii susțin că datează din vremuri foarte depărtate. Înainte ca Bulgarii, Sârbii și alte popoare vecine să fi îmbrățișat religia creștină, ceea ce, după părerea mea, nu e fără temei")

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor, Istoria unei idei*, București, 1972, p. 221-222 nota 23

B. Formulări ale unor autori provenind din rândul etniilor conlocuitoare din Transilvania

B.1. Valentin Frank von Frankenstein; comite al Saxonilor (Sașilor); 1643-1647; *Breviculum originum nationum et praecipue Saxonicae in Transilvania, cum nonnullis aliis observationibus*, Claudiopoli, 1693

"Quod vero successu temporis, leges mores, scripturae et religionem ipsam mutaverint, sine omni dubio, inde factum quod superioribus saeculis Rusiae Albae populis, sedes novas quaesiturus et domicilium mutaturus, collectio vasis non tantum Bulgariam sed utramque in simul Danubii ripam impleverit"

(... cauza că în decursul timpurilor (Valahii) și-au schimbat legile, moravurile, scrisul și chiar religia, vine fără îndoială de acolo că popoarele Rusiei pornind la drum în căutarea de așezări noi, au umplut nu numai Bulgaria, ci totodată ambele maluri ale Dunării)

"ac in Bulgariam quidam Mysia et vicinitate proxima Ruthenica cum Illyrica, eadem Ruthenorum Latina confusa est, uti idiomatica Valachico clare et aperta constat; hinc est quod praedicatus coloniae non linguam latinam tentum, sed scripturae quoque et religionem Ruthenicam, quae a graeca nihil desidet communem habeant sacrae sua, Ruthenica"

(în Bulgaria vecină cu Mysia s-a contopit (limba) ruthenică cu illyra, iar în Valachia și Moldova aceeași ruthenică cu latina, precum se poate constata vădit și din idiomul valah. De aici vine și faptul că amintitele colonii (romane) nu au comună numai limba ci și scrierea și religia ruthenică, care nu se deosebește cu nimic de cea greacă)

A. A. Muresianu, *O nouă contribuție la istoria Romanilor în evul mediu*, în Țara Barsei, VIII, 1936, p. 409-410; A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p.216-217

B.2. Andreas Illia; misionar iezuit; episcop catolic al Transilvaniei la începutul secolului al XVIII-lea; *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium ac religionum cum principibus eiusdem*, Claudiopoli, 1730

(p.5) "exemplum a clero accipe adeo hic exosa fuere catholicorum sacra et si romani ritus sacerdotum quem ad lapideam Valachicorum aram rem divinam facere contagisset"

(primește ca exemplu de la cler, că de la aceștia (Romani) au fost primite de către Români lucrurile sacre ale catolicilor și de la preoții romani s-a răspândit modul de a celebra slujba religioasă) (p.5)

"christiana sacra Graecorum ritu susceperet a quis proinde ritus illius propagatrice Moldavia, Transalpina populus reliqui Olachos nuncupaverunt"

(a preluat ritul grecesc și de la care răspândire a acelui rit urmașii populației dace din Moldova și Țara Românească s-au numit Valahi)

(p.13)"ex vetustissimis etiam Daciam doctorem Paulum in Valachiam quam Transalpinam docimus, penetrasse cuius veritatis complure anno 1699 indicia"

(apostolul Paul a pătruns în părțile acelea cele mai vechi ale Daciei pe care o cunoaștem sub numele de Țara Românească (Transalpina); despre adevărul acestui fapt s-au păstrat mai multe indicii din anul 1699)

(p.13) "Schitiam D. Andreae Apostoli praedicatione fuisse excuetam communis est oppinio"

(că în Scythia a predicat Sfântul Apostol Andrei este deja o părere în comun cceptată)

(p.13) "unde veritatem consentaneum viditur nonullum ex eorum posteris qui tum Christo accesserunt Daciae religionem catholicam intuisse"

(de unde pare a fi corespunzător adevărul că unii dintre urmașii lor (Romanilor) care au trecut atunci la creștinism, au introdus în Dacia religia catolică)

Comentariu la A. Armbruster, Romanitatea Românilor. Istoria unei idei, București, 1972, p.231: Romanii sunt acum ortodocși schismatici, dar la origine au fost romani (catolici), unirea cu Biserica Romei echivalând cu o regăsire confesională peste secole!

B.3. Johannes Filstich; 1684 - 1743; rector al gimnaziului săsesc din Brașov; Historia ecclesiastica totius Transilvaniae sub Dei omnia dirigentes ac ductu Aequinocti huius anni iam currentes 1739; manuscris în Arhivele statului din Brașov, fond Honterus nr. 310, nepaginat

"huius conversionis, nec dacos nostros penitus man sisse ignaros vel ideo conjectio quoniam per pabellarios, negotiatores sociosque pentes sua Roma redentur facile intelligebant"

(acestei conversiuni la creștinism nu i-au răman străini nici Dacii noștri, deoarece prin curieri, negustori și aliații neamului lor care se întorceau de la Roma cu ușurință aflau ce se întâmpla acolo)

"Christiani quoque non paucos secum ductos quorum audio cives Dacis nunc Gothi appellati a crassa idolatria ad verum cultum transierunt"

(și nu puțini creștini luați cu ei, dintre care și locuitori ai Daciei - acum numiți Goți - au trecut de la obscura idolatrie la adevărata credință a lui Dumnezeu)

B.4. Johannes Filstich; 1684 - 1743; rector al gimnasiului săsesc din Brașov: Tentamen historiae Valachicae

"videtur verosimile Trajani coloniae avita sacra Roma in Daciam allati secum retinuisse quam diu in ea habitu verint ."

(este de crezut că metohii lui Traian, aducând cu ei de la Roma credința strămoșească, au păstrat-o atâta vreme cât au locuit acolo)

"Quis itaque Bulgari... circa saeculum IX Christianum fide amplexi fuerant sedique Constantinopolitanus..... Valachi horum vicini, graeco ritu Deum colere rectius dicebant"

(iar pentru că Bulgarii ..... îmbrățișează credința creștină în al noulea secol, supunându-se scaunului de la Țarigrad..... Valahii vecinii lor învățară să se închine lui Dumnezeu după datina grecească)

Johanes Filstich, *Încercare de istorie românească. Studiu introductiv*, ediția textului și note de A. Armbruster, București, 1979.

C. Citate din autori români vechi

C.1. Dimitrie Cantemir; 1673 -1723; principe al Moldovei; umanist. *De neamul moldovenilor*. Ediția București, 1978

(p. 208) "înainte de soborul bisericesc de la Florența (1439) moldovenii foloseau literele latinești după pilda tuturor celorlalte neamuri al căror grai se trage din cel roman. Dar când mitropolitul moldovean a trecut la acest sinod - după cum am arătat mai sus - de partea papistașilor, atunci urmașul său cu numele Teoctist - diacon al lui Marcu din Efes, bulgar de neam - ca să stârpească aluatul papistașilor din biserica moldoveană l-a sfătuit pe Alexandru cel Bun să izgonească din țară nu numai pe oamenii de altă lege ci și literele latinești și să

pună în locul lor cele slavonești. Cu această râvnă prea mare și nepotrivită el a ajuns ctitorul cel dintâi al barbariei în care este astăzi împotmolită Moldova"

(p. 232) (ediția București, 1981); "pentru că știe oricine a învățat istoria Bisericii că Țara Ungurească și Ardealul, unde au locuit strămoșii noștri înainte de descălecatul Moldovei, nu s-a închinat niciodată scaunului de Țarigrad sau grecesc, ci întotdeauna scaunului de la Roma, de aceea toți locuitorii au fost și fii ai Bisericii Apusului.... Dar fiindcă urmașii lui Dragoș și-au păstrat întotdeauna religia pe care au avut-o în vatra de unde au plecat (căci nu se spune nicăieri că ei ar fi părăsit Biserica papistășească și ar fi trecut la Biserica Răsăritului) .....

C.2. Teofil (Szeremi); februarie 1697; primul episcop român unit; documentul de unire cu Biserica Romei a Românilor din Transilvania

"nondum celebramus, unanimi consensu conclusimus, nos redire in graemium Sanctae Matri Ecclesiae Romano-Catholicae eidemque reunire"

(am hotărât într-un glas, să ne reîntoarcem în sânul Sfintei Biserici Mame, Romano-Catolice și iarăși să ne unim cu dânsa)

C.3. Gerontie Cotore; teolog greco-catolic; profesor la Blaj; 1746; *Despre schismaticia grecilor* (mss)

"și cunosc că nu am avut nici o oacă a ne despărți de Biserica Râmului, fiind noi și sânge adevărat al Râmlenilor"

K. Hitchens, *Conștiință națională și acțiune politică la Românii din Transilvania. 1700-1768*, Cluj-Napoca, 1987, p.58, nota 68. Autorul subliniază faptul că G. Cotore explica starea de decădere a românilor ca o urmare a abandonării Bisericii de la Roma în favoarea Bisericii bizantine grecești. Singura soluție pentru redresarea situației era - din punctul de vedere al lui G. Cotore - reîntoarcerea la Biserica-Mamă (respectiv cea Romano-Catolică). Textele lui Cotore au fost reproduse de N. Comșa, *Manuscrise românești în Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj 1944, p.96; Z. Toth, *Cotore Gerontius és az Erdély roman nemzeti ébredese*, in Hittel, IX, 2, Kolozsvár, 1944, p. 89-91

C.4. Gheorghe Șincai; teolog și istoric greco-catolic; *Hronica Românilor și a mai multor neamuri*, Buda, 1808

"în anul 869 Români au fost scoși de sub jurisdicția Romei. Barem de nu s-ar fi întâmplat aceasta că Români mai fericiți ar fi fost de s-ar fi supus patriarhiei din Roma, precum s-au fericit alte neamuri"

C.5. Samuel Micu; 1754-1806; teolog și istoric greco-catolic; *Istoria lucrurile și întâmplările Românilor*; manuscris aflat la Biblioteca Academiei Române, Filiala din Cluj-Napoca; *Scurta cunoștință a istoriei Românilor*. București, 1963, p. 97-98

"așa și în Dacia odată cu intrarea Romanilor și credința creștinească au intrat..." ; .....ci tot norodul daco-romanilor prin toate nevoile și goanele tapan au ținut credința lui Christos. După ce Bulgarii și Ungurii s-au făcut creștini mai bine au făcut și Biserica românilor. Ci pentru că erau într-o stăpânire cu Bulgarii toate cele bisericesti slavonește cu început a le sluji și de acolo au venit mare stricare a limbii românești"

C.6. Petru Maior; 1756-1721; teolog și istoric greco-catolic; *Istoria Bisericii Românilor*. Ediție F. Fugariu, București, 1976

(p.100) "Că în a suta a doua de la Hristos, a fost primită în Dachia credința cea creștinească apriat mărturisește cel dintâi și același scriitor (Tertulianus) "... credința de la Roma o au adus în Dachia"

(p.101) "... cetățenii romani pe care spre stăpânirea satelor și orașelor i-au fost trimis Traian în Dachia, unii au fost creștini"; "începutul primirii și lățirii credinței creștine între Români, de la coloniile romane cele din zilele lui Traian .... se cade a trage"; "nu de la oarecarele străin și venetic fură învățați credința lui Hristos, ci aceia acasa, de la frații săi români, cari de la Roma, precum mai sus aepțaiu, cu sine o au adus"

(p.103) "recucerind Dachia împăratul Constantin a făcut să se sporească și să se întărească treaba credinței creștinești"; "de la aceștia (Goți) în câtu vreme au șezut în Dachia, necum să fi pățimit ceva creștinii romani în treaba credinței, ci încă și dintre ei mulți ..... și-au supus grumajii lui Hristos"

(p.105) "strămoșii Românilor de la Roma au adus cu sine credința cea creștinească. Și aceea au vădit acolo, că în suta a doua de la Hristos nu puțini creștini au fost între Români"

(p.113) "Biserica Românilor, măcar, că începutul credinței l-au avut de la Biserica Romei celei vechi, după ce s-au escat împărțirea legilor, cea mai sus arătată, totdeauna s-au ținut de legea cea grecească"

(p.114)"Adevărat iaste că Români de când au primit credința lui Hristos.... pururea au fost una cu catolicii și uniți în credința cu Beserica Romei până în anul de la Hristos 1054"; că doară Beserica Românilor au fost de lege latinească"

C.7. Ioan Budai - Deleanu: 1762-1820; teolog, jurist și lingvist greco-catolic; Opere. De originibus populorum Transilvaniae. Ediția L. Gyemant, București, 1989

(p.94) "este aproape neîndoios faptul că religia creștină s-a înrădăcinat la români din Dacia încă în timpul lui Traianus, Hadrianus și a celorlalți împărați, iar după retragerea romanilor s-a răspândit și mai liber, deoarece, precum se știe, barbarii nu au pus opreliști și nu s-au străduit să stăvilească noile învățături"; .. "socotesc că aici ar trebui căutată sămânța creștinismului dintâi, care s-a răspândit în Dacia și a trecut apoi de la Daci la Goți"

C.8. *Supplex Libellus Valachorum*; 1792; memoriu colectiv al Românilor din Transilvania pentru drepturi politice, sociale și economice

"successores Traiani Augusti possederunt Daciam aliquot saeculis quorum permenente imperio fides etiam Christiana in hac provincia iuxta Ecclesia orientalis ritum, opere episcoporum Protogenis, Gaudentii, Nicetae et Theotimi, saeculo praepremis IV propagata fuit"

(urmașii lui Traianus Augustul au stăpânit Dacia câteva secole; sub a lor neîntreruptă stăpânire în această provincie a fost răspândită și îmbrățișată credința creștină după ritul Bisericii răsăritene prin străduința episcopilor Protogenus, Gaudentius, Nicetas și Theotimus, mai ales în secolul IV)

D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967

C.9. Naum Râmniceanu; 1764/1838; călugăr ortodox, protosingel la mănăstirea Hurez, apoi la Buzău și în fine la Cernica; *Cronica inedită de la Blaj*. Ediția St. Bezdechi, Cluj, 1944

(p.87) "marele și întâiul împărat al creștinilor sfeti Constantin (carele mai mulți ani în urma lui Aurelian) au botezat pe părinții noștri Râmleni, carii (sic) se aflau aici moștenitori ai acestui pământ al Dachii. Căci măcar că începutul credinței noastre este de la sfinții Petru și Pavel, care și poslușnici au trimis Românilor, însă din pricina tiranilor și vrăjmașilor crucii lui Hristos, nu avea volnicie a se ieși, ci credincioșii erau goniți și defăimați. În zilele lui sfeti

Constantin n-au mai rămas nimeni din neamul Râmlenilor nebotezat ori la ce parte a lumii s-au aflat strămutați prin coloniile cele romanicești. Mărturia lui Voltor să adeverează și de marele istoric Baronius, pe carele îl aduce mărturie la multe locuri și istoria Bisericii, fiindcă acest istoric scrie la veacul al patrulea că sfinți Constantin după ce au botezat pe părinții noștri Râmleni le-au dat și arhieriei"

(p. 100) "iar dumnezeiasca pronie, care mai înainte știe cele viitoare, mai întâi ne-au răpit pe noi din focul iresurilor ce au răsărit în veacurile de pe urmă pe pământul Italiei. Căci într-alt chip urma să fim acum papistași .....: toți ne-am fi cufundat în prăpastia iresurilor apusului"

RELAȚIA BISERICĂ -STAT

TERTULIAN LANGA

RÉSUMÉ. La relation extra l'Eglise et l'Etat. Le communisme ecroule, a laisse deriere lui un paysage ideologique devaste et des relations interinstitutionnelles et interpersonne lles profondement alterees.Etant donne l'importance des deux institutions l'Eglise et l'Etat,dans la restaurations d'une vie sociale normale, l'ouvrage,inspire par la doctrine sociale de l'Eglise,essaye la redefinition de ces concepts, soulignant en meme temps leur necessaire bon fonctionnement. La definition de l'Eglise depasse les limites d'une confession quelconque,en selectant les temoignages enracines dans l'nseignement primaire de Jesus Christ.Sur ces bases,est decelee l'image d'une Eglise institution, d'une Eglise communaute et d'une Eglise servante, caracteres necessairement presents dans la definition d'un Etat de droit.Le facteur qui met en relation ces caracteres des deux institutions est la charite,la finalite de celle-la etant le bien commun.L'auteur marque la distinction entre le pouvoir spirituel et le pouvoir temporel et delimite leur competence, en partant de l'Encyclique Libertas du Pape Leon XIII, qui affirme l'indispensable liberte de l'Eglise et l'imperatif de la loyauté des relations entre l'Eglise et l'Etat.

Unul dintre elementele de bilanț consecutiv prăbușirii, în sine și prin sine, a comunismului , este devalorizarea și coruperea multora din conceptele a căror integrare și funcționare corectă a stat la baza construcției Europei moderne, antebelică și, în mare măsură, a întregii culturi, civilizații și a ordinii europene. Sistemul de valori și relația funcțională dintre ele au fost devastate de ideologiile totalitare, având drept consecință o grăvă deteriorare a trăirii sociale și a relațiilor interumane.

BISERICA SI STATUL - concepte și instituții de o importanță capitală în echilibru social și în gestionarea relațiilor interumane - nu au scăpat nici ele metodicei acțiuni de demolare a ordinii construite pe morala creștină și dreptul roman. Pentru a putea analiza inevitabila relație dintre Biserică și Stat, este necesară o prealabilă restaurare conceptuală a celor două instituții. Evident o vom face de pe pozițiile concepției creștine despre societate.

Deci ce este Biserica?

Vom folosi o definiție universalistă, nu de tip confesional, care are în vedere toate mărturisirile ce își au originea în învățătura lui Cristos. Așadar:

Biserica este comunitatea de persoane care își fac proprie chemarea lui Dumnezeu Tatăl, de a recunoaște Domnia lui Isus, întrupat în Cuvânt și Euharistie, comunitate care prin puterea Spiritului Sfânt, mărturisește slujește și cooperează la misiunea istorică a lui Isus de a instaura Împărăția lui Dumnezeu.

În această complexă definiție a Bisericii, putem sesiza trei aspecte care au o manifestă contingență cu fenomenul social - aceasta fiind spațiul în care se consumă relația dintre Biserică și Stat - domenii în care funcția socială a Bisericii interferează cu cea a Statului. Spre binele comun al oamenilor, această interferență trebuie și poate să fie benefică, complementară, nicidecum antagonică, și ca atare, nici dăunătoare.

Cele trei aspecte de care aminteam sunt Biserica instituție (cum instituție este și Statul), Biserica comunitate (cum și Statul este expresia unei comunități) și Biserica slujitoare (cum, la fel, și Statul nu-și justifică existența decât în măsura în care se dedică slujirii binelui cetățenilor săi).

Omul prin natura sa, este chemat la o viață în cadrul societății; din acest fapt rezultă o interdependență între oameni și se naște o firească propensiune comună spre unitate. Or, această unitate de nimic nu este mai autentic și mai eficient servită ca de dragoste, al cărei suprem indiciu este capacitatea de a te jertfi pentru binele aproapelui.

Din însăși această generoasă concepție a Bisericii despre dragoste, ca liant social, rezultă că ea, ca instituție nu urmărește puterea politică și socială în sine, ci numai binele persoanei umane și al comunității, căci ea a fost instituită de Cristos pentru a salva și nu pentru a condamna, pentru a servi și nu pentru a fi servită, ea tocmai această servire reciprocă cerând-o membrilor săi.

În această vocație a Bisericii și a membrilor săi, de a se dedica binelui aproapelui și al societății, se exprimă respectul față de persoana umană, drepturile individuale subiective trebuind să înceteze în momentul în care exercitarea lor ar știrbi dreptul semenilor noștri. Căci o libertate nelimitată în ce privește proprietatea, gândirea, presa sau puterea, ar sfida demnitatea și drepturile persoanei, ale unui grup uman și ar fi totdeauna generatoare de nedreptate, abuz și dezechilibru social.

Numai această dragoste repercutată social va putea realiza armonia și dreptatea socială pe care să se poată întemeia reformarea vieții sociale, ruinată prin eliminarea trăirii creștine din scara de valori a regimurilor totalitare și ateiste.

După cum prin apariția iubirii creștine în cadrul orânduirii sclavagiste și a structurilor sociale și administrative instituite de puterea imperială romană, Biserica lui Cristos a produs cea mai profundă și adevărată revoluție, blândă, în viața socială, tot așa și azi, regenerarea societății umane nu se va realiza niciodată fără aportul vital al iubirii creștine. Totalitarismul, comunismul și socialismul ateu au negat tocmai acest concept, originea sa divină și funcția sa în definirea valorii omului și în funcționarea armonioasă a relațiilor interumane și a structurilor sociale. Tot dragostea și binele aproapelui de inspirație creștină vor fi acelea care vor introduce ordinea morală în lumea economică și vor subordona interesele individuale și de grup binelui comun.

Deși relațiile între persoane, grupuri sociale și popoare s-au multiplicat și s-au intensificat, ducând la o mai mare interdependență umană, deși activitatea economică s-a perfecționat creând condițiile unei mai depline satisfaceri a trebuințelor umane, totuși Biserica are motive să rămână preocupată de mentalitatea economică și consumistă pe care a indus-o în viața socială progresul economic. La fel de preocupată este și de creșterea distanței dintre săraci și bogați, aceasta constituind obiectul unei deosebite atenții din partea ei. Biserica afirmă că dezvoltarea economică trebuie să fie pusă în seveliul tuturor, nu al unei oligarhii, iar datoria echitate poate fi garantată numai de ordinea morală în funcționarea legilor economice.

Conștiința creștină și fidelitatea față de adevărurile și dragostea propuse de Cristos prin Biserică, ca norme de viață socială, îi vor determina pe credincioși să se implice în viața societății politice și nu-și vor socoti viața spirituală ca incompatibilă cu acțiunea socială și politică. Altfel, câmpul social va fi exploatat numai de ideologiile necreștine, în detrimentul binelui comun al omenirii voit de Dumnezeu. Principiile doctrinei sociale ale Bisericii au inspirat principiile ce stau la baza Chartei Națunilor Unite și a tuturor pactelor derivate din această Chartă. Doar un anticlericalism de extracție ateistă și mentalitate fals neutralistă îi fac pe unii să nu vadă prezența manifestă sau implicită a valorilor creștine, în proiectul de regenerare socială și politică propus de O.N.U.

Expertă în umanitate, din menire și nu din oportunism, Biserica apără și promovează cu claritate principală și fermitate dinamică lupta pentru apărarea drepturilor omului; iar

drepturi au nu numai majoritățile etnice, culturale sau religioase, regimul de egalitate în drepturi fiind impus de egalitatea funciară în demnitate a tuturor oamenilor. Tendința unor interese de grup de a contesta , a limita sau a frâna legitima dezvoltare a comunităților minoritare este împotriva dragostei și a dreptății - concepte mereu apărate de Biserică. Diversitatea pe care o aduc minoritățile etnice, culturale sau religioase în cadrul trăirii sociale nu dăunează unității, ci îi îmbogățește conținutul.

În lupta sa, Biserica optează pentru om, pentru valoarea și demnitatea sa intrinsecă, nu pentru sisteme și strategii care pot varia în funcție de mulți factori. Este firesc ca în lupta Bisericii întru apărarea drepturilor omului să se pună accent preponderent asupra libertății religioase. Nu numai pentru că aceasta ar fi de competența sa specifică, dar și pentru că, în concepția Bisericii, ceea ce conferă o demnitate și o valoare supremă și neegalată persoanei umane este tocmai dimensiunea sa religioasă. Orice ideologie care contestă sau ignoră această dimensiune a omului îl coboară, mai mult sau mai puțin, în zoologie.

Dacă Biserica, prin toată acțiunea sa socială promovează valoarea, drepturile și demnitatea omului și îl apără împotriva oricărei știrbiri pe care aceasta le-ar putea suferi din partea celor ce dețin puterea sau o manipulează, ea, în schimb, cu aceeași principialitate și consecvență, proclamă și datoriile pe care le au persoanele față de patria și față de comunitatea lor politică. Ea cultivă în fii săi sentimente generoase de dragoste, respect și apărare față de stat, statul de drept fiind acela care asigură cadrul necesar dezvoltării și practicării fiecărui drept legitim.

În relație cu aceasta, Biserica își consideră ca datorie de serviciu educarea civică și politică a cetățenilor, respectiv a membrilor comunității eclesiale. Fără această educație, cetățenii nu-și pot cunoaște nici drepturile nici datoriile pe care le au în cadrul societății și al statului. Echilibrul între drepturi și datorii, în relațiile dintre persoane și societate sau stat, este asigurat de justiția socială. Biserica a primit de la Cristos misiunea de a predica mesajul evanghelic în care este cuprinsă chemarea adresată fiecărui om de a lupta împotriva păcatului, personal și social, și de a trăi iubirea divină în fraternitate universală.

Din aceasta decurge exigența pe care Biserica o are față de dreptatea socială. Și tot din aceasta decurge și dreptul, ca și obligația, de a proclama imperativul dreptății pe plan social, național și internațional, nu mai puțin dreptul și datoria de a denunța și

combate situațiile de nedreptate, atunci când drepturile fundamentale ale omului și însuși mântuirea acestuia o reclamă.

Biserica nu este singura instituție ce are obligația de a promova dreptatea în lume, ea are o răspundere proprie și specifică, ce se identifică cu misiunea ei de a da mărturie în lume despre exigențele dragostei și ale dreptății propovăduite de Evanghelia lui Cristos. Aceasta nu înseamnă că Biserica este și abilitată să furnizeze soluții concrete pe plan social, economic sau politic, în vederea realizării dreptății în lume. Aceasta intră în competența societății politice, care are datoria de a adapta principiile ce definesc demnitatea persoanei umane într-un cadru istoric, cultural și social dat. Misiunea Bisericii este de a promova și apăra demnitatea și drepturile fundamentale ale persoanei umane.

Dacă în cadrul acțiunii sale de apărare a dreptății sociale Biserica încurajează constituirea asociațiilor care să lupte în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale oamenilor, ea nu va fi niciodată de acord și va combate lupta de clasă ce scindează unitatea socială și mobilizează antagonismele. Ea nu recomandă lupta unei clase împotriva alteia pentru a obține eliminarea adversarului. Eliberarea, emanciparea și dreptatea în spiritul Evangheliei nu sunt compatibile cu ura față de aproapele, sau față de o anumită comunitate. Aceleași scopuri pot fi atinse și prin dialog, în dragoste și răbdare, și prin promovarea solidarității între persoanele sau comunitățile funciarmente egale, din actul de creație al lui Dumnezeu. Însă elaborarea unor soluții corespunzătoare acestor exigențe incumbă implicarea deliberată, generoasă și tenace a tuturor factorilor individuali, politici, financiari, economici și instituționali, motivați de exigențele pe care dreptatea socială și binele comun le impun oricărei conștiințe umane.

Din toate cele prezentate aici despre Biserică, cred că s-a înțeles cu ușurință că nu am avut intenția să prezint concepția dogmatică pe care ea o are despre sacralitatea și despre caracterul ei supranatural. Ne-am limitat numai la acele aspecte ale conceptului Biserică ce sunt interesate în clarificarea justului și necesarului raport prin care Biserica, slujitoare a Binelui personal și comun, îl are cu Statul.

De asemenea consider că, prin explicitarea principiilor și a modului în care Biserica își prestează serviciul social, am putut contribui la corectarea concepției despre Biserică și misiunea ei difuzată cu rea credință de concepțiile ateiste despre lume, viață și stat.

Despre Stat

Un adevăr inițial și fundamental: omul este anterior statului. Deci omul nu a fost creat în beneficiul Statului. Nu omul este în slujba Statului, ci Statul trebuie conceput și organizat pentru a fi pus în slujba binelui personal al cetățenilor săi, în cadrul binelui comun. Vorbim despre stat nu cum este el constituit sau cum funcționează într-o țară sau alta, ci despre Stat într-o adevărată concepție, așa cum ar rezulta ea dintr-o rațiune dreaptă și cum este confirmată de învățătura Înțelepciunii divine.

În concepția Bisericii, funcția societății politice sau a Statului este de a crea membrilor lor condiții în care fiecare să-și realizeze menirea, potrivit înzestrării sale - deci binele propriu. Însă fiindcă acest bine particular este diferit de la om la om, societatea nu poate să existe decât dacă acest bine personal nu dăunează binelui comun. Solidaritatea socială, acceptată de fiecare membru, îl va motiva în datoria pe care o are de a aduce întregului corp social contribuția specifică și personală la binele comun. În acest mod, se realizează o țesătură socială de interes general, într-o interdependență și într-o generoasă cooperare socială.

Despre binele comun

Rolul Statului este acela de a coordona și de a finaliza activitățile cetățenilor, în îndeplinirea căruia este chemat să mențină unitatea națională, pentru a le putea asigura cadrul general necesar și mijloacele de realizare a binelui comun și particular. În același timp, Statul are obligația de a salvagarda viața fizică a cetățenilor săi pe un plan intern prin ordinea publică, iar pe plan extern prin apărarea națională. Alte obligații ale Statului: conservarea și apărarea sănătății, facilitarea exercitării dreptului la muncă, apărarea drepturilor salariaților de toate categoriile, fără a-i favoriza pe unii în detrimentul altora, asigurarea posibilității tuturor cetățenilor de a se instrui, asigurarea dreptului de a nu fi manipulați nici de Stat nici de alte interese, apărarea dreptului fiecărei persoane de a-și trăi viața potrivit cu idealul său, fără a prejudicia binele comun și morala socială, asigurarea libertății religioase, fără a favoriza un cult în detrimentul altora.

Mijloacele realizării binelui comun

Statul are dreptul să ceară colaborarea cetățenilor săi pentru realizarea binelui comun. Această colaborare are două forme mai importante: participarea financiară, prin impozite și renunțarea la o parte din libertatea individuală, prin respectarea legilor ce asigură binele comun. Binele comun nu se poate realiza decât prin cooperarea tuturor. Întrucât acest bine este riguros necesar, Statul are dreptul să-i oblige pe cetățenii săi să-l respecte, dar în același timp și statul are datoria de a respecta cetățenilor dreptul de a nu asculta de o lege vădit morală sau nedreaptă. Statul mai are obligația de a veghea ca exercitarea libertății individuale să nu știrbească libertatea cuiva și să nu dăuneze binelui comun.

Deci binele comun reglementează delicatele raporturi dintre societate și individ, întrucât societatea nu este pur și simplu suma indivizilor ce o alcătuiesc; ea are un scop propriu: acela de a fi în serviciul persoanelor individuale, scop în vederea căruia poate cere membrilor săi renunțarea la un bine particular și la o parte din libertatea proprie.

Soluționarea dificilelor relații dintre persoană și stat

În acest domeniu se operează potrivit principiului subsidiarității - concept important în învățătura socială a Bisericii. Acest principiu reglementează relațiile dintre stat și persoană sau asociațiile intermediare. Este bine să precizăm că, în acest context, prin subsidiaritate nu se înțelege ceva accesoriu sau secundar, ci se are în vedere sensul etimologic, adică de ajutor și de siguranță. Reluând gândirea lui Pius al XII - lea, vom spune că orice activitate socială este prin natura sa subsidiară; ea trebuie să servească la susținerea membrilor corpului social, să nu le dăuneze, să nu-i anihileze, și să nu-i manipuleze. Persoana umană, în mod definitiv, are nevoie de societate pentru a se dezvolta și realiza. Dacă statul este dator să creeze condițiile acestei realizări, ea rămâne totuși opera fiecărei persoane responsabile. În această privință este bine să distingem două planuri:

- misiunea specifică a statului este de a gestiona binele comun, funcție asupra căreia este deplin suveran;
- gestiunea binelui particular este de competența exclusivă a persoanei interesate.

Astfel, de câte ori binele comun este lezat, cetățenii au dreptul inalienabil de a-și desfășura activitățile particulare dorite. În acest stadiu, principiul subsidiarității aduce cu sine o datorie, și nu o ingerință a statului în domeniul particular.

Locul Statului

Statul nu este o realitate absolută și autonomă în raport cu societatea și cu membrii ei. El este în serviciul persoanelor, al binelui comun, bine la fiecare persoană este dator să-și aducă aportul. Totuși sunt cazuri în care statul are latitudinea să depășească limitele normale; tocmai în acele cazuri operează principiul subsidiarității. Când datorită condițiilor istorice sau economice particulare (perioade de criză, de penurie etc.), persoanele sau societățile se află în situații dezavantajoase, statul are datoria de a le acorda ajutor și sprijin, nu pentru ca în acest fel să-i facă pe indivizi dependenți de stat, ci pentru a-i ajuta să-și redobândească autonomia firească. Poate să apară și un caz limită, cum este cel al naționalizării (trecerea din domeniul particular în cel public), care nu poate fi folosit ca soluție generală, căci aceasta ar însemna negarea dreptului persoanelor de a-și gestiona bunurile proprii. Când însă binele comun o reclamă, naționalizarea poate fi justificată.

În această delicată acțiune dintre binele comun și binele particular, statul trebuie să evite două excese:

1. Instaurarea unei economii colectiviste centralizate, cu o planificare coercitivă ce frustează persoanele de libertate și de dreptul la inițiativă.

2. Ignorarea misiunii de subsidiaritate, când statul permite totul, ca în junglă, situație în care cei slabi sunt striviți de cei puternici, când se poate instaura haosul și anarhia. Din punctul de vedere al Bisericii, Statul trebuie să rămână la funcția sa de neînlocuit, care este cea de a favoriza exercitarea nestânjenită a libertăților individuale, creând în acest scop cele mai bune condiții, stimulând inițiativele particulare în beneficiul binelui comun.

Înțelegem că, prin prisma învățaturii sociale a Bisericii, demnitatea omului este intim legată de principiul subsidiarității. În acest sens, concepția creștină se opune oricăror forme de individualism social sau politic ce ar promova limitarea responsabilității și a inițiativei particulare, prin acapararea de către Stat a dreptului la inițiativă și la decizie, situație în care spațiul necesar exercitării libertății personale este suprimat. Rezultă deci că învățătura socială a Bisericii infirmă orice formă de colectivism. Potrivit concepției creștine, colectivismul duce

la instaurarea dictaturii, a totalitarismului - forme statale incompatibile cu democrația și dăunătoare binelui comun, potrivnice naturii umane.

Relația dintre Biserică și Stat

Încă de la începuturile sale, creștinismul a fost confruntat cu politica personificată de Stat. În primele secole el a refuzat să vadă în împăratul păgân o divinitate, atitudine prin care și-a atras asupra-și persecuții sângeroase. Dar având o înaltă idee despre importanța politicii în viața socială, atunci când a putut, Biserica a căutat o modalitate de colaborare demnă cu Statul, începând cu epoca lui Constantin, în sec.IV, întrucât aceiași indivizi sunt în același timp și cetățeni ai Statului și membri ai Bisericii. Cu toate eforturile Bisericii, această colaborare s-a soldat cu un raport de subordonare în avantajul statului, situație de disconfort, mergând de la ușor la foarte grav, situație ce s-a perpetuat peste veacuri, mai cu seamă în Bisericile Orientale. În Biserica Apuseană, instituirea imperiului creștin, mai ales pe timpul lui Carol cel Mare, a determinat identificarea formei politice de Stat cu însăși Biserica. În special datorită faptului că singurii capabili să gestioneze problemele publice erau oamenii Bisericii. În acest cadru, Bisericii i-a revenit rolul de a structura activitățile sociale ce astăzi revin statului; ea a înființat primele azile, primele spitale și primele universități. Odată cu secularizarea progresivă a moravurilor politice și cu instaurarea regimurilor republicane, controlul a numeroase sectoare de viață socială a fost preluat de statul laic, iar Biserica a ajuns să fie separată de Stat. Din acel moment, relațiile dintre Biserică și Stat au fost reglementate pe bază de concordate, prin care Biserica caută să-și asigure libertatea de acțiune.

Conciliul Vatican II a marcat o notabilă evoluție în concepția Bisericii despre aceste raporturi, care nu mai trebuiau să fie doar între conducerile instituționalizate ale celor două realități sociale, ci relații între două comunități una eclesială și una politică, având finalități diferite, dar ai căror membri (cetățeni și credincioși în același timp) justifică și fac necesare raporturi de colaborare între ele. Din acest imperativ social decurge și rolul important pe care Biserica îl recunoaște și îl recomandă credincioșilor în viața comunității politice.

În ciuda acestor intersectări a domeniilor de acțiune socială a Bisericii și a Statului și ignorând tendențios faptul că cetățenii comunității statale sunt în același timp și membri ai

comunității eclesiale, ultimele două secole au suferit impactul nefast al unor doctrine sociale și al unor ideologii politice care au promovat violent separația dintre Biserică și Stat. Separația a fost dorită pentru a fi înlăturată orice opoziție principială coerentă și organizată împotriva voinței de putere. Aria de influență a Bisericii a fost drastic diminuată, libertatea de credință a fost știrbită sau suprimată, filosofia și morala creștină au fost contestate. Consecința a fost libertinajul moral, degradingolada scării de valori, opresiunea socială, exploatarea omului de către stat sau partid, abolirea drepturilor omului, abuzul de putere, războaiele imperialiste -etc. etc. S-a voit suprimarea Bisericii, fie totala ei subordonare față de Stat, sau măcar marginalizarea și anihilarea ei. Evident, Biserica nu a putut accepta o asemenea politică. De la faza de contestare, eliminare și opresiune s-a ajuns, în unele țări la crearea “statului laic” în care existența Bisericii era tolerată, dar îi era contestată competența și legitimitatea participării sale la viața de stat. S-au înregistrat opinii care apreciau ca profitabilă această delimitare a celor două instituții în viața socială și neamestecul reciproc în sferele rezervate. Dar prin enciclica *Libertas* a lui Leon XIII, Biserica se declară favorabilă nonseparării între Stat și Biserică, cu distincția între sarcinile și competențele celor două forumuri sociale. În beneficiul unei acțiuni distincte dar coerente și convergente a celor două competențe, Biserica propune colaborarea dintre ele. Ca să avem o mai limpede și mai nuanțată înțelegere a relațiilor Bisericii cu Statul, așa cum le concepe Biserica și cum în mare măsură le promovează și Organizația Națiunilor Unite, să extragem câteva principii din documentele oficiale ale Bisericii.

1. Distincția dintre puterea spirituală și puterea temporală. Această concepție, introdusă de însuși Isus Hristos, a fost revoluționară în raport cu concepțiile cetății antice. Pornind de la celebrul citat “Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu” (Mt. 22,21), apostolii revendică deplină independență în sfera eclesială, dar ascultă loial de puterea politică, atunci când aceasta acționează în chip legitim și just în sfera ei proprie.

2. Primatul spiritualului asupra temporalului. Aceasta nu înseamnă că Biserica înțelege să-și subordoneze puterea politică de Stat, ci doar că puterea politică este chemată să se supună voinței lui Dumnezeu, Bisericii revenindu-i rolul de a o face cunoscută și înțeleasă, prin doctrina profesată. Pentru o corectă receptare a acestui principiu, cităm din *Gaudium et*

Spes a Conciliului Vatican II: “În societatea umană și în fața oricărei puteri publice, Biserica își revendică libertatea, atât ca autoritate spirituală instituită de Domnul Cristos, cât și ca însărcinată prin mandat divin, de a merge în lume și de a propovădui Evanghelia la toată făptura. Biserica, fiind și o asociație de oameni, revendică dreptul de a trăi în societatea civilă potrivit percepțelor credinței creștine”.

3. Loialitatea față de Stat și cooperarea cu aceasta. Pe terenul care le este propriu, comunitatea politică și Biserica sunt independente una față de alta și autonome. Dar amândouă, deși cu titlu diferit, sunt în serviciul vocației personale și sociale a aceluiași oameni. Ele își vor exercita serviciul cu atât mai eficace spre binele tuturor, cu cât vor căuta mai mult o cooperare sănătoasă între ele ținând seama de circumstanțele de timp și de loc... Propovăduind adevărul Evangheliei și luminând toate sectoarele activității umane, prin învățătura sa și prin mărturia dată de creștini, Biserica respectă și promite libertate politică și responsabilitate cetățenilor. (Gaudium et Spes). Dar întrucât are datoria să mărturisească Cuvântul lui Dumnezeu, această lealitate și cooperare a ierarhiei vor fi confruntate uneori cu dezaprobarea anumitor comportamente statale: atunci când drepturile omului sunt violate în mod grav. Chiar dacă uneori, pentru a evita un rău mai mare, ea ar fi obligată să tacă, se va feri de orice compromis și nu se va lăsa împiedicată de inconvenientele aduse de atitudinea sa curajoasă.

4. Supranaționalitatea Bisericii. Acest principiu înseamnă că Biserica fiind în serviciul oamenilor pretutindeni unde ea se află, nu vrea să fie legată în mod exclusiv de nici o țară și de nici o civilizație determinată, spre a fi disponibilă față de omenirea întreagă în timp și în spațiu, respectând, în același timp, specificul locului și timpului conform principiului unității în diversitate. Supranaționalitatea Bisericii nu infirmă integrarea sa în cultura unei națiuni, după cum naționalitatea nu este în contradicție cu universalitatea. Supranaționalitatea derivă tocmai din universalitatea Bisericii și a adevărului divin propovăduit de ea.

5. Relațiile Bisericii cu puterea politică locală. Raporturile între puterea politică și ierarhia eclezială locală, în mod necesar, sunt strânse, fie că sunt în opoziție sau în cooperare. Ele nu se pot ignora. Relațiile se pot stabili fie pe plan individual (un reprezentant al puterii politice și un reprezentant al puterii ecleziale), fie pe plan colectiv, când conducătorii politici tratează cu adunări episcopale sau cu reprezentanții acestora. Desigur, Biserica dorește bună

înțelegere și colaborare. Când acestea nu sunt posibile, din cauza comportamentului inadmisibil al autorității civile, pot rezulta situații deosebit de dificile pentru ierarhia eclezială (ca de exemplu pentru ierarhia greco-catolică) din România în 1948. În asemenea situații se cere prudență, răbdare, disponibilitate la dialog dar și curaj și fermitate în a revendica respectarea drepturilor religioase și în a refuza ceea ce Cuvântul lui Dumnezeu interzice să fie acceptat. Fermitatea sau refuzul pot fi urmate de persecuții, dar tocmai aceasta oferă prilejul afirmării primatului Împărăției lui Dumnezeu. Un alt cadru, ar putea oferi condițiile necesare discutării nu numai a relațiilor dintre Biserică și Stat, ci și cele dintre credincioși și necredincioși, dintre confesiuni sau dintre membri lor, după cum s-ar putea dezbate problema rolului pe care creștinii pot și trebuie să-l aibă în societatea de azi și în cea de mâine.

Tema acestui referat a fost cea a relațiilor dintre Biserică și Stat care deși cuprinde multe aspecte teologice, morale, sociale, juridice și administrative, totuși ea are un caracter pregnant politic. Or politica este arta posibilului într-un prezent care este al nostru. Asupra acestui prezent, responsabilitatea este a noastră, după cum cea asupra trecutului, sau a viitorului le revine altora. Mai este încă un lucru sigur: prezentul trebuie să pregătească viitorul. Viitorul societății noastre, al copiilor noștri depinde în mare măsură de felul cum rezolvăm problemele prezentului .

Comunismul a eliminat problema relației dintre Biserică și Stat suprimând Biserica, subordonând-o sau marginalizând-o; dar rezolvarea ei a rămas pe seama generației noastre. Marile liniamente ale soluționării au fost deja trasate. Dumnezeu să dea celor chemați înțelegerea necesară și voința de a pune baze sănătoase, trainice și luminoase societății de mâine.

ELEMENTE DE CULTURĂ LATINĂ ÎN SECOLUL AL XVI - LEA ÎN BANAT

ANTON GOȚIA

ABSTRACT. - Elements of Latin Culture in the 16 th century in Banat.

Taking the meaning and the motivation of the etymological writing in the *Palia of Orăștie* as a starting point, we could observe that this is not a single event, neither in the 16th century, nor in the previous one.

Rebuilding the way back to the second, we have deciphered in them a permanence of the consciousness and of the dignity of our Latin descent, both in the Romaian spiritual area and in the European one, from the Holy See to the Byzantine Court.

Inițial, preocuparea noastră a pornit de la întrebarea: ce motivație a putut avea scrierea cuvântului care ne desemnează etnia cu o, *român*, față de varianta etimologică, *rumân*, care a rezultat din dinamica fonetică a lui *romanus*. De asemenea, dacă această notație este singulară în *Palia de la Orăștie*, 1582, tipăritură, după cum se cunoaște, care stă la baza generalizării actualei variante a numelui nostru etnic, român.

Demersurile noastre au evidențiat atât în *Palia de la Orăștie* cât și în alte surse și în alte grafii care au ca motivație raportări genealogice între latină și română.

Problema de fond este aceea că, în grafia după fonetica uzuală a unui cuvânt din fondul lexical moștenit din latină, fie în grafia cu alfabet chirilic, ca în cazul *Paliei de la Orăștie*, fie în cea cu alfabet latin, cum este cazul *Cărții de cântec*, 1570-1573, să intervină modificări de scriere, prin raportare la etimonul latin, la cuvântul de bază din care derivă cuvântul românesc prin dinamica naturală a limbii.

Palia ne oferă bucuria să constatăm că două cuvinte simbol, numele Domnului și numele neamului sunt grafiate etimologic.

Dumnezeu (Domine Deus)

Prezintă atât varianta cu u (Dumnezeu), cât și cu o (Domnezeu): "Și zice *Dumnezeu*: strigă-se apele de supt ceriu într-un loc, să se vadă uscatul"¹;

"... neci o slavă a lui *Dumnezeu* nu vei ști necitind acolo..." (p.7);

"Și zise *Dumnezeu*: apele să facă și să rodească jiganii vii și păsări zburătoare spre pământ supt tăria cerului" (p. 14);

"... aceste cărți creștinești /iasă/ oranduite după voia lui Domnedzeu..." (p. 1).

Cele două forme fonetice prezintă variantele paradigmatiche: *Dumnezeu* (*Dumnedzeu*), *Dumnezeul* (*Dumnedzeul*), *Dumnezeului* (*Dumnedzeului*), lu (lui) *Dumnedzeu*, în total 54 de atestări (la acestea se mai poate adăuga derivatul *Dumnezeire*, cu o atestare), respectiv *Dumnezeu* (*Domnedzeu*), *Dumnezeul* (*Domnedzeul*), *Domnezeului* (*Domnetzeului*, lu (lui) *Domnezeu* (*Domnedzeu*); la plural sensul este de idol, zeu: *domnezei* (*domnedzei*), *domnezeii* (*domnedzeii*), *domnedzeilor*, în total 337 de atestări. La acestea se poate adăuga și derivatul adjectival *domnezeiasca*, cu două atestări.

ROMAN (romanus)

La fel ca în cazul cuvântului precedent, și acesta cunoaște atât variante cu u, cât și cu o:

"... toate limbile au și înfluresc întru cuvintele slăvite a lui Dumnedzeu numai noi *românii* pre limbă nu avem" (p. 10);

"cu mare muncă scoasem /.../ 5 cărți ale lui Moisi ... și le dăruim voo fraților *rumâni*..." (p.10).

Cele două forme fonetice prezintă variantele paradigmatiche: *români*, *românii*, *românilor*, în total 7 atestări (la aceasta adăugăm adjectivul *românească*, cu o atestare), respectiv *români*, cu o singură atestare, la care se poate adăuga adjectivul *românească*, cu două atestări.

Și alte cuvinte prezintă grafii rezultate din raportarea la etimonul latin.

CUNOASTERE (cognoscere; connoscere)

¹ *Palia de la Orăștie 1581-1582*. Text - Facsimile - Indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968, p.

Se întâlnesc și în acest caz cele două forme, respectiv cu *o* și *u*:

"... anume te *cunosc* bine și voie ai aflat înaintea ochilor miei" (p. 292);

"Și de-a firea el pre ei *conoștea*, cei ei pre el nu-l cunoștea" (p. 146).

Variantele paradigmatică cu *u* sunt de data ceasta mult mai numeroase decât cele cu *o*: *cunosc*, *cunoști*, *cunoaștem*, *cunoașteți*, *cunoștea*, *cuoscu*, *cunoscură*, *am cunoscut*, *n-am cunoscut*, *voiu cunoaște*, *vom cunoaște*, *veți cunoaște*, *vor cunoaște*, *să cunosc*, *să cunoști*, *să cunoaștem*, *ară cunoaște*, *cunoaște*, în total 32 de atestări, față de cele patru atestări ale variantelor cu *o*: *conosc*, *conoștea*, *conoscu*.

CONTENI (conținere)

La fel ca în celelalte situații prezentate mai sus și aici sunt prezentate atât forme cu *u*, cât și cu *o*:

"...ca să încă nu-i vei lăsa și vei *cunteni* pre ei; iacă mâna mea va fi ... pre caii tăi... și oile tale și pre boii tăi, vârtos ciumă grea" (p. 205);

"... astupără-se fântânile adâncului și ferestrele ceriului și *conțină*-se ploile den ceriure" (p. 31).

Cele două variante sunt în relativ echilibru:

n-au conținut, *vei cunteni*, în total două atestări, respectiv *conțină*-se, o singură atestare.

Ar mai putea fi considerate sub același semn și variantele grafice: *măngănietură* (manganeare + sufix), cu două atestări, *ospăț* (hospitium), cu o atestare, respectiv *ospăț*, cu două atestări, dar pentru aceste din urmă două cazuri ar putea exista și alte explicații.

Din *Cartea de cântece*² am reținut exemple precum:

DOMNEZEU, p. 146, 150 și passim (Dominus Deus)

HOMMU, p. 148 (homo)

CAMPULUI, P. 148 (campus)

CREDENȚĂ, P.148. 150 (credentia)

(credința) *BONA*, P. 156 (bona)

² H. Sztripszky - G. Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI százbeli román fordításban*, Budapest 1911

(omen) *PAGANI*, p. 156 (paganus)

MANA (ta), p. 160 (manus)

PAMÂNT, p. 160 (pavimentum)

Urmând o altă linie documentară, în dicționarul lui Csanki Dezső³ este menționată între localitățile românești ale Timișului pentru anul 1464 și localitatea *Românești*, cu specificarea că azi, respectiv la 1894, este cunoscută cu numele Rumânești (Rumunyest). Nicolae Drăganu, pentru regiunea Caraș-Severin, citează existența unor localități precum *Românești* (Romanesth) în 1468, 1514, 1516, apoi *Românești* (Romaniest) la 1596, alături de *Rumânești* (Rumuniest), *Românești* (Romonest) la 1599⁴, care pentru noi sunt semnificative din punctul de vedere al fenomenului pe care îl urmărim, întrucât atestă cel mai probabil existența și în secolul al XV-lea a formelor refăcute la cuvântul de bază *român*.

Tot N. Drăganu remarcă frecvența numelui *Roman* la români. Citându-l pe Csanki Dezső, menționează pentru anii 1326, 1439 și 1440 localitatea *Romantelke* aparținând comunei Fejer, apoi localitățile *Romanova* în Vlahia Moravă, respectiv în Nistra⁵.

Înșirând iobagii din localitatea Hymud aparținând abației de Pannonhalma, Wenzel Gustav menționează pentru anii 1234-1270 și numele unui plugar Roman: "Et hec (sic!) sunt nomina aratorum servorum de eodem predio: Sumbboth, Bocsa, Gane, Chencu, Cegren cum filiis, Sag, Fuyn, Gyrolt, Roman"⁶.

Pe de altă parte, în spațiul geografic românesc actual sunt numeroase toponimele constituite prin raportare la cuvintele de bază Roma, romanus: *Roman*, *Romanați*, *Romani*, *Romanul* etc.

Suntem, iată, în fața unui curent cultural, a unei școli care se revendică de la conștiința descentenței noastre latine, în particular punctând relația *român - romanus - Roma*, și care, de aici, utilizează atât în scrisul cu alfabet chirilic, cât și în cel cu alfabet latin, elemente de scriere etimologică.

³ D. Csanki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, Budapesta, 1898, s.v.

⁴ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticeii*, București, 1933, p. 266

⁵ *Ibidem*, p. 77

⁶ G. Wenzel, *Codex diplomaticus arpadianus continuantus. Árpádkori új okmnytár, II (1234-1260)*, în *Monumenta Hungariae historica. Diplomataria. VII*, Budapesta, 1861, p. 9.

Autorii tratatului de istorie a literaturii române consideră că "pronunțarea" *români* și nu *rumâni* reprezintă un act de reconstituire a numelui nostru etnic, după rostirea latinei clasice. "Cineva a vrut să proclame originea românilor, care se trag din romani. Acest semn de cultură provine de la Șerban, fiul lui Coresi, și are, într-o carte tipărită sub stăpânire străină, un înțeles patriotic"⁷.

După cum reiese din citatul de mai sus, actul de cultură și "patriotic" care afirmă descendența romană a românilor este văzut ca un fapt singular al meșterului tipograf al Paliei, Șerban.

O motivație similară, mai nuanțată însă, o aduce și Ion Gheție care, chiar dacă împinge începutul conștiinței descendenței noastre romane și legăturile cu Biserica Romei până la jumătatea secolului al XIV-lea ori le pune în legătură cu activitatea lui Ioan Capistranu, călugăr franciscan apropiat lui Ioan Corvinul, găsește izvorul acestei realități în fapte externe: "propagandă", acțiuni de acordare de "titluri nobiliare" etc⁸.

Pentru noi sensul acestei școli latiniste la români în secolul al XVI-lea este unul epifanic, mult mai adânc decât un act cultural circumscris în spațiu și timp.

Conștiința pe care o surprinde istoricul italian Flavio Biondo în scrisoarea adresată în anul 1453 regelui Siciliei Alfons de Aragon: "Și acei daci ripensi sau valahi din regiunea Dunării își proclamă ca o onoare și își afișează originea lor romană, pe care într-adins o fac să se vadă din vorbirea lor, pe acești creștini, care după obiceiul catolic vin în fiecare an să viziteze Roma și bisericile apostolilor, odinioară ne-am bucurat mult că i-am auzit vorbind în așa chip, încât cele ce ei le rosteau după obiceiul neamului lor, aveau o mireasmă de limbă latină țărănească și puțin gramaticală"⁹ este imanentă ființei romane a poporului nostru. Nu este una de circumstanță, ci păstrată neîntrerupt și regenerată, chiar dacă timpul istoric nu a fost în permanență favorabil evidențierii și cultivării ei.

Este un bun comun, chiar dacă până nu demult limba română era plasată în unele universități occidentale în cadrul departamentului limbilor slave, iar recent am reînviat prin propria mână defunctă "limbă romanică, limba moldovenească" ori am avut alte gesturi

⁷ *Istoria literaturii române, I. Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400-1780)*, București, 1964, p. 316.

⁸ I. Gheție, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, p. 21-23.

⁹ Vezi Șt. Bărsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec. X-XVI)*, București, 1971, p. 80.

"originale" care ne-au făcut să fim mai greu de recunoscut ca "urmași ai Romei", faptul că românii sunt totuși un popor de descendență și de spiritualitate latină creștină.

Latina era limba de comunicare și expresie culturală și după retragerea administrației romane și pe tot parcursul secolelor IV-VII.

"Creștinismul a înglobat cele mai bune și aproape toate caracteristicile romanității în această fază"¹⁰. El a fost element unificator social și de comunicare și întărire a spiritualității latine.

Dacă urmărim și fugăr terminologia creștină fundamentală și populară, conservată fără întrerupere până la noi, se impune fără dificultate observația că este constituită din cuvinte moștenite din latină:

numele Domnului: *Dumnezeu* (Domine Deus);

clădirea Bisericii: *biserică* (basilica), *tâmplă* (templu) ș.a.

cultul religios: *preot* (presbiterum), *părinte* (parentem), *altar* (altarium), *cruce* (cruce), *înger* (angelum), *creștin* (christianus), *păgân* (paganum) ș.a.;

asistența sacramentală: *a boteza* (baptizare), *a cumineca* (communicare), *păcat* (peccatum) ș.a.;

sărbători: *sărbătoare* (dies sevatoria conservatoria), *Paști* (Paschae), *Crăciun* (creationem sau calationem), *Rusalii* (Rosalia), *Florii* (Florilia); numele popular al unor sărbători religioase care conservă cuvântul *sanctus* în forma *sân*: *Sântamaria*, *Sânzâiene*, *Sântioan*, *Sântilie*, *Șânvăsii*, *Sângiorz*, *Sâmedru* ș.a.;

practici religioase: *a ajuna* (ajunare), *câșlegi* (caseum ligare), *a se închina* (inclinare), *păresimi* (quadragessima), *rugăciune* (rogationem) ș.a.;

practici funerare: *mormânt* (monumentum), *priveghi* (pervigilium), *oseminte* (ossamenta), *comând* (commandare) ș.a.

Încercând să punctăm, chiar și foarte sumar, legătura neîntreruptă cu spațiul de cultură și organizare bisericească roman, susținător prin sine însuși al conștiinței latine și nobleței spiritualității și etniei românilor, menționăm în continuare, pentru a doua jumătate a secolului

¹⁰ N. Gudea, I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români*, Mărturii arheologice, Oradea, 1988, p. 132.

al VII-lea, prezența pe Scaunul Apostolic al Romei a Papei Conon, al 83-lea de la Sfântul Petru, ales la 21 octombrie 686 și mort la 21 septembrie 687. Originar din Tracia, a avut un pontificat foarte agitat, având mult de suferit de pe urma intrigilor imperiale bizantine. A murit cu suspiciunea de a fi fost otrăvit¹¹.

Cu toată invazia slavă, în părțile nord dunărene este amintit în anul 787 un preot cu numele Ursus, originar din Abrittus¹².

Reluând o informație dintr-o biografie a domnilor bulgari intitulată *Țarstvenica*, A. D. Xenopol arată că înainte de creștinismul roman, care tocmai fusese scos cu violență de către un împărat bulgar¹³ fapt petrecut pe timpul regelui Boris (852-888) sau a urmașului său Simion.

Conștiința latinității românilor este consemnată și de împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959) în lucrarea *De administrando imperio*¹⁴.

Episcopul Gerhard a întemeiat în 1020 în jurul mănăstirii de la Cenadul Vechi, lângă Arad, o școală latină care a oferit instrucție pentru numeroși școlari localnici, români și unguri, sau invitați, germani, boemi, polonezi etc. Solicitarea de instruire în această școală a fost atât de mare, încât magistrul Walter a arătat Episcopului că nu-și poate îndeplini singur obligațiile și a primit ajutor un vicemagistru¹⁵.

Pentru anii 1160-1170 preotul din Diocleea (episcopie în Muntenegru) notează: "Bulgari... ceperunt... totam Provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est nigri Latini vocantur"¹⁶.

Un moment important este și domnia lui Ioniță cel Frumos (1196-1207), sub care Imperiul vlaho-bulgar atinge apogeul, și corespondența sa cu papa Inocențiu al III-lea, corespondență purtată în limba latină, în care din partea Pontifului Roman se fac frecvente referiri la descendența romană a românilor care sunt conștienți și mândri de orginea lor¹⁷.

Dimitrie Cantemir surprinde, consemnând o tradiție locală, că "înainte de sinodul de la Florența, moldovenii, după exemplul celorlalte nații care își trăgeau limbile din graiul roman, întrebuițau literele latine. Dar, fiindcă în acel sinod Mitropolitul Moldovei trecuse de partea

¹¹ I Sommi Pontefici Romani, p. 83.

¹² - t. Me te ș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, I, Arad, 1918, p. 22.

¹³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ediția a IV-a, București, 1985, vol. I, p. 299.

¹⁴ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 17.

¹⁵ - t. Bârsănescu, *op.cit.*, p. 40-41.

¹⁶ A. Armbruster, *op. cit.*, p. 23.

latinilor, urmașul său, Teoctist, diaconul lui Marcu Efesianul, de neam bulgar, pentru a dezrădăcina cu atât mai mult din Moldova sămânța catolicismului... a încredințat pe Alexandru cel Bun ... să scoată și literele latine din toate scrierile și cărțile și să introducă în locul lor pe cele slavone"¹⁸.

De altfel, în primele secole ale celui de al doilea mileniu limba din cancelariile noastre era latina și greaca. Abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea apare primul document în traducere slavă în cancelaria lui Mircea cel Bătrân¹⁹.

Documentele din secolele XIV-XV scrise în latină, prin greșelile pe care le conțin atestă un proces de învățare a limbii latine. Având apoi în vedere faptul că textele astfel redactate conțin termeni românești, precum: *boyaronum*, pentru *nobilitatum*, *donariis* pentru *donis* etc., arată că cei ce scriau latinește erau români²⁰.

Pornind de la semnificația și motivația grafiei etimologice român în Palia de la Orăștie am constatat că nu este un moment singular nici în secolul al XVI-lea și nici în cel anterior.

Refăcând apoi drumul invers, am putut descifra în documentele celei de a doua jumătăți a primului mileniu și în continuare a primelor secole ale celui de al doilea o permanență a conștiinței și demnității descendenței noastre latine atât în spațiul spiritual românesc cât și cel european, de la Sfântul Scaun la curtea imperială bizantină.

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 25.

¹⁸ D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, apud Ad. Xenopol, op. cit., p. 298.

¹⁹ - t. Bârsănescu, op. cit., p. 25.

²⁰ *Ibidem*, p. 97.

O ACȚIUNE FRĂȚEASCĂ: SPRIJINUL FINANCIAR
ACORDAT DE IEȘENI GIMNAZIULUI
DIN BLAJ (1894 - 1895)

GELU NEAMȚIU

ABSTRACT. A fraternal act: the financial substantial support from the University of Iași for the romanian School in Blaj 1894-1895. By the end of the 19th century the Blaj schools became unsufficiently wide. 100-200 romanian youngsters, who wished to study here, were yearly rejected.

I. Micu Moldovan, one of the Blaj well-kown literates, promoted the extension of the building, its renewal. He sent the subscription lists beyond the Carpathians to Moldavia and Wallachia. From Jassy he got a substantial support from the university professor Ioan Paul, who used to be a student in Blaj in his green years. The collect represented a moment of panromanian solidarity. The extension of the Blaj gymnasium was fulfilled till the end of spring 1895 and meant a victory of the Romanian culture from Transylvania.

The intelectual elite, including I. M. Moldovan and Ioan Paul, once more proved how they understood "culture": first of all as a way to liberty and national unity. That is why we consider their cooperation as a strong reason for our modest article, that is meant to spot this very aspect.

Importanța școlilor din Blaj, vechi hotar de cultură românească, a fost recunoscută încă de la înființarea lor în secolul al XVIII-lea, și cu atât mai mult la sfârșitul secolului al XIX-lea, când deveniseră o insulă de românism care, în centrul Transilvaniei, rezista cu obstinație deznaționalizării.

Dualismul prin legile sale școlare exercita presiuni tot mai puternice urmând să lichideze orice formă de învățământ în limba naționalităților nemaghiare. Slovicii au fost primele victime: ei nu mai aveau învățământ în limba lor maternă și nici asociații culturale încă din deceniul opt. Românii din monarhia austro-ungară încă se mai opuneau cu îndârjire. În fruntea rezistenței se aflau școlile din Blaj și Năsăud, și, în măsura posibilităților, cele din Brașov, Brad și Beiuș. An de an ele dădeau românilor din Transilvania intelectualitatea cea mai numeroasă; în aceste școli și-au primit educația

numeroși fruntași români, opozanți cunoscuți ai dualismului. Profesorii școlilor din Blaj se bucurau de o reputație deosebită, erau adevărate caractere ce educă la rândul lor caractere, cinstind astfel instituția pe care o slujeau. Unul dintre aceștia era și Ioan Micu Moldovan. În calitatea sa de Vicar Capitular, după ce ani în șir văzuse că tot mai mulți tineri români ce veneau să bată la porțile gimnaziului din Blaj (circa 100-200 anual), erau respinși din lipsă de săli de clasă, și constatând tendințele tot mai fățișe ale guvernului ungar de ingerință în viața școlilor românești, a luat hotărârea temerară, dar absolut necesară, de a construi încă o aripă a gimnaziului existent deja, deoarece în nici un caz românii nu ar fi primit aprobarea de și ridica vreun alt gimnaziu în nici o altă parte a Transilvaniei. Notăm că la acea dată "gimnaziul" avea opt clase și noțiunea era identică cu aceea folosită azi pentru liceu. Dar, edificarea unei clădiri atât de impozantă era însoțită inerent de cheltuieli enorme, iar bani trebuiau și pentru bursele tinerilor ce urmau cursuri la diverse universități. Bani mai trebuiau și pentru salariile profesorilor, salarii care nu mai corespundeau demult poziției lor sociale, ca și pentru completarea fondului de pensii al acestora, ajuns și el neîndestulător. Trebuiau, de asemenea, manuale mai multe și mai bune. Or, pentru toate acestea, fondurile financiare ale școlilor blăjene deveniseră cu totul insuficiente. Determinați de această situație deosebit de gravă, directorul gimnaziului, Iosif Hosszu și delegații corpului profesoral I. German și Alexie Viciu în înțelegere cu consistoriul, semnează în toamna anului 1893 un apel, publicat în *Unirea*¹ și mai apoi în *Tribuna*².

În editorialul din *Unirea* ce însoțea apelul, intitulat *Pro domo*³, se sublinia că școlile Blajului sunt ale *întregului popor românesc*. Astfel că era o datorie națională pentru fiecare român să le susțină cu orice jertfe căci, la acea dată erau singurele școli medii românești cu limba de predare română în centrul *Transilvaniei*. În consecință, gazeta blăjeană îndemna: "nici un român iubitor de neamul său și nici un iubitor de cultură nu este iertat să nu răspundă efectiv". Apelul de a contribui pecuniar la supraviețuirea și înnoirea gimnaziului din Blaj are două părți.

¹ "Unirea", III, nr. 44 din 4 nov. 1893, p. 356-357.

² "Tribuna", X, nr. 256 din 18/30 nov. 1893, p. 1023.

³ "Unirea", *loc.cit.*, p. 353

Una istorică în care se fixează locul și se relevă importanța gimnaziului și o a doua în care se face apelul propriu-zis la contribuția pecuniară. Acesta se adresează în special persoanelor care își datorau pozițiile la acea dată instruirii în școlile Blajului. Se anunță totodată și emiterea colilor de subscripție care vor urma a fi restituite împreună cu rezultatul colectei până la data de 15 ianuarie 1894.

Ioan Micu Moldovan adresează și el o circulară în 14 noiembrie 1893⁴ către protopopiatele provinciei metropolitane, cerând ca fiecare parohie să preia câte o coală de subscripție în vederea unei colecte generale și cât se poate de intensive, cu recomandarea ca românii mai cu stare să fie rugați în mod special a sprijini cauza Blajului.

Un nou și energic apel vine din partea unui fost absolvent al Blajului, Ilie Dăianu, student la Budapesta, care își îndemna colegii să contribuie cât pot la propoșirea "*acelui palat al geniului național*" pentru a însufleți "pe cei ce mult pot contribui"⁵. Iar într-o corespondență, adresată în 30 noiembrie 1893 lui Valeriu Braniște îi scria acestuia, plin de avânt, că tinerimea a primit acest apel ca adresat întregii națiuni. Cere să i se trimită coale de subscripție, nu pentru a realiza ei, tinerii "suma recerută", ci, pentru ca prin exemplul lor să însuflețească pe cei ce au de unde da, și care pot da mai mult. Deviza sub care trebuia să se desfășoare colecta era deosebit de sugestivă, punând în evidență adâncul rost al școlii blăjene: "Prin școală la lumină,/ Prin lumină la unire,/ Prin unire la tărie și mărire!"⁶

Intențiile erau cât se poate de transparente, iar datorită faptului că sute de ieșeni vor răspunde apelului, participând la colectă prin intermediul profesorului Ioan Paul, conferă acestei acțiuni frățești o pondere și o importanță infinit mai mare decât aceea a unei banale colecte, una din multele din acea vreme. După cum se poate lesne constata, era vorba, în fond, de o colectă cu substrat politic, în ciuda aparențelor, dat fiind că aceia ce apelau la ajutoare în favoarea gimnaziului, vedeau în potențarea accesului la cultură a poporului român o garanție a progresului social și național.

⁴ *Ibid.*, nr.47 din 25 nov.1893 p. 380-381

⁵ *Ibid.*, nr.49 din 9 dec. 1893, p. 397

⁶ *Braniște, Corespondență. 1879-1895*, I, ediție de V. Căliman și Gh.Iancu, Cluj napoca, 1985, p.,143-144

Un alt editorial al *Unirii* intitulat "Prin cultură la libertate"⁷, susținea, în același timp, că respectiva colectivitate era o "chestiune de onoare pentru întreg neamul românesc", deoarece "numai cu poporul cult se poate duce o luptă pentru drepturile omului" (S.n.). Și aceasta în momentul în care *Tribuna* sibiană susținea că "În lupta pentru existența noastră națională, cultura națională este cea mai puternică armă"⁸.

Dovada cea mai bună că așa stăteau lucrurile și că adversarii românilor erau conștienți de valoarea acestor arme, stă mărturie în faptul că aceștia căutau cu orice preț și necurmat să stingă manifestările oricărei vieți culturale românești pe pământul Transilvaniei; iar pe de altă parte, guvernul ungar cheltuia an de an sume uriașe pentru învățământul și cultura maghiară, nealocând în schimb *nici un ban pentru învățământul și cultura naționalităților nemaghiare*. Dar nu numai că ei nu sprijineau cultura naționalităților nemaghiare ci, în permanență, făceau tot posibilul ca să o submineze. Așa, de pildă, nu se mai permitea sub nici un motiv să se înființeze școli medii românești, și în general, nemaghiare noi, iar în cele existente se încerca prin tot felul de restricții să se "nimicească educația în spirit național".

Colecta s-a pornit cu mult entuziasm și până în martie 1894 se adunaseră deja 15.000 fl.⁹ Ridicarea noii clădiri solicita însă o sumă de 50.000 fl. așa încât apelul la sprijinul financiar pentru gimnaziul blăjean va fi reînnoit în toamna anului 1894, cu mențiunea că "Este dureros că acest apel nu a aflat încă răsunetul cuvenit în multe inimi, de la cari am fost îndreptățiți a aștepta cel mai abundent sucurs", așa încât lucrările la gimnaziu vor continua cu bani împrumutați¹⁰.

Listele de contribuții se publică număr de număr în *Unirea* de la Blaj cu scopul de a stimula contribuții care sunt de cele mai diverse categorii sociale, depășind cu mult aria provinciei metropolitane, primindu-se colecte chiar și de la Focșani și București. Una dintre cele mai substanțiale colecte însă pentru gimnaziul din Blaj, a fost aceea efectuată de profesorul ieșean Ioan Paul (de origine ardelean). El fusese elev al lui Ioan Micu Moldovan la Blaj, deci educat în spiritul Blajului.

⁷ "Unirea", III, nr.47 din 25 nov.1893, p.377-378

⁸ "Tribuna", X, nr.256 din 18/30 nov. 1893, p. 377-378

⁹ "Unirea", IV, nr.13 din 31 mar. 1894, p.97-98

¹⁰ *Ibid.*, nr. 45 din 27 oct. 1894, p.345-346

Pe marginea colectei patronate de fostul său profesor, întreține cu acesta o interesantă corespondență ilustrată de cinci scrisori ce reprezintă un set de documente ale epocii, care ne dau posibilitatea de a ne face o imagine mai detaliată asupra acestei acțiuni de solidaritate națională a moldovenilor cu ardelenii.

Profesorul Ioan Paul, ieșean prin adopțiune, s-a născut la Hidiș în Munții Apuseni în 20 martie 1857, învață la Aiud, Sibiu și Blaj¹¹; obține doctoratul în filosofie la Viena, după care, pentru scurt timp, funcționează profesor în Caransebeș.

Neputând îndura oprimarea națională la care erau supuși românii din monarhia austro-ungară, din sete de libertate, trece, cu mari emoții, munții, la 1886. După un popas la Slatina, se mută la Iași. În acest oraș, cum atât de sugestiv se exprimă V. Bogrea, I. Paul, ca "atâția frați de dincolo" venise să semene în "patriarhatul și primitorul ogor al sufletului moldovenesc, pâinea cea albă a învățaturii"¹². El va sluji timp de 33 de ani învățământul moldovenesc.

Ioan Paul va profesa în Iași la Liceul Național și Liceul Internat; la Seminar și la Liceul Militar, precum și la Liceul de fete Humpel¹³. Estetician de formație, el se dovedește a fi un profesor de prestigiu, probând pricepere și claritate în expunere, afirmându-se totodată ca neîntrerupt sprijinitor și călăuzitor al tinerimii, așa cum învățase la școlile din Blaj¹⁴.

V. Bogrea, care-l cunoștea atât de bine, vorbind despre viața lui de dinaintea intrării României în primul război mondial, consemna că în tot Iașul "neutralității oficiale", n-a fost inimă mai caldă, mai pasionată, mai fanatic închinată idealului național, n-a fost voință care să arate mai cu hotărâre "drumul sângelui spre Ardeal", decât Ioan Paul. Activitatea lui din acest timp va rămâne - afirmă Bogrea - onoarea vieții sale¹⁵.

După unirea Transilvaniei cu România, se adresează lui Onisifor Ghibu¹⁶, care sprijină încadrarea sa ca profesor de estetică la Universitatea din Cluj. Întoarcerea lui I. Paul în Transilvania poate părea paradoxală, cunoscute fiind legăturile sale cu Iașul, dar ea a fost

¹¹ N. Georgescu-Tistu, *Ioan Paul*, în "Daco-Romania", IV, 1924-1926, partea II, p.154-1541

¹² V. Bogrea, *Ioan Paul*, în "Societatea de mâine", III, nr.9 din 28 feb.1926, p. 158

¹³ G. Meissner, *Ioan Paul*, în "Convorbiri literare", 58, mar.1926, p.235-236

¹⁴ *Enciclopedia Minerva*, Cluj, 1929, p.740

¹⁵ V. Bogrea, *loc.cit.*

¹⁶ O. Ghibu, *Aminiri despre Ioan Paul*, în "Societatea de mâine", nr.9 din 28 feb.1926, p.160-161

explicată de vechiul său prieten C. Meissner ca o dorință a lui I. Paul de a aduce dincoace de munți cuvântul cel bun de înțelegere, de armonie și înfrățire către români, pătruns fiind de ideea că *"nu ajunge unirea geografică și politică", ci că opera națională rămâne de desăvârșit încă de aici înainte, ea constând mai ales în realizarea "deplinei contopiri sufletești"*¹⁷ a românilor de dincolo și de dincoace de Carpați.

I. Paul va lucra la Universitatea din Cluj până în februarie 1926, când firul vieții i se curmă. Din lucrările sale este de remarcat nuvela istorică, azi puțin cunoscută, inspirată din revoluția de la 1848, intitulată *"Nu-i nimic!"*¹⁸, premiată de V. Alecsandri și publicată la Blaj.

Printre lucrările sale unanim apreciate au mai fost și nuvela *"Florică Ceterașul"*, ca și manualele școlare redactate în colaborare cu Miron Pompiliu și C. Meissner, precum și numeroasele articole publicate în *Arhiva, Convorbiri literare, Viața românească și Luceafărul*¹⁹.

Chiar și numai această creionare sumară a portretului intelectual al lui Ioan Paul, pune în lumină convingerile sale patriotice, care motivează și răspunsul plin de dăruire la Apelul Gimnaziului din Blaj. Iată ce scrie, în acest sens, din Iași, fostului său profesor I. M. Moldovan la 21 noiembrie 1893: *"dacă acest gimnaziu nu merită să-l ajutăm cu toată inima, atunci nu știu ce merită osteneală și jertfă în lumea aceasta"*²⁰ (s.n.). Și trecând la acțiune, el s-a pus imediat în legătură cu bărbații din Iași și București pentru a se sfătui cum să facă această colectă pentru a ieși mai bine. Întreabă pe I. M. Moldovan și dacă în sprijinul acestei colecte este bine sau nu să facă publicitate în presă pentru a putea realiza o sumă de bani și mai mare. Întrebarea era cu adevărat justificată deoarece I. Paul vrea să se asigure dacă "zgomotul nostru, nu cumva v-ar face mai mult rău acolo decât folos?" Într-adevăr, I. M. Moldovan și Consistoriul din Blaj ar fi putut avea serioase neplăceri dacă ar fi primit ajutor financiar de peste munți. Într-o scrisoare adresată de I. M. Moldovan lui Ioan Bianu

¹⁷ G. Meissner, *loc.cit.*

¹⁸ *Nu-i nimic!*, novelă de la 1848 de I.S.Paul, Viena, editura autorului din Blaj, tipografia W. Zosler, (1881), p.95

¹⁹ S. Dragomir, *La catafalcul lui Ioan Paul*, în "Societatea de mâine", *loc.cit.*, p.159-160

²⁰ Arh.Stat. Cluj-Napoca, Fond I.M.Moldovan, nr.13732. O versiune a acestui studiu a fost susținută ca și comunicare științifică în 24 iunie 1989 la Institutul de Istorie A.D.Xenopol din Iași. Documentele pe care se bazează au fost publicate ulterior de Ioana Botezan în "Anuarul Institutului de Istorie Cluj", XXI, 1992, p.128-132 sub titlul "Documente referitoare la ajutorarea școlilor din Blaj de către intelectualii ieșeni spre sfârșitul sec. XIX".

(cu care, de altfel, se consultase și I. Paul în problema ajutorării gimnaziului din Blaj), îl ruga să intervină pe lângă Liga Culturală din București ca dacă aceasta poate oferi ceva pentru "ajutorarea școlilor noastre, vom fi foarte mulțumitori. Dar banii să vină la persoană privată". Deoarece, arată el, la Blaj circulă o scrisoare în care Liga promite 30.000 de lei Consistoriului ceea ce, în cazul interceptării scrisorii de către autorități ar fi constituit un mare pericol, deoarece acești bani deși nu au fost trimiși, guvernul ungar ar fi avut dovada palpabilă că statul vecin îi ajută pe românii transilvăneni și, cum bine zicea I.M. Moldovan, Consistoriul nu s-ar fi putut apăra de învinuire²¹. Transferul unor mari sume de bani era deci o serioasă problemă politică.

Răspunsul lui I.M.Moldovan dat lui I. Paul reiese din scrisoarea celui din urmă de la 5/17 februarie 1895 în care precizează: "Aici la Iași am făcut colecta fără zgomot, căci altfel putem scoate de trei ori atât, de exemplu cu un bal, concert ori reprezentație teatrală. Dumneata însă mi-a(i) zis să nu facem zgomot"²². Și cu toate acestea, rezultatul colectei a fost destul de important, 3030 lei adunați în principal de la cei mai modești oameni ai Iașului, profesori, studenți și elevi. Aceștia și-au dat obolul, cum mărturisește I. Paul în scrisoarea din 3 februarie 1895, "cu toată dragostea"²³, iar în 16/28 ianuarie 1894 constata că "de altfel, nimeni nu refuză, toată lumea e mișcată. E îmbucurător că se încălzesc și aici inimile"²⁴. Banii colectați pentru gimnaziu i-a trimis la Blaj în două tranșe; prima, de 2000 lei în 1894 și cea de-a doua, în valoare de 1030 lei, în februarie 1895.²⁵

Motivul real pentru care suma colectei nu a fost mai mare de 3030 lei, cât s-au adunat, reiese din corespondență a fi fost nu numai lipsa de publicitate, ci și aceea că a fost făcută în principal în mediul școlar, cu resurse financiare limitate.

Deși suma finală a colectei a fost de 3030 lei, după cum am văzut, în fond, o sumă frumoasă pentru acea vreme, totuși ea ar fi putut fi mai substanțială în cazul în care s-ar fi făcut publicitate în presă, precum și dacă ar fi fost solicitați la contribuție mai mulți

²¹ N. Comșa, *Correspondența între I.M. Moldovan și Ioan Bianu*, Blaj, 1943, p.97-98, I.M. Moldovan către I. Bianu, Blaj, 21 apr.1893

²² Arh.Stat.Cluj-Napoca, Fond I.M. Moldovan, nr. 13735

²³ *Ibid.* nr. 13734.

²⁴ *Ibid.* nr. 13733

²⁵ *Ibid.* nr. 13736

judecători, medici, ingineri, avocați și proprietari²⁶, care au rămas (cu câte 1-2 excepții) "nedijmuiți", cum se exprima I. Paul, pentru simplul motiv că relațiile sale, prietenii săi erau printre profesori, ceea ce reiese categoric din publicarea listei de subscripție.

Pentru atmosfera epocii în care s-a desfășurat colecta de la Iași merită rememorară și fraza lui I. Paul în care-i comunica lui I.M. Moldovan următoarele: "Nu ai idee cu câtă dragoste jertfește lumea ce poate, dar aici e un oraș mai mult de funcționari, mai ales de dascălime, care face din toată inima, dar nu prea poate mult"²⁷. Este însă pornit și nedrept, din cine știe ce motive, pe proprii confrăți ardeleni pe care îi face "nesuferiți" exclamând că "Mai multă treabă serioasă fac cei de aici pentru Ardeal, decât ai noștri". Nu-l vede "cu cap și inimă sănătoasă" dintre ardeleni decât pe I. Bianu. Este deci foarte posibil ca "Societatea" care nu-și dăduse numele în lista ieșeană, și contribuise cu 500 lei să fi fost contribuția Ligii obținută prin I. Bianu.

Oricum, I. Paul era mulțumit în final de rezultatul colectei și îl roagă pe I. Micu Moldovan să publice lista contribuenților în *Tribuna*. Lista trimisă de I. Paul se va publica însă în *Unirea*, iar în *Tribuna*²⁸ va apare doar o notă de mulțumire pentru ieșenii ce au contribuit, enumerându-se sumele mai însemnate; aici apare și acea "Societate" ce se voia anonimă, cu 500 lei, prințul Grigore Sturdza cu 200 lei, Aron Densușianu, profesor universitar, cu 100 lei și profesorul V.M. Burla cu 100 lei.

Ioan Paul contribuie el însuși cu timpul și strădaniile sale de a face întreaga colecție, precum și cu 52 lei, cu toate că avea "familie grea", cum pomenise el în corespondență: soacră, nevastă, nepot, 3 copii și unul pe drum - "(averea românului, ce să-i faci)"²⁹.

---

²⁶ *Ibid.* nr. 13735

²⁷ *Ibid.* nr. 13733

²⁸ "Tribuna", XII, nr.46 din 26 feb. (10 martie) 1895, p. 184

²⁹ Arh.Stat.Cluj-Napoca, Fond I.M. Moldovan, nr.13732

În extenso, listele întocmite de I. Paul sunt publicate în șase numere din *Unirea*³⁰ de la Blaj. Ieșenii care au contribuit și sunt consemnați, totalizează un număr de 400 de persoane, plus elevii Liceului "Maria Doamna" de sub direcția Elenei Densușianu, care au depus 79 lei (și deoarece cam 1 leu era și în alte cazuri contribuția unui elev, se poate presupune că cifra lor ar putea fi egală cu cifra elevilor. Așadar, la cifra de 479 de contribuenți, mai trebuie adăugată și colecta profesorului M. Tomida "de la mai mulți, 60 lei", ceea ce ar putea fi iarăși omul și leul, așa încât totalul general al contribuenților ieșeni credem a fi fost de peste 500 (eventual 539) lei.

O succintă analiză a apartenenței sociale a celor înscriși în listele de subscripții (deși nu toate consemnează profesia) ne indică un număr de 68 de profesori, 5 directori și un revizor școlar; 8 profesori universitari; 2 locotenenți; un sublocotenent; un judecător; 4 avocați; 4 arhimandriți; un preot econom; un diacon; doi medici; doi proprietari; un prinț; 25 de studenți și studente și 170 elevi și eleve (a căror număr, după cum am calculat mai sus, credem să se fi ridicat de fapt la 248).

Acesta este grupul social ieșean angajat în acțiunea frățească de susținere materială a gimnaziului din Blaj. Apartenența socială a contribuenților poate fi semnificativă în unele privințe, mai ales pentru a ști unde a sălășluit mai ardent patriotismul panromânesc în perioada când memorandiștii din Transilvania erau judecați și aruncați în închisori și în care Blajul era calificat de autoritățile ungare drept "cuib al dacoromânismului" și înțesat literalmente cu jandarmi³¹.

Ieșenii dovedeau astfel, prin ampla lor contribuție, că au fost alături de frații ardeleni nu numai prin manifestațiile care le-au făcut în apărarea memorandiștilor, ci și concret, oferindu-i modestul obol pentru a sprijini învățământul românesc din Transilvania.

Gestul ieșenilor a constituit și o dovadă că un număr important dintre ei, mai ales intelectuali, în condiții modeste de colectă, aproape în "plăcere" cum releva I. Paul, au răspuns acelu "strigăt de durere" care a fost Apelul blăjean și că acesta a pătruns cu putere în "inimile tuturor românilor, fără de granițe politice și fără deosebire de convingeri profesionale"³².

³⁰ "Unirea", V, nr.15 din 13 apr. 1895, p. 116-117; nr.16 din 20 apr.1895, p.124-125; nr.17 din 27 apr.1895, p.132-132; nr.19 din 25 mai 1895, p. 149; nr.20 din 18 mai 1895, p. 157; nr.21 din 25 mai 1895, p.164-165

³¹ "Unirea", IV, nr.25 din 9 iun. 1894, p.189.

³² "Tribuna", X, nr.256 din 18/30 nov. 1893, p.1021

Și ca rod al contribuțiilor de peste tot, inclusiv a acțiunii frățești a ieșenilor, aripa gimnaziului blăjean, de fapt o clădire impunătoare cât un nou gimnaziu a fost gata ridicată în primăvara anului 1895³³, atestând cum nu se poate mai elocvent solidaritatea națională și aspirația la unitate și cultură a tuturor românilor.

---

³³ "Unirea", V, nr.2 din 12 ian. 1895, p.10-11

NOUȚATEA, UNIVERSALITATEA SI PERENITATEA ARTEI
LUI, GIOTTO
(FRESCHELE CAPELEI SCROVEGNI DIN PADOVA)
PARTEA I: PERSPECTIVA

VICTORIA CÂMPAN

ABSTRACT. - **The novelty, the universality and the permenece of the art of Giotto.** Giotto's art is the one in which someone can find - in a happy manner - the symbolic of the Medium. Eve together with the Renaissance's "realism", generating a space within which the divine can be integrated with the human. Through Giotto's painting, the art opens toward the History - which is understood as a time that's getting its significance through the Mistery of Incarnation. That's why his painting speaks to the people of everywhere and of anytime, corresponding to the universal waiting of refinding the Sense.

Contemporanii lui Giotto aveau o deosebită admirație pentru arta lui. Dante¹, apoi Boccaccio² și Sacchetti - scriitori, Cennino Cennini³ - autor al unui tratat de pictură, dar și istorici ca Filippo Villari aduc laude "naturaleței" și "modernității" picturii lui.

Admirația pentru Giotto este și azi la fel de vie, deși arta lui este, desigur, văzută dintr-o altă perspectivă.

Ce anume conferă valoare universală acestei arte?

Care este nouțateea, "modernitateea" ei în contextul în care a apărut și cum se explică faptul că are și azi multe de spus omului?

---

¹ "Credea și Cimabue că-n pictură e nentrecut, dar Giotto azi, să știi i-umbrește faima și i-o-neacă-n zgură".

- în românește de E t a B o e r i u , *Divina Comedie*, București, 1965, p.250

² "Giotto fu înzestrat de la natură c-o minte așa de iscusită, încât din câte lucruri a zămislit natura, nici unul n-a rămas nezugrăvit de dânsul cu pana, cu condeiul ori cu penelul, așa de aidoma cu modelul în sine, încât nu-ți vine a zice că seamănă cu el, ci mai degrabă ai fi îndemnat să zici că e modelul însuși" cf. *Decameronul*, în românește de Eta Boeriu, București 1978, p.500.

³ "Giotto transmută arta picturii din greacă în latină și o modernizează" cf. *Tratatul de pictură*, București, 1977, p.36

Luând în considerare ambianța spirituală și artistică contemporană apariției artei giottești, trebuie să remarcăm complexitatea factorilor ce o alcătuiesc. Este un moment de înnoire spirituală bazată pe schimbarea de perspectivă privind raportul omului cu divinitatea și, implicit, cu întreaga creație. Adesea noutatea viziunii artei lui Giotto este văzută de comentatorii în legătură cu revoluția spirituală adusă de sfântul Francisc de Assisi. Pentru Francisc, întreaga natură este frumoasă și demnă de iubire, nu numai fiindcă e opera lui Dumnezeu, dar și pentru că a fost sfințită prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Sfântul din Assisi este cel ce a regizat pentru prima dată, într-o noapte de Crăciun, tabloul peșterii, din Betleem, cu Pruncul în iesle, boul și măgarul, păstorii cu oile lor.

Viziunea artistică preexistentă apariției artei lui Giotto este bidimensională, atât în arta bizantină, cât și în cea romanică, iar personajele înfățișate sunt transfigurate, spiritualizate, lipsite de corporalitate, ieșite din spațiu și timp, aparținând deja eternității. La Giotto apare cea de-a treia dimensiune, profunzimea, realizată printr-un efort intelectual de a utiliza mijloacele perspectivei.

"Nu există o singură perspectivă, ci o sută, căci sunt sute de maniere pentru a rezolva problema pusă: sugerarea cu ajutorul unei suprafețe bidimensionale, a spațiului tridimensional (...) Istoria perspectivei apare ca o lungă sinusoidă, oscilând între observațiile cele mai subiective și speculațiile cele mai abstracte, reflectând pe rând concepțiile poetice, mistice, filosofice, matematice, ale culturilor care le-au informat (...) Perspectiva simbolică a Evului Mediu, în care personajele sunt reprezentate nu atât după locul pe care-l ocupă în spațiu, ci după cel ce-l dețin într-o ierarhie spirituală. Perspectiva raționalistă a Renașterii: omul înlocuiește Dumnezeirea în centrul universului, totul se îndreaptă spre el după proporțiile împrumutate de la măsura sa⁴.

Perspectiva picturii lui Giotto se situează între perspectiva simbolică a Evului Mediu și cea raționalistă a Renașterii.

"În istoria artei europene, primele exemple care ar putea fi edificatoare pentru prezența unui scenariu simbolic în subtextul unei reprezentări «realiste», le putem afla în etapa de sfârșit a Evului Mediu: când pictura, prin năzuința sa de a reda materialitatea corpurilor și a spațiului modelat în adâncime, se îndreaptă spre ambițiile Renașterii, iar în

---

⁴ L. Brion - Guerry, *Cesanne și exprimarea spațiului*, București, 1974, p.26/27.

iconografie, prin subtilitatea misterioasă a imaginii și prin puritatea cromatică rămâne încă legată de concepțiile picturale ale Evului Mediu"⁵.

Acesta este tocmai cazul lui Giotto, care-și plasează personajele în spațiu, chiar dacă profunzimea în pictura sa este limitată, parcă timidă. Unii comentatori par a remarca la el o anumită stângăcie și naivitate în redarea spațiului.

Este însă o stângăcie plină de farmec și firească, precum este firească și legitimă stângăcia primilor pași ai copilului. A treia dimensiune își face apariția în pictura sfârșitului epocii medievale, prin arta lui Giotto, cu hotărâre, dar nu cu ostentație. Este o adâncime modestă, adecvată primilor pași, nu ca scop în sine, dar ca o necesitate pentru manifestarea vieții: o viață abia născută ce începe să investigheze lumea cu o stupoare plină de încântare. Pașii copilului nu au nevoie de orizonturi îndepărtate și ceea ce găsește în imediata apropiere îi este suficient, este pentru el lumea: un copac, o piatră, un râu, un câine, niște oi, boul și măgarul. Lumea este chipul mamei, al tatălui, și toate acele fețe familiare ce-l înconjoară.

Tocmai aici, în miezul relațiilor interumane, se lărgeste, se amplifică spațiul de manifestare a vieții omului. În acest spațiu se dezvoltă dramaticitatea vieții. Giotto înfățișează atitudini, reacții, sentimente. Personajele realizate de el se află într-un raport viu între ele, mereu semnificativ și nuanțat, rezultat al unui complex dialog. La acest dialog personajele participă cu întreaga ființă: cuvinte (sugerate de imagine și cunoscute din Evanghelii), priviri și expresia feței, atitudinea întregului corp și, îndeosebi, a mâinilor.

Desprinzându-se de contextul acelei viziuni artistice care proiectează omul în eternitate, Giotto deschide prin arta sa o poartă de intrare în timp, în spațiu, în concret, conferind personajelor sale trup material, viu și cald, capabil a exprima prin atitudini o bogăție de trăiri. Deschide o poartă de intrare în istorie.

Dar dacă arta Evului Mediu îl reprezintă pe om scăldat în lumina zilei a opta⁶, deja transfigurat, salvat, pentru ce Giotto îl întoarce în timp, pentru a relua de la început osteneala vieții, pentru a înfrunta din nou necunoscutul și amenințarea permanentă a morții?

Răspunsul la această întrebare ar putea fi cheia descifrării întregii semnificații a artei lui Giotto.

⁵ C. A. Ailincai, *Opera fereastră*, Cluj, 1991, p.22.

⁶ P. Evdochimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții*, București, 1992, p.164.

Este ca și cum acest mare artist ne-ar acompania el însuși în aventura vieții umane pentru a ne putea ajuta să descoperim miezul ei de foc ce-i conferă semnificație.

Frescele ce acoperă pereții Capelei Scrovegni din Padova ne pun în fața a ceea ce Camillo Semenzato numește "istoria celui mai grandios poem al lumii"⁷, de fapt istoria mântuirii.

În miezul povestirii, ca și în cel al istoriei însăși, stă momentul întrupării, prezentat de către Thomas Stearns Eliot ca:

"Un moment predeterminat, un moment al timpului și în timp,

Un moment nu în afara timpului, ci în timp, în ceea ce noi numim istorie: secționând, disecând lumea timpului, un moment în timp, dar nu ca un moment de timp.

Un moment în timp, dar timpul a fost creat prin intermediul aceluia moment, pentru că fără semnificație nu există timp și tocmai acel moment de timp conferă semnificație timpului"⁸.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu dă semnificație întregii istorii, fiindcă timpul ce o precede este marcat de AȘTEPTARE, iar cel de după este un drum spre ÎMPLINIRE.

Semnificația, sensul, dă valoare și demnitate vieții umane. Această demnitate este minunat ilustrată de figurile pictate de Giotto. Forța, libertatea și plenitudinea figurilor sunt cu atât mai impresionate cu cât artistul uzează cele mai simple, mai modeste mijloace de expresie.

Imaginea Mariei ce se întoarce de la ritul nupțial, urmată la câțiva pași de apropiatele sale este una din cele mai mărețe reprezentări a omului în toată istoria artei. Chipul luminos, privirea limpede și plină de gravitate, monumentalitate și o frumusețe ce atinge sublimul: fragilitatea devenită putere, umilința copleșită de har.

Este imaginea omului angajat plener în viață, în prezentul care, în măsura în care este sens, luminează trecutul și "este gravid de viitor"⁹.

În viziunea lui Giotto, Maria are măreție de regină și în toată simplitatea ei este însăși Regina, fiindcă de răspunsul său, de DA-ul său, rostit în deplinătatea libertății, depinde soarta omenirii și chiar a întregului univers. DA-ul copilei din Nazareth

⁷ *Giotto, la cappella degli Scrovegni*, Florența, 1965, p.2

⁸ *Poesie*, Editura Mondadori, 1971, p. 57.

⁹ L. G i u s s a n i, *Il tempo si fa breve*, Rimini, 1994, p. 16

declanșează acel moment din timp și în afară de timp care logodește timpul cu veșnicia și prin care nelimitatul se circumscrie limitatului pentru a-l descătușa. Nu poate fi imaginat, apoi, nimic mai solemn și mai plin de mister decât scena Bunevestiri din capela din Padova. Limbajul utilizat de pictor este limbajul Evangheliei însăși: simplu, grav, direct, "excluzând orice divagație"¹⁰. La aceasta contribuie puritatea liniei și limpezimea culorilor. Scena Nașterii este scena sărbătorii, a Sărbătorii prin excelență, scena Celebrării. Centrul imaginii, focarul sărbătorii este întâlnirea dintre Dumnezeu, născut prunc și între om, reprezentat de Fecioara Născătoare de Dumnezeu.

Arta lui Giotto, în smerenia ei este în măsură să redea acest grandios poem al Iubirii: privirea plină de tandră stupoare și gingășie, schimbată între Dumnezeu și om. Este o pictură cu adevărat inspirată, unde culoarea, poezia și muzica sunt una, iar Frumusețea este un alt chip al Adevărului. Totul respiră simplitate și firesc, iar ordinea și echilibrul clasic al compoziției sunt, în mod paradoxal, izvorul libertății.

La nașterea lui Cristos Biserica întreagă cântă: "Răsărit-a Soarele dreptății! Giotto vizualizează în scena Nativității sensul proclamat de aceste cuvinte: oameni și Ingeri, animalele și întreg universul celebrează acest Răsărit. "Realitatea lui Giotto nu este o realitate existențială, alcătuită din detalii întâmplătoare, din nuanțe, din mii de aspecte ce ar face orice moment al vieții imprecizabil rațional, e o realitate care nu a uitat valorile simbolice, aluzive, cu rădăcini în Creație, e o realitate racordată la valorile sale esențiale, unde orice episod, orice eveniment devine parabolă (...) pentru a-și asuma o semnificație evanghelică eternă"¹¹.

Sfântul Iosif reprezentat aici este cel din Evanghelie: o prezență discretă și totuși bine conturată, însuși modelul creștinului. Îl vedem în scena Nașterii așezat la picioarele ieslei, un om copleșit de oboseala călătoriei, de lipsa de ospitalitate a semenilor, de efortul de a înțelege evenimentele. Ochii îi stau gata să se închidă îngreunați, dar el rezistă ispitei de a se abandona somnului, rămânând treaz printr-un efort de voință, veghind pentru a nu pierde momentul marii Întâlniri, pentru a nu pierde ceea ce tocmai a intrat în viața sa, această Prezență atât de așteptată și, în același timp, depășind orice așteptare, această Prezență atât de apropiată și

¹⁰ C. S e m e n z a t o , *Giotto, la capella degli Scrovegni*, Florența; 1965, p.A

¹¹ *Ibidem*

rămânând în întregime Mister. Sfântul Iosif este simbolul conștiinței veghetoare. Tema frescelor din Padova este una dintre cele mai populare și mai frecvent reprezentate "ceea ce nu-l împiedică pe Giotto de a o aborda cu proaspătă emoție și de a o interpreta ca pe o mărturie a unui minunat și încurajator mesaj, față de care omul, de acum făcut responsabil de actele sale și deci nemaifiind evocat în mod abstract și schematizat, se exaltă și se iluminează în raportul său încrezător cu Dumnezeu, printr-o nouă și înaltă demnitate"¹². Dacă spațiul material, ce își face apariția în arta lui Giotto, este mărginit, asemănător unei scene pe care personajele își pot desfășura drama, înțelesul dramei conferă viziunii artistice "un orizont infinit ce conține și înalță acea viață care, în sfârșit, și-a găsit propriul sens și propria valoare"¹³.

Giotto este considerat cel mai mare povestitor în limbajul plastic, cel mai mare pictor epic al lumii și arta lui narativă este comparată cu cea a lui Dante, ambii la fel de angajați prin opera lor în aventura umană.

Arta lor este profetică, proclamând Adevărul și are o mare valoare educativă, conducându-ne cu răbdare și înțelepciune pe tot parcursul drumului cunoașterii, în acel gest sublim de solidaritate umană, prin care învățătorul își conduce de mână discipolul.

Giotto este atât de mare pentru că arta lui răspunde tocmai acelor exigențe elementare comune tuturor oamenilor, exigențe de adevăr, dreptate, frumos și iubire. Arta lui se situează de asemenea "la mijlocul drumului dintre divin și uman, cu acea calitate înaltă de interpretare a esenței ambelor acestor lumi, cu capacitatea de a înțelege exaltanta dogmă a Credinței, fără a renunța, dimpotrivă, la deplinătatea experienței umane"¹⁴. În acest sens, simbolul artei lui Giotto ar putea fi acel înger atât de des întâlnit de-a lungul istorisirii sale, care tocmai străpunge perdeaua Cerului, îndreptându-se direct înspre noi, fiind prezent în același timp în cer și în lume.

---

¹² E. Carli și G. Alberto dell'Aqua, *Sommario di storia dell'arte*, Bergamo, 1965, p.210.

¹³ E. Enudi, *La pittura universale*, Milano, 1983, p.8.

¹⁴ C. Semenzato, *op.cit.*, p. 3.

RECENZII

Mircea Miclea, **Psihologie cognitivă**, Cluj, 1994, Casa de Editură GLORIA

Cu toate că în literatura psihologică mai ales de limbă engleză și americană, dar și în cea de limbă franceză, studiile și publicațiile de psihologie cognitivă au abundat în ultimele două decenii, iată că și în limba română a apărut o primă lucrare de mai mari proporții. Este rodul muncii asidue a tânărului cercetător Mircea Miclea.

Deci, lucrarea poate fi considerată pe drept cuvânt deschizătoare de drumuri în literatura română de specialitate, atât din punctul de vedere al structurii materialului cât și al noutății și modalităților de abordare a problemelor psihice ale omului.

Consecvent cu definiția ramurii științifice pe care o servește, și anume că "psihologia cognitivă vizează descoperirea unor mecanisme cât mai specifice care, modelate și simulate, să poată produce sau reproduce un anumit tip de comportament" (p.303), autorul încearcă să ne convingă de adevărul acestei aserțiuni, pe parcursul celor zece capitole ale lucrării.

Prima problemă ce trebuie pusă în discuție este aceea a apariției și delimitării obiectului psihologiei cognitive și relația ei cu celelalte discipline din trunchiul "cognitivist". Aflăm, astfel, că nevoia investigării informației și reconsiderarea "cutiei negre a proceselor psihice" (P.6) a fost factorul declanșator al cercetărilor, ce a mobilizat participarea unor mari specialiști din diverse domenii de activitate, încă din deceniile 5/6 ale secolului nostru. În acest context de emulație și efervescență creatoare apare, în 1967, prima lucrare cu acest titlu: "Cognitive Psychology" a lui U. Neisser.

Obiectul de cercetare al științei cognitive îl constituie sistemul cognitiv în general, iar în acest context psihologia studiază "analiza moleculară a proceselor sau fenomenelor psihice, încadrându-se în grupul științelor cognitive". (p.26-27). Dar un nou mod de abordare a apărut și nevoia unui nou aparat conceptual, fiind vorba de "o mutație conceptuală care a permis ea însăși abordarea sistemului cognitiv uman dintr-o nouă perspectivă și la un nivel de analiză" (p. 20).

Situația a impus și o nouă adecvare "metodologică" aptă să poată duce la răspunsuri satisfăcătoare în situațiile experimentale abordate. Astfel, în privința instrumentarului metodologic, opțiunea cognitivistă "recurge în mod curent, în afara experimentului la o altă axă formată din triplețul modelare-formalizare-simulare pe calculator" (p.27) desigur păstrându-se o bună parte din arsenalul tradițional al cercetării psihologice.

Fiind o știință cognitivă, psihologia (cognitivă) are drept obiect de studiu sistemul cognitiv al omului. Sistemul cognitiv, în acest caz, este cel psihic uman, care în mod identic altor sisteme cognitive posedă aceleași însușiri (proprietăți): de reprezentare și de calcul. Analiza sistemelor cognitive poate fi făcută la patru nivele: al cunoștințelor; la nivel computațional (ce are drept finalitate stabilirea exhaustivă a procesărilor la care sunt supuse datele problemei pentru obținerea soluției); nivelul algoritmic sau reprezentational și nivelul implementațional (p 28-36).

Spre deosebire de celelalte sisteme cognitive, cel uman pe lângă că este un sistem fizic este și unul simbolic deoarece reprezintă cunoștințele sub forma unor expresii simbolice pe care le manipulează după anumite reguli.

Dat fiind faptul că omul primește cea mai mare cantitate de informații pe cale vizuală, capitolul doi al cărții este dedicat "prelucrării informației vizuale". Abordarea acestei tematici, la fel cu toate din celelalte capitole ale cărții, se face într-o altă manieră decât cea cunoscută "psihologiei tradiționale".

Procesările primare au următoarele caracteristici: sunt organizate pe moduli iar funcționarea lor este asigurată simultan sau în paralel (unul față de/cu celălalt); sunt independente de natura stimulilor și presupun o mulțime de asumții ale mediului în care trăim. Procesările primare au pus în evidență valoarea informațională foarte mare a contururilor, care surprind caracteristicile în variante ale stimulului și permit o procesare economică a informației pentru că asigură reducerea diversității detaliilor la esențial.

Procesarea secundară a informației are drept obiectiv principal al informației recunoașterea obiectelor. Pentru înțelegerea modului de desfășurare a procesului au fost reconsiderate principiile gestaltiste și au fost elaborate o serie de modele de procesare ascendentă și/sau descendentă.

Potrivit principiilor gestaltiste, în interpretare cognitivă, stimulii vizuali sunt astfel grupați încât să rezulte configurația cea mai simplă (108). În baza modelului computațional RBC de recunoaștere, obiectele pot fi descompuse în niște volume primitive numite geoni, iar din modul acestora de dispunere putem recompune orice obiect, datorită axei acestora pe de o parte, și curburii, mărimii, simetriei, pe de altă parte.

E subliniat faptul că în procesul de percepere a unor modele, cu cât modelul este mai complex, mai elaborat, cu atât e mai dificil de stabilit care segment al său este greșit.

Percepția mișcării, a adâncimii în spațiu (a distanțelor) ridică probleme mai dificile de explicat. Procesarea secundară, în astfel de cazuri, pornește după cunoașterea conturilor obiectelor, după ce s-a stabilit dacă obiectul se deplasează sau nu, adâncimea s-au distanța față de observator. În imagine sunt identificate caracteristicile non accidentale iar conturile prezente sunt organizate pe baza principiilor gestaltiste prin mecanisme speciale. Se pare că procesările descendente au un rol deosebit în procesele de analiză.

Atenția vizuală constituie tema celui de al treilea capitol. Rolul formației reticulate este recunoscut ca principală modalitate de activare. Reflexul de orientare apare ca un model acceptat sub forma unor patternuri de activare specifică. Însă, spre deosebire de definiția din psihologia tradițională, pentru cognitiști, atenția nu este o cauză a selecției ci un efect al activării și inhibiției laterale a unor mesaje (p.154). Pentru ca comportamentul uman să aibă coerență este necesară o selectivitate a procesării informației, selectivitate ce se realizează în două sensuri: a) ca selecție a stimulilor sau informațiile ce urmează a fi procesate; b) ca procesare selectivă, în diverse grade și modalități a informațiilor deja selectate. Cele două acțiuni duc la un randament de eficiență maximă cu o cheltuială minimă de efort. Într-un atare context, atenția nu mai este o facultate autonomă, de eficiența căreia depind unele acțiuni ale noastre, ci ea exprimă un anumit

nivel de activare a unităților cognitive prin inhibiție laterală, reduc valoarea de activare a unităților complementare.

Categorizarea este o operație foarte frecventă și absolut necesară pentru viața și activitatea fiecăruia dintre noi, ea având rolul de a reduce diversitatea elementelor din mediul în care trăim la categorii sau clase mai ușor de procesat. Ea îndeplinește mai multe funcții cu valoare adaptativă și cuprinde în sine prezența intenției sau a scopului, scop după care se realizează. Operațiunea se aseamănă cu "abstractizarea și generalizarea" (ca operații ale gândirii), ea tinzând spre maximizarea similarităților intracategoriale și minimalizarea similarităților inter-categoriale. Cu alte cuvinte, are loc o concentrare maximă de informație într-un minimum de mesaj verbal.

Dintre modalitățile de categorializare, "prototipul este o rezultată temporară, contextuală a analizei descendente monotorizate pe bază de cunoștințe" p.218. Fără un anumit volum de cunoștințe anterioare categorializarea nu este posibilă. "Rezerva" de cunoștințe este asigurată de către memorie, atât cea senzorială, cât și cea simbolică. Autorul analizează formele și mecanismele memoriei de scurtă durată și cele ale memoriei de lungă durată (M S D, respectiv M L D), arătând că nu sunt structuri mnezice separate, în esență, distincte între ele, diferențele fiind doar de natură funcțională.

În strânsă legătură cu categorializarea și diferitele forme și mecanisme ale memoriei dar într-un capitol separat, este discutată problema imaginisticii mintale. Imaginea mintală este o reprezentare cognitivă care conține informații despre forma și configurația spațială poziția relativă a unei mulțimi de obiecte, în absența acțiunii stimulilor vizual asupra receptorilor specifici (221). Imagistica mintală este legată, pe de o parte, de experiența senzorială directă și de mecanismele imaginative intelectuale de cunoscut modul în care cunoștințele subiectului sunt organizate și stocate pe de altă parte. Există aserțiunea că modul de organizare a cunoștințelor depinde de reprezentările cu care operează sistemul cognitiv. Valoarea semantică a cunoștințelor conferă memoriei de lungă durată niște suport și o mai mare economicitate, precum și o mai mare rapiditate de procesare. Rețelele prepoziționale și cele semantice contribuie la construirea schemelor cognitive, în structurarea și organizarea cunoștințelor,

schemele cognitive constituie blocuri de cunoștințe activate simultan.

Ele influențează înțelegerea și predicția.

Un capitol este dedicat rezolvării problemelor. Protocolul gândirii cu voce tare a pus în evidență o multitudine de aspecte ale mecanismelor intime ale gândirii umane în procesul rezolvării problemelor permițând grupări și /sau categorializări ale acestora.

Raționamentul este o metodă de a produce noi cunoștințe, din cele deja existente, pe baza unor mecanisme inferențiale. Există trei tipuri de raționament: inductiv, deductiv și liniar. Prelucrările

care au loc în cazul raționamentului, operează asupra simbolurilor și sunt guvernate de anumite reguli (449).

Nu putem încheia înainte de a face câteva considerente de ordin general. Lucrarea are o înaltă ținută științifică, axată pe un foarte solid suport bibliografic și unele capitole pe cercetări proprii; scrisă într-un limbaj clar, precis, fără prețiozități inutile. Merită atenție și contribuția personală în analiza și prezentarea unor problematici și chiar sugerarea unor direcții de cercetare.

IOAN MOLDOVAN

Andrea Mercatelli, **Pedagogia-educare oggi**, Roma, 1991, Ed. Antonionum "La Scuola Editrice Brescia"

Lucrarea este a treia dintr-un ciclu de patru opere dedicate, de către același autor, problemelor actuale, cele mai stringente, de cunoaștere psihologică și educare a omului contemporan.¹

În regul ciclul de lucrări se bazează pe o concepție unitară, ce are în vedere continua dezvoltare și perfecționare a persoanei umane pe tot parcursul vieții sale, de la cea mai fragedă vârstă până la senectute.

Lucrarea, la care ne referim, este structurată pe șase capitole, care încearcă să acopere cele mai stringente probleme ale educației omului contemporan.

În primul capitol "Pedagogia știință și artă a educației" sunt abordate elementele esențiale ce îi atribuie pedagogiei caracterul de știință, pe de o parte, și cel de artă, pe de altă parte. Tot în acest capitol sunt puse în discuție și raporturile dintre pedagogie și principalele probleme contemporane, dintre care menționăm: problemele actuale ale pedagogiei; libertatea omului ca persoană; libertatea omului în raport cu viața, precum și aspecte ale problemelor implicate de vârsta și participarea la activitate a adolescenților - vârsta juvenilă.

Bazele științifice ale pedagogiei constituie tema capitolului secund al cărții. Sunt dezbătute și aprofundate relațiile pedagogiei cu alte discipline științifice cum sunt biologia, psihologia și sociologia, susținându-se ideea complexității omului ca ființă pluridimensională.

Aceeași viziune "complex-integralistă", privind persoana umană, este susținută și în capitolul următor dedicat "Subiectului educației" Creșterea și dezvoltarea sunt noțiuni ce aparțin atât biologicului cât și psihologicului, dar deopotrivă prezintă o importanță aparte și pentru pedagogie. Natura creșterii, particularitățile și caracteristicile sale se răsfrâng, în mod nemijlocit, asupra comportamentului individului. La rândul său, comportamentul prezintă note generale sau comune mai multor persoane, dar poate cuprinde și abateri mai mult sau mai puțin grave, mai ușor sau mai greu de controlat și de corectat.

Un spațiu destul de larg este acordat adolescentului și problemelor sale; criza puberală (manifestări individuale, conflicte în familie, tulburări de integrare socială), de asemenea premiselor viitorului și delincvenței juvenile.

Dacă vârsta adultă este înțeleasă, în general, drept perioadă de echilibru în viața și activitatea individuală când omul se autoeducă, se auto-formează, perioada ce urmează ridică, din nou, probleme educative. Procesele degenerative și de degradare, ce se fac simțite din vârsta a treia pot ridica probleme deosebite de ordin educativ, mai ales în situațiile de senilitate.

¹ Andrea Mercatelli, călugăr aparținând ordinului franciscan, și-a dăruit întreaga viață elaborării unei opere care să ducă la o cât mai bună cunoaștere și perfecționare, în sensul valorilor moralei creștine, a omului. S-a născut în anul 1926 și s-a stins din viață în anul 1993. Din 1969 a fost profesor de Științe ale educației la Pontificio Universit... Urbaniana și la Pontificio Ateneo "Antonionum" din Roma.

"Procesul formativ al persoanei" constituie tema capitolului patru al lucrării și se referă, în primul rând, la "formarea" structurii interne a viitorului adult. Astfel, este tratată problema maturității, definirea și caracteristicile sale. Fiecare persoană se definește prin unitate, originalitate și complexitate, trăsături ce se află într-o permanentă dinamică.

Unitatea persoanei se manifestă în diferitele sale componente; de organizare a personalității; structura psihică și spirituală. Maturitatea individuală este dată de nivelul de maturizare al diferitelor sale componente; biologică, afectivă, psihică, socială, componente ce asigură un anumit nivel de integrare în diferite structuri sociale sau roluri individuale.

Orice demers, fie el educativ sau de altă natură, trebuie să aibă un scop, o finalitate bine delimitată. Capitolul următor este dedicat "finalităților și modalităților de acțiune educativă". Scopul general al educației este, în concepția autorului, pregătirea generală și cât mai temeinică a individului pentru viață. Potrivit acestui deziderat prima sau fundamentala sarcină a educației este "de a pregăti individul să înfrunte viața în deplina maturitate a persoanei sale." Dar, un astfel de scop, se poate atinge numai pe baza parcurgerii unor etape sau faze anterioare, dintre care menționăm: formarea unei persoane conștiente (care acționează în cunoștință de cauză); antrenarea individului într-o continuă colaborare cu Dumnezeu, atât în procesul educativ cât și în orientarea axiologică a persoanei; inserția individului într-o comunitate socială pentru a se putea realiza integrarea în propriul ambient socio-cultural și dezvoltarea morală a individului, alături sau în contextul dezvoltării intelectuale. Pentru cultivarea și menținerea unor raporturi

comunitare se impune nevoia educării individului și în următoarele direcții; pentru cooperare și solidaritate, pentru socializare, educare ecologică și o continuă menținere a interesului pentru educarea permanentă.

În privința metodelor de educație Mercatali optează pentru o psihopedagogie activă în cadrul căreia relația dintre educator și educat este foarte strânsă și cooperantă. Colocviul personal constituie un mijloc important de apropiere și comunicare directă între magistru și ucenic, atături de considerarea "nevoilor psihologice" în relațiile de ajutor.

Acțiunile concrete, continue și sistematice sunt cele mai eficiente în cadrul oricăror acțiuni educative. Astfel de acțiuni necesită anumite structuri instituționale. Printre cele mai importante, autorul analizează și subliniază rolul fiecăreia, în ultimul capitol al lucrării: "Instituțiile de învățământ".

Prima instituție ce trebuie să-și imprime amprenta, încă de la cea mai fragedă vârstă a copilului, este familia. Sunt prezentate și analizate mijloacele și metodele educative ale familiei dar și criza familiei în societatea industrială. Următoarea instituție analizată, cu rol specific instructiv și educativ, este școala. În acest context, școala este considerată nu numai o instituție de instrucție și educație ci și o comunitate ce întrunește funcția de entitate socio-educativă cu anumite exigențe rezultate din statutul de școală comunitară. În acest context, se urmărește și socializarea individului după modul cum se integrează în grupul sau grupele de muncă și de atitudine pe care o are fiecare în cadrul echipei de muncă.

IOAN MOLDOVAN